

Flavij Vegetij Renati uiri illustris De re militari.

<https://hdl.handle.net/1874/452975>

2

FLAVII

VEGETII VIRI IL

lustrissimi, ad Valentinianum Augustum

Epitoma institutorum rei milita-

ris, ex Cōmentarijs Catonis,

Celsi, Traiani, Hadri-

ani, & Fron-

tini, Libri

primi

PROLOGVS

NTI.

quis tempori-

bus mos fuit,

bonarum artiu-

um studia mā-

dare literis,

atq; in libros

reducta offer-

re p̄cipibus.

Quia neq; re-

ste aliquid in-

choatur, nisi post deum fauerit imperator: neque
quenquā magis decet uel meliora scire, uel plura quā
principem: cuius doctrina oibus potest prodesse subie-

a Etis

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.
etis. Quod Octaviū Augustum, ac bonos dehinc prin-
cipes libenter habuisse, frequentibus daclaratur exem-
plis. Sic regnantium testimonijs creuit eloquentia, dū
non culpatur audacia. Hac ego imitatione compulsus,
dum consydero clementiam uestram, ausibus literariū
magis ignoscere posse, quam ceteros, tanto in ferio rem
me antiquis scriptoribus esse uix sensi: licet in hoc o-
pusculo, nec uerborū cōcinnitas sit necessaria, nec acu-
men ingenij: sed labor diligens ac fidelis: ut quæ apud
diuersos hystoricos, uel armorum disciplinā docentes,
dispersa & inuoluta celātur, pro utilitate Romana pro-
ferantur in mediū. De delectu igitur atq; exercitatio-
ne tyronū, p̄ quosdā gradus & titulos antiquā consue-
tudinem conamur ostendere. Non quo tibi, im-
perator inuicte, ista uideantur incogni-
ta: sed ut quæ sponte pro reip.
salute disponis, agnoscas
olim custodisse Ro-
mani imperij
conditores: & in hoc
paruo libello, quicquid de
maximis rebus, semperq; necessarijs
requirendum credis, inuenias.

LIBER PRIMVS. FOL. 2
ROMANOS OMNES GENTES
SOLA ARMORVM EXERCI
TATIONE VICISSE
CAPVT PRI.

N OMNI
autem praelio
nō tam multi-
tudo & uir-
tus indocta, q̄
ars & exerci-
tū solent præ-
stare uictori-
am. Nulla enī
alia re uide-
mus populum

Romanum sibi orbem subegisse terrarum, nisi ar-
morum exercitio, disciplina castrorum, usque mi-
litiæ. Quid enim aduersus Gallorum multitudi-
nē, paucitas Romana ualuisset? Quid aduersus Germa-
norum proceritatem, breuitas potuisset audere? Hi-
spanos quidem non tantum numero: sed etiam uiribus
corporum, nostris præstitisse, manifestum est. Aphro-
rum dolis atq; diuitijs semper impares fuimus. Græco-
rum artibus prudentiaq; nos uinci, nemo unq̄ dubita-
uit. Sed aduersus oīa profuit tyronē solertē eligere,

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.
ius (ut ita dixerim) armorum docere, disciplinam quo-
tidiano exercitio roborare, quæcunq; euenire in acie
atq; in prælijs pœssent, omnia in campestri meditatiõe
prænoscere, se uere ind e fides uindicare. Scientia enim
rei bellicæ, dimicandi nutrit audaciam. Nemo facere
metuit, quod se bene didicisse confidit. Etenim in certa
mine bellorum, exercitata paucitas ad uictoriam præ-
ptior est, quam rudis & indocta multitudo, exposita
semper ad cædem.

¶ Ex quibus regionibus Tyro eligendus.

Caput. II.

Rerum ordo deposcit, ut ex quibus prouincijs
uel regionibus tyrones legēdi sint, prima par-
te tractetur. Constat enim, in omnibus locis & igna-
uos & strenuos nasci. Sed tamen, quia gens gen-
tem præcedit in bello, & plaga cœli non ad robur
corporum tantum: sed etiam animorū plurimum ua-
let. Quo loco ea quæ a doctissimis hominibus com-
probata sunt, nō omittā. Omnes natiões, quæ uicinæ
sunt soli, nimio calore siccitas, amplius quidē sapere:
sed minus habere sanguinis dicūt: ac propterea con-
stantiam ac fiduciam cominus non habere pugnandi:
quia metuūt uulnera, qui se exiguum sanguinem habe-
re nouerunt. Contra, septētrionales populi, remoti a
solis ardoribus, inconsultiores quidem: sed tamen lar-
go sanguine redūdantes, sunt ad bella præptissimi. Ty-
rones igitur de temperationibus legendi sunt plagis,
qui

quibus & copia sanguinis suppetat ad uulnerum mortisq; cōtemptum, et non possit deesse prudentia: quæ et modestiam seruat in castris, & nō parum prodest in dimicatione, consilijs.

¶ Vtrum ex agris an ex urbibus utiliores
sint tyrones Cap. III.

Sequitur, utrum ex agris, an de urbibus utilior tyro sit, requiramus. De qua parte, nunquam credo potuisse dubitari, aptiorem armis rusticam plebem: quæ sub diuo & in labore nutritur, solis patiens, umbra negligens, balnearum ne scia, deliciarum ignara, simplicis animi, paruo contenta, duratis ad omnem laborum tollerantiã membris: cui gestare ferrum, fossam ducere, onus ferre, cōsuetudo de rure est. Interdum tamen necessitas exigit, etiam urbanos ad arma cōpelli: qui ubi nomē dedere militiæ, primum laborare, decurrere, portare pondus, & solē pulueremq; ferre. condiscant: parco uictu utantur & rustico: interdū sub diuo, iterdum sub papilionibus immorentur. Tunc demū ad usum erudiatur armorum: & si longior expeditio emergit, in angarijs plurimum detinēdi sunt, proculq; habendi a ciuitatis illecebris: ut eo modo, & corporibus eorum robur accedat, & animis. Nec inficiandum est, post urbem conditam, Romanos ex ciuitate profectos ad bellum semper: sed tunc nullis uoluptatibus, nullis delicijs frangebantur. Sudo

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.

re cursu et cæpestri exercitio collectū, natans iuuetus
abluebat in tyberi. Idē bellator, idē agricola, genera tā
tū mutabat armorū. Quod usq; adeo uerū est ut arāti

Q. Cincin Quintio Cincinato dictaturam constet oblatā. Ex a-
natus dicta gris ergo supplendum robur præcipue uidetur exerci-
tor. tus. Nescio enim quomodo minus timet mortem, qui mi-
nus deliciarum nouit in uita.

¶ Cuius ætatis tyrones probandi sunt. Caput. III.

Nunc, qua ætate milites legi cōueniat, explore-
mus. Et quidē, si antiqua consuetudo seruanda
est, incipientem pubertatem ad delectum cogēdam, nul-
lus ignorat. Non enim tantum celerius: sed etiā perse-
ctius imbibuntur, quæ discuntur a pueris. Deinde mi-
litaris alacritatis, saltus & cursus ante tentandus est,
Tyro q̄ corpus ætate pigrescat. Velocitas enī est, quæ
percepto exercitio, strenuum efficit bellatorem. Adole-

Salusti. in scētes legendi sunt sicut ait Salustius. Iam primum
Catilinar. iuuentus, simul ac belli patiens erat, in castris per la-
borem usu militiam discebat. Melius enī est ut exerci-
tatus iuuenis causetur ætatem nondum aduenisse pu-
gnandi, quā doleat præteruisse. Habeat etiam spacium
uniuersa discendi: Neq; enim parua aut leuis ars uide-
tur armorum, siue equitem, siue peditem sagittari-
um uelis imbuere, siue scutatum armaturæ nume-
ros, omnesq; gestus docere, ne locum deserat, ne or-
dines turbet, ut missile & destinato ictu & magnis
uiribus iaciat, ut fossam ducere, sudes sciēter figere no-
rit,

vit, tractare scutum, & obliquis ictibus uementia tela deflectere, plagam prudenter uitare, audacter inferre. Huic taliter instituto tyroni, pugnare aduersum quoslibet hostes in acie, formido non erit: sed uoluptas.

Qui statura tyrones sint probandi.

Caput. V.

Proceritatem tyronum, a consule Mario scio Marij dilite semper exactam, ita, ut senos pedes, uel centum quinquaginta quinos & denas uncias habere inter alares equites, uel in primis legionum cohortibus probarentur. Sed tunc erat amplior multitudo: & plures militia sequebantur armata. Necdum enim ciuilis pars florentiorem adduxerat iuuentutem. Si ergo necessitas exegerit, non tam stature rationem conuenit habere, quam uirium. Et ipso Homero teste non fallimur, qui Tydeum deum minorem quidem corpore: sed fortiorem animis fuisse significat.

Ex uultu & corporis positione agnosci in eligendo qui meliores possunt esse tyrones.

Caput VI.

Sed qui delectum acturus est, uehementer intendat ut ex uultu, ex oculis, ex omni confirmatione membrorum eos eligat, qui implere ualeant officium bellatoris. Namque non tantum in hominibus: sed etiam in equis & canibus uirtus multis declaratur indicijs: sicut doctissimorum hominum disci

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.

plina comprehenditur: quod etiam in apibus mantuanus auctor dicit esse seruatum.

Ex Vergi- Nam duo sunt genera: hic melior, insignis & ore

lij 4 Ge- Et rutilus clarus squamis, ille horridus: alter

orgicon, Desidia, latamq; trahens inglorius aluum.

Sit ergo adolescens Martio operi deputandus, uigilantibus oculis, erecta ceruice, lato pectore, humeris musculosis, ualentibus digitis, longioribus brachijs, uentre modicus, exilior cruribus, suris & pedibus non superflua carne distentis: sed neruorum duricia collectis.

Cum hæc signa in tyrone deprehenderis, proceritatem non magnopere desideres. Vtilius est enim fortes milites esse, quam grandes.

¶ Cuius artis tyrones uel eligendi sint uel respuendi. Cap. VII.

SEquitur, ut cuius artis tyrones uel eligendi uel respuendi sint, indagemus. Piscatores, aucupes, dulciarios, lintheones, omnesq; qui aliquid tractasse uidentur ad gynecæa pertinens, longe arbitror pellendos a castris. Fabros ferrarios, carpentarios, macellarios, & ceruorum aprorumq; uenatores, conuenit sociare militiæ. Et hoc est in quo totius reip. salus uertitur, ut tyrones non tantum corporibus, sed etiam animis præstantissimi deligantur. Vires regni, et Romani nominis fundamentum, in prima delectorum examinatione consistunt. Nec leue putetur hoc officium

officium, aut passim quibuscunq; mandandum, quod apud ueteres inter tam uaria genera uirtutum, in Sertorio præcipue constat esse laudatum. Auentus enim, cui defensio prouinciarum, cui committenda bellorum fortuna, & genere, si copia suppetat, & moribus debet excellere. Honestas enim idoneum militem reddit. Verecundia, dum prohibet fugere, facit esse uictorem. Quid enim prodest si exerceatur ignauus? si pluribus stipendijs moretur in castris? Nunquã exercitus profecit tempore belli, cuius in probandis tyronibus claudicari ¶ elector. Et, quantum usu experimentisq; cognouimus, hinc tot ubiq; ab hostibus illatae sunt clades, dũ longa pax militem negligentius incuriosiusq; legit, dum honestiores quiq; ciuilia sectantur officia, dum possessoribus addicti tyrones, per gratiam aut dissimulationem probantur: talesq; sociantur armis, quales domini habere fastidiunt. A magnis ergo uiris, magna diligentia, idoneos eligi cõuenit iuniores.

¶ electio

¶ Quando tyrones signandi sunt.

Caput. VIII.

Sed non statim punctis signorum inscribendus est tyro delectus: uerum ante exercitio prætentandus: ut utrum uere tanto operi aptus sit, possit cognosci. Et uelocitas in illo requirenda uideatur & robur, & utrum armorum disciplinam ediscere ualeat, utrum habeat confidentiam militarem. Pleriq; enim, quamuis in specie non improbables uide-

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.
 antur: tamen experimentis comprobantur indigni. Re
 pudiandi ergo minus utiles: & in locum eorum strenu-
 issimi subrogandi sunt. In omni enim conflictu, non tam
 prodest multitudo, quam uirtus. Signatis itaque tyroni-
 bus per quotidiana exercitia, armorum est demonstranda
 doctrina. Sed huius rei usum, dissimulatio longe se-
 curitatis aboleuit. Quem inuenias, qui docere possit quod
 ipse non didicit? De hystorijs ergo uel libris, nobis an-
 tiqua consuetudo repetenda est. Sed illi res gestas &
 euentus tantum scripsere bellorum, ista quae nunc quae-
 rimus tanquam nota in quetes. Lacedaemonij quidem,
 & Athenienses, alijque Graecorum in libros retulere co-
 plura, quae τὰ κτῆκα uocantur. Sed nos disciplinam mi-
 litarem populi Romani debemus inquirere: qui ex paruis
 finibus, imperium suum pene solis regionibus, et mun-
 di ipsius fine distendit. Haec necessitas compulit euolu-
 tis auctoribus, ea me hoc in opusculo fidelissime dicere,
 quae Cato ille Censorius de disciplina militari scripsit,
 quae Cornelius Celsus, quae Frontinus perstringenda
 duxerunt, quae Paternus diligentissimus iuris milita-
 ris assertor in libros redegit, quae Augusti & Traiani/
 ni, Adrianique constitutionibus cauta sunt. Nihil enim
 mihi auctoritatis assumo: sed horum, quos supra retu-
 li, ea quae dispersa sunt, uelut in ordinem & abbrevia-
 tiones, quae epithomata dicuntur, conscribo.

¶ Ad gradum militarem & cursum & sal-
 tum exercendos tyrones.

Scriptores
 rei milita-
 ris.

Caput

Caput. IX.

Primis ergo meditationum auspicijs, tyrones militarem edocendi sunt gradum. Nihil enim magis in itinere uel in acie custodiendū est, quā ut oēs milites incedendi ordinem seruent. Quod aliter fieri non potest, nisi ut assiduo exercitio ambulare celeriter & equaliter discant. Periculum enim saepe ab hostibus grauissimum sustinet diuisus et inordinatus exercitus. Militari ergo gradu, uiginti milia passuum, horis quinque duntaxet aestiuis conficienda sunt. Pleno autē gradu, qui citatior est, todidem horis uiginti quatuor milia peragenda sunt. Quicquid addideris iam cursus est, cuius spacium non potest diffiniri. Sed ad cursum precipue assuesfaciendi sunt iuniores, ut maiore impetu in hostes procurrant, ut loca oportuna celeriter, cum usus aduenerit, occupent: uel aduersariis, idem facere uolentibus, praecoccupent: ut ad explorandum alacriter pergant, alacrius redeant, ut fugientium terga facilius comprehendant. Ad saltum etiam quo uel fossae transfiliuntur, uel impediens aliqua altitudo superatur, exercendus est miles: ut cum eiusmodi difficultates euenerint, possint sine labore transire. Praeterea in ipso conflictu ac dimicatione telorum bellator cum cursu saltuque ueniens, aduersarij perstringit oculos, mentēq; deterret, priusq; plagā in fugit, q̄ ille ad cauendū uel ad resistendū se prepararet.

De

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.

Pompeijex
exercitium

De exercitio Pompeij magni, Salustius hoc memorat, cum alacribus saltu, cum uelocibus cursu, cum ualidis uecte certabat. Neq; enim ille aliter potuisset par esse Sertorio: nisi se & milites frequentibus exercitijs præparasset ad prælia.

¶ Ad usum natandi exercēdos tyrones.

CAPVT X.

Natandi usum æstiuus mensibus omnis æqualiter debet Tyro condiscere. Non enim semper flumina pontibus transeuntur: sed & cedens et insesquens natare cogitur frequēter exercitus. Sæpe repentinis hymbribus uel niuibus solent exundare torrentes. Et ignorantia non solū ab hoste: sed etiam ab ipsis aquis discrimen incurrit. Ideoq; Romani ueteres, quos tot bella & continua pericula, ad omnem rei militaris erudierant artem, Campum Martium uicinum Tyberi delegerunt: in quo iuuetus post exercitium armorum, sudorem puluerēq; dilueret, ac lassitudinem, cursusq; laborem natādo deponeret. Non solum autem pedites: sed & equites ipsosq; equos uel lixas (quos galearios uocant) ad natandum exercere per commodum est: ne quid imperitis, cum necessitas imminebit, eueniat.

Campus
Martius

Galearij.

¶ Quemadmodū ad scuta uimineæ uel ad palos antiqui exercebant tyrones.

CAPVT XI.

Anti-

Antiqui (sicut inuenitur in libris) hoc genere exercuere tyrones. Scuta de uimine in modum cratium corrotundata texebant: ita ut duplum pondus cratis haberet, quam scutum publicum habere consueuit. Iidemq; clauas lingneas, duplicis aequae ponderis, p gladijs tyronibus dabat. Eoq; modo non tantum mane: sed etiam post meridiē exercebantur ad palos. Palorum enim usus non solum militibus, sed etiam gladiatoribus plurimum prodest. Nec unquam aut harena, aut cāpus inuictum armis uirum probauit: nisi qui diligenter exercitatus doceretur ad palū. A singulis aut tyronibus, singuli pali defigebantur in terrā, ita ut nutare nō possent, & sex pedibus eminerēt. Contra illum palum, tanquam contra aduersarium, tyro cum crate illa et claua, uelut cum gladio se exercebat & scuto: ut nunc quasi caput aut faciem peteret, nunc a lateribus minaretur, interdum contenderet poplites & crura succidere, recederet, assultaret, insiliret, & quasi praesentē aduersariū, sic paliū omni impetu, omni bellandi arte tentaret. In qua meditatione seruabatur illa cautela, ut ita tyro ad inferendum uulnus insurgeret, ne qua ex parte pateret ipse ad plagam.

¶ Nō cæsim sed punctim ferire docēdos tyrones.

Caput. XII

Preterea non cæsim: sed punctim ferire discabant. Nam cæsim pugnantes non solum facile uicere: sed

Palorum
usus.

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.
sed etiam derisere Romani. Cæsa enim quouis impetu
ueniat, nō frequenter interficit: cū & armis uitalia de-
fendantur & ossibus. At cōtra puncta, duas uncias ad-
acta, mortalis est. Neceße est enim ut uitalia penetret,
quicquid immergitur. Deinde dū cæsa infertur, brachi-
um dextrum latusq; nudatur. Puncta autem tecto cor-
pore infertur: & aduersarium sauciat antequā uidea-
tur. Ideoq; ad dimicandum hoc præcipue genere usos
esse constat Romanos: duplicis autem ponderis illa cra-
tis & claua ideo dabantur, ut cum uera & leuiora ar-
ma tyro sumpsisset, uelut grauiore pondere liberatus,
securior alocriorq; pugnaret.

¶ Armaturam docendos tyrones.

Caput. XIII.

PRæterea illo exercitij genere, quod armatu-
ram uocant, & a campi doctoribus traditur,
imbuendus est tyro. Qui usus uel ex parte serua-
tur. Constat enim & nunc in omnibus prælijs ar-
maturam melius pugnare, quā ceteros. Ex quo in-
telligi debet, quantū exercitatus miles in exercitato sit
melior: cū armatura utcunq; eruditi, reliquos contu-
bernales suos bellandi arte præcedant. Ita autē se uere
apud maiores exercitij disciplina seruata est, ut &
doctores armorum duplicibus remunerarentur anno-
nis, & milites, qui parum in illa prælusionē profece-
rant, pro frumento ordeum cogere accipere. Nec
ante eis in tritico redderetur annona, quā sub præsen-
tia

Veterum
consuetudo

tia praefecti, tribunorum, uel principum experimentis
 datis, ostendissent se omnia quae erant in militari arte
 compleſſe. Nihil enim neq; firmitus, neq; foelicius, neq;
 laudabilius eſt recip. in qua abundant milites eruditi.
 Nō enim ueſtū nitor, uel auri uel argenti gēmarumq;
 copiae hoſtes aut ad reuerētiam noſtram, aut ad gratiā
 inclinant: ſed ſolo terrore ſubiguntur armorum. Dein
 de in alijs rebus (ſicut ait Cato) ſi quid aratum eſt,
 poteſt poſtmodum corrigi: Praetorū delicta emenda
 tionem non recipiunt, cum ſuam pena ſequatur erro
 rem. Aut enim conſeſtiy percunt, qui ignaue imperi
 teq; pugnauerunt: aut in fugam uerſi, uictoribus ul
 tra pares eſſe nor audent.

Catonis
 ſententia.

¶ Ad miſſilia iacienda tyro exercendus.
 Caput. XIII.

Sed ad inceptum reuertor. Tyro, qui cum claua ex
 ſeruetur ad palum, haſtilia quoq; ponderis grauior
 ris, quam uera futura ſint iacula, aduerſus illum pa
 lum, tanquam aduerſus hominem iactare compellitur.
 In qua re armorum doctor attendit, ut magnis uiribus
 haſtile contorqueat, ut deſtinato ictu uel in palum uel
 iuxta dirigat miſſile. Eo enim exercitio & lacertis
 robur accreſcit, & iaculandi uſus atque peritia ac
 quiritur.

¶ Sagittis tyronem imbuendum diligēter.
 Caput. XV.

ſed

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.

Sed prope tertia, uel quarta pars iuniorum, quæ
 Sapior potuerit reperiri arcibus ligneis, sagittis-
 que lusorijs, ad illos ipsos semper exercenda palos. At
 doctores ad hanc rem & artifices eligendi: & maior
 adhibenda solertia, ut arcum diligenter ac scienter te-
 neant, ut fortiter impleant, ut sinistra fixa sit, ut dex-
 tera cum ratione ducatur, ut ad illud quod ferendum
 est, oculus pariter ac animus cōsentiāt, ut siue in equo
 siue in terra, recte sagittare doceant. Quam artem
 & disci opus est diligenter, & quotidiano usu exer-
 citioq; seruari. Quantum autem utilitatis boni sagit-
 tarij in prælijs habeant, & Cato in libris de discipli-
 na militari euidenter ostendit, & Claudius pluribus
 iaculatoribus ante institutis atq; perdelis, hostē, cui
 prius impar fuerat, superauit. Aphricanus quidem Sce-
 pio, cum aduersum Numantinos, qui exercitum popu-
 li Romani sub iugum miserant, esset acie certaturus,
 aliter superiorem se futurum esse non credidit: nisi in
 omnibus centurijs lectos sagittarios miscuisset.

Claudij ia-
 culatores.
 Aphricani
 iaculatores

¶ Ad iactendos lapides fundis uel
 manu exercendos tyrones.

CAPVT XVI.

Balearibus
 fundæ pri-
 mo reptæ.

AD lapides uero, uel manibus uel fundis ia-
 ciendos, exerceri diligenter conuenit iunio-
 res. Fundarum autem usum primi Balearum in-
 sularum habitatores & inuenisse, & ita perite exer-
 cuisse dicuntur, ut matres paruos filios nullum cibum

CONTIN=

contingere sinerent: nisi quem ex funda destinato lapide percussissent. Sæpe enim aduersum bellatores cassidibus, catafractis, loriciisq; munitos, teretes lapides de funda uel fustibalo destinati, sagittis sunt omnibus grauiores: cum membris integris, letale tamen uulnus importent: et sine inuidia sanguinis, hostis lapidis ictu intereat. In omnibus autem ueterum prælijs fundito res militasse, nullus ignorat. Quæ res ideo ab uniuersis tyronibus frequenti exercitio discenda est: quia fundam portare nullus est labor. Et interdum euenit, ut in lapidosis locis conflictus habeatur, ut aut mons sit aliquis defendendus aut collis, & ab oppugnatione castellorum siue ciuitatum, lapidibus barbari fundisq; sunt pellendi.

¶ De exercitio flumbatarum.

Caput. XVII.

PLumbatarum quoq; exercitatio (quas Marcio-
barbulos uocant) est tradenda iunioribus. Nam buli
in illyrico dudum duæ legiones fuerunt, quæ sena mi-
lia militum habuerunt: quæ, quod his telis scienter ute-
bantur et fortiter, martiobarbuli uocabantur. Per hos
longo tempore strenuissime constat omnia bella conse-
cta: usq; eo, ut cum Diocletianus & Maximianus ad
imperium uenissent, pro merito uirtutis hos martio-
barbulos, Iouarios, atq; Herculianos censuerint ap-
pellandos, eosq; cunctis legionibus prætulisse doceatur.
Quinos autem martiobarbulos insertos scutis porta

F. LA. VEGETII DE RE MILITARI.

re consueuerunt: quos si opportune milites iacerent
 * mutuati prope sagitariorū scutati † imitari uidentur officium
 Nam hostes equosq; consauciant priusquam, nō modo
 manu ad manū, sed ad ictū missiliū potuerat pueniri.

¶ Quemadmodum ad ascendendos equos tyrones
 exercendi sunt. Caput. XVIII.

Non tantum autem a tyronibus: sed etiam a stis
 pendarijs militibus salitio equorum districte
 est semper exacta. Quom usum usq; ad hanc etatem, li
 cet iam cum dissimulatione, peruenisse manifestum est
 Equi lignei hyeme sub tectio, estate ponebantur in cam
 po: super hos iuniores primo inermes, dum consuetudi
 ne proficerent, deinde armati cogebantur ascendere.
 Tantaque cura erat, ut non solum a dextris: sed etiam
 a sinistris partibus et insilire & desilire condiscerent,
 euaginos etiam gladios uel contos tenentes. Hoc
 enim continua meditatione faciebat, scilicet ut in tu
 multu praelij sine mora ascenderent, qui tam studiose
 exercebantur in pace.

¶ Ad portandum pondus exercendos tyrones.

Caput XIX

Pondus quoque baiulare usque ad LX. libras, &
 iter facere gradu militari, frequenissime cogen
 di sunt iuniores: quibus in arduis expeditonibus neces
 sitas imminet annonam pariter ac arma portādi. Nec
 hoc credatur esse difficile si usus accesserit. Nihil enim
 est, quod non assidua meditatio facillimum reddat,

Quam

Quam rem antiquos milites facilitauisse, Vergilio ipso teste potest cognosci qui ait.

Non secus ac patrijs acer Romanus in armis

Inusto sub fasce uiam cum carpit, & hosti

Ante expectatum positus stat in agmine castris.

¶ Quo armorum genere usi sunt ant: qui.

Caput. XX.

Locus exigit, ut quo armorum genere, uel instruendi, uel muniendi sint tyrones, referre tētemus. Sed in hac parte antiqua penitus cōsuetudo deleta est. Nam, licet exemplo Gothorum & Alanorum Hunnorumq; equitum arma profecerint: pedites tamē cōstat esse nudatos. Ab urbe enim condita usq; ad tempus diui Gratiani & Cataphracti & galeis munitur pedestris exercitus. Sed cum campestris exercitatio, interueniente negligentia desidiaq; cessaret, grauiua uideri arma coeperunt, quae raro milites induebant. Itaq; ab imperatore postulabant primo cataphractas, deinde cassides deponere. Sic detectis pectoribus & capitibus, congressi contra Gothos milites nostri, multitudine sagittariorum saepe delecti sunt: nec post tot clades, quae usq; ad tantarum urbium excidia peruenerunt, cuiquam cure fuit, uel cataphractas uel galeas pedestribus reddere. Ita fit ut non de pugna, sed de fuga cogitēt q̄ nudi in acie exponūtur ad uulnera.

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.

Quid enim pedes sagittarius sine cataphracta, siue galea, qui cū arcu scutum tenere nō potest, faciet? Quid ipsi draconarij atq; signiferi, qui sinistra manu hastas gubernant, in prælio facient: quorum & capita nuda esse constat & pectora? Sed grauis pediti lorica uideatur, & galea fortasse raro meditati, & arma tractati. Caterum quotidianus usus non laborat: etiam si one rosa gestauerit. Sed illi, qui laborem in portandis ueteribus munimentis armorum ferre non possunt, de tectis corporibus & uulnera sustinere coguntur & mortes: & (quod est grauius & turpius) aut certe capi, aut fuga rempu. perdere. Sic dum exercitium laboremq; declinant cum maximo dedecore trucidantur

† mirus ut pecudes. Vnde apud antiquos † mirus non dicebatur pedestris exercitus: nisi quod pilate legiones præter scuta etiam cataphractis galesq; fulgebant vsque eo, ut sagittarij sinistra brachia manibus munirentur.

Pedites autē scutati, præter cataphractas et galeas etiā ferreas ocreas in dextris cruribus congerentur accipere. Sic erant armati illi qui in prima acie pugnantes principes, in secunda hastati, in tertia Triarij uocabantur. Sed triarij genibus flexis solebāt intra scuta subfidera, ne stantes uulnerarentur uenientibus telis: et cum necessitas postulasset, tanquam requieti uehementius inuaderent hostes, quibus constat sæpe factam esse uictoriā, cū hastati illi, & qui priores steterant, interijissent. Erant autē apud ueteres inter pedites, qui dicebantur.

Triarij.

dicebantur leuis armaturæ funditores et ferentarij: q̄
 præcipue in cornibus locabantur, & a quibus pugnan-
 di sumebatur exordiū. Sed hij uelocissimi & exercita-
 tissimi legebātur. Nec erant admodū multi, qui ceden-
 tes (si prælij necessitas cōpulisset) inter principia legi-
 onū recipi solebāt, ita ut acies immota cōsisteret. Vsq̄
 ad præsentē prope ætatem cōsuetudo permansit, ut om-
 nes milites pileis, quos panonicos uocabant, ex pellib9
 ute entur. Quod propterea seruabatur, ne grauius ga-
 lea uideretur homini in pealio, qui gestabat aliquid
 semper in capite. Missilia autem, quibus utebatur pede Pila.
 stris exercitus, pila uocabantur, ferro subtili trigono
 præfixa, unciarum nouem siue pedali, quæ in scuto fi-
 xa, non possent abscindi: & loricam, scienter ac forti-
 ter directa, facile perrūpunt: cuius generis apud nos
 iā rara sunt tela. Barbari autē scutati pedites his præ Bebræ.
 cipue utuntur, quas bebras uocāt: & binas etiā ac ter-
 nas i prælijs portāt. Sciendū præterea, q̄ cū missilibus
 agitur, sinistros pedes in ante milites habere debere.
 Ita enī uibrādis spiculis uehementior ictus est. Sed cū
 ad pilā (ut appellāt) uenitur, & manu ad manū gla-
 dijs pugnatur: tūc dextros pedes i ante milites habere
 debent: ut & latera eorum subducātur ab hostibus, ne
 possint uulnus accipere, & proximior dextra sit, quæ
 plagā possit inferre. Instruendos igitur ac protegēdos
 oī arte pugnādi, et quocunq; genere armorū, cōstat es-
 se tyrones. Neesse est enim ut dimicādi acriorē sumat

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.

audaciã, q̄ munito capite uel pectore nõ timet uulnus.

¶ De munitione castrorum. Cap. XXI.

CAstrorum quoq; munitionem debet tyro cõdis-
cere. Nihil enim tam salutare, neq; tam necessa-
rium inuenitur in bello. Quippe si recte constituta sũt
castra, ita intra uallum securi milites dies no-
ctesq; peragũt, etiam si hostis obsideat, quasi muratam
ciuitatem uideãtur secum ubiq; portare. Sed huius rei
sciẽtia prorsus intercidit. Nemo enim iamdiu deductis
fossis, prefixisq; sudibus castra constituit. Sic diurno
uel nocturno superuentu equitum barbarorũ, multos
exercitus scimus frequenter afflictos. Non solũ autem
confidentes sine castris ista patiuntur: sed cum in acie
casu aliquo cõperint cedere munimenta castrorũ, quo
se recipiant non habent: & more animalium multi ca-
dunt. Nec prius moriendi finis fit, quã hostibus defu-
erit uoluntas persequendi.

¶ In quibus locis constituenda sint castra Ca. XXII.

CAstra autem præsertim hoste uicino, tuto semp
facienda sunt loco: ubi & lignorum & pabuli
& aquæ suppetat copia. Et si diutius commorandũ sit,
loci salubritas eligatur. Cauendum etiã ne mons sit ui-
cinus altior, qui ab aduersarijs captus possit officere.
Consyderandum etiã ne torrentibus inundari consue-
uerit campis, & hoc casu uim patiatur exercitus. Pro
numero autem militum uel impedimentorum munien-
da sunt castra: ne maior multitudo conspiciatur in par-

uis

uis, neue paucitas in latioribus ultra quam oportet cogatur extendi.

¶ Quali specie delinienda sint castra Ca. XXIII.

Interdum autem quadrata, interdum trigona, interdum semicircularia, prout loci qualitas aut necessitas postulauerit, castra facienda sunt. Porta autem quæ appellatur prætoriam, aut orientem spectare debet, aut illud Prætoriam locum quæ ad hostem respicit, aut si iter agitur, illam par partem debet attendere, ad quæ est profecturus exercitus. Intra quæ primæ centuriæ, hoc est cohortes, papilioes tendunt & dracones & signa constituunt. Decumana Decumana autem porta quæ appellatur, post prætoriam est: per quæ porta delinquentes milites educuntur ad poenam.

¶ Quo genere munienda sint castra Ca. XXIII

Castrorum autem diuersa triplex quæ munitio est.

Nam si nimia necessitas non præmit: cespites circumcuduntur è terra: & ex illis uelut murus instruitur. Alius tribus pedibus super terram, ita ut in ante sit fossa, de qua leuati sint cespites. Deinde tumultuaria fessa sit lata pedes nouem, & alta pedes septem. Sed ubi uis acrior imminet hostium, tunc latissima fossa ambitum conuenit munire castrorum, ita ut. 12. pedes lata sit, et alta sub linea (sicut appellant) pedes nouem. Supra autem sepibus hincinde factis, quæ de fossa leuata fuerit terra congeritur: & crescit in alium quatuor pedes. Sic fit ut sit alta tredecim pedes, duodecim lata supra quam sudes de lignis fortissimis, quas milites por

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.
tare cōsueuerant, præfiguntur. Adquod opus ligones,
rastra, qualos, aliq; utensilium genera habere conue-
nit semper in promptu.

¶ Quomodo munienda sint castra
cum hostis imminet. Caput XXV.

Sed facile est absentibus hostibus castra munire:
Suerū si aduersarius incumbat, tunc omnes equi-
tes, & media pars peditum, ad propulsandum hostium
impetū, ordinatur in acie: reliqui post ipsos ductis fossis
muniunt castra, & per præconem indicatur, quæ cen-
turia prima, quæ secunda, quæ tertia, quæ quarta opus
omne cōpleuerit. Post hæc a centurionibus fossa inspi-
citur ac mensuratur, & uindicatur in eos qui negligē-
tius fuerint operati. Ad hunc ergo usum instituendus
est tyro, ut cum necessitas postulauerit, sine perturba-
tione celeriter possit castra munire.

¶ Quomodo exercentur tyrones,
ut in acie ordinē & interualla custodiāt.

Caput. XXVI.

Nihil magis prodesse constat in pugna, quam
ut assiduo exercitio milites in acie dispositos
ordines in desinēter obseruent, nec ultra magis quam
expedit, aut cōglobent agmen, aut laxent. Nam etiam
constipati perdunt spacia pugnandi, & sibi inuicem im-
pedimento sunt. Et rariores atq; interlucentes aditum
perrūpēdi hostibus præstant. Neesse est aut statim me-
tu uniuersa confundi, si intercisā acie ad dimicantium

terga

terga accesserit. Producendi ergo tyrones sunt semper ad campum, & secundum matricule ordinem in aciem dirigēdi, ita ut primo simplex extēsa sit acies, ne quas habeat curuaturas: ut æquali legitimoq; spacio miles distet a milite. Tunc præcipiendum, ut subito duplicent aciem: ita ut in ipso impetu, ad quem ipsi respondere solent, ordo seruetur. Tertio præcipiendum est, ut quadratam aciem repente constituent: quo facto in trigonum (quem cuneum uocant) acies ipsa mutanda est.

Quæ ordinatio plurimum prodesse consuevit in bello. Iubetur etiam ut instruant orbes: quo genere cum uis hostium interruperit aciem, resisti ab exercitatis militibus consuevit, ne omnis multitudo fundatur in fugam, & graue discrimen imminet. Hec si iuniores assidua meditatione perceperint, facilius in ipsa dimicatione seruantur.

¶ Quantum spacium ire uel redire debeant, uel quoties in mense exerceri, cū educuntur milites ambulatū.

Caput. XXVII.

PRæterea & uetus consuetudo permansit, & diu Augusti atq; Hadriani constitutionibus præcauetur, ut ter in mense, tã equites quam pedites educantur ambulatum: hoc enim uerbo, hoc exercendi genus nominant. Decē milia passuū armati instructiq; oī bustelis pedites, militari gradu ire ac redire iubeantur ī castra: ita ut aliq̄ itineris partē cursu alacriore cōserēt.

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.
ce. ent. Equites quoq; diuisi per turmas armatiq; simi-
liter tantum itineris peragebant, ita ut ad equestrem
meditationem interdum sequerentur, interdum cede-
rent & recursu quodam impetus repararent. Non so-
lum autem in campis: sed etiam in cliuosis & arduis
locis & ascendere & descendere utraq; acies cogeba-
tur: ut nulla res uel casus prorsus pugnantibus possit
accidere, quam non ante boni milites assidua exercitia-
tione didicissent.

¶ De adhortatiōe rei militaris Romanæq;
uirtutis. Caput. XXVIII.

HAec fidei ac deuotionis intuitu, imperator in-
uictæ, de uniuersis auctoribus, qui rei milita-
ris disciplinam literis mandauerunt, in hunc libellum
enucleata congeffi: ut in delectu atq; exercitatione ty-
ronum, si quis diligens uelit existere, ad antiquæ uirtu-
tis imitationem facile corroborare possit exercitum.
Neq; enim degenerauit in hominibus Martius calor,
nec effœte sunt terræ quæ lacedæmonios, quæ Atheniẽ-
ses, quæ Marsos, quæ Sănites, quæ Pelignos, quæ ipsos
progenuerunt Romanos. Nōne Epirotæ armis plurimũ
aliquando ualuerunt? Nōne Macedones ac Thesali, su-
peratis Persis usq; ad Indiam bellando penetrarunt?
Dacos autem & Moedos ad truces, intantum bellico-
sos semper fuisse manifestum est, ut ipsum Martem fa-
bulæ apud eos natum esse confirmet. Longum est
si uniuersarum provinciarum uires enumerare contẽ-
dam,

dam, cum omnes in Romani imperij ditione consistant
 Sed longæ securitas pacis homines partim ad delecta-
 tionem ocio, partim ad ciuilia traduxit officia. Ita cura
 exercitij militaris, primo negligentius agi, postea dissi-
 mulari, ad postremum olim in obliuionem perducta
 cognoscitur. Nec aliquis hoc superiore etate accidisse
 miretur, cum post primum punicū bellum uigintiquat-
 tuor circulis excursis annorum, pax ita Romanos il-
 los ubiq; uictores ocio & armorum desuetudine ener-
 uauerit, ut secundo bello punico Hannibali pares esse
 non possent. Tot itaq; consulibus, tot ducibus, tot ex-
 ercitiis amissis, tunc demum ad uictoriam peruene-
 runt, cum usum exercitiumq; militare condiscere po-
 tuerunt. Semper ergo legēdi & exercendi sunt iunio-
 res. Utilius enim constat erudire armis suos, quam
 alienos mercede conducere.

LIBER PRIMVS EXPLICIT.

FLAVII VEGETII RENA-
 ti de re Militari Libri Secūdi prologus.

Instituta maiorū artis armaturæ, præcipue clemēti-
 am uestrā peritissimeq; retinere, cōtinuis declara-
 tur uictorijs ac triūphis. Siquidē indubitata approba-
 tio artis, est rerum semper effectus. Verū tranquillitas
 tua, imperator inuicte, altiori consilio quam mens
 poterat terrena concipere, ex libris antiqua deside-
 rat: cū ipsam antiquitatē factis recentibus antecedit.

Cum

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.

Cum igitur hæc litteris breuiter comprehendere, maiestati uestræ non tam discenda quam recognoscenda præciperer, certauit sæpius deuotio cū pudore. Quid enim audacius, quam domino ac principi generis humani, domitori omniū gentium barbaratum, de usu ac disciplina insinuare bellorum? nisi forte iussisses fieri quod ipse gesisses. Et rursus tanti imperatoris non obedire mandatis, plenum sacrilegij uidebatur atq; periculi. Miro itaq; modo in parendo audax factus sum: dū metuo uideri audacior, si negassem. Ad quam temeritatem, præcedens me indulgentiæ uestræ perēntitas animauit. Nam libellum de delectu atq; exercitatione tyronum, dudum tanquam famulus obtuli: nec tamen culpatus abscessi. Nec formido iussus aggredi opus, qd' spontaneum cessit impune.

In quot genera diuidatur res militaris. Caput. I.

RES IGITUR MILITARIS (sicut latinorum egregius auctor, carminis sui tastatur exordio) armis constat & uiris. Hæc in tres diuiditur partes, Equites, Pedites, Classes.

Equitū † alæ dicuntur, ab eo q; ad similitudinē alarū ab utraq; parte protegāt acies: quæ nūc uexillatiōes uocātur a uelo, quia uelis, hoc est flāmulis, utūtur. Est aliud genus equitū, qui legionarij uocātur: propterea q; commixti sunt legiōi.

† alij alares.

Vexillationes.

Equites legionarij.

rum

rū exemplū, ocreati equites sunt instituti. Classiū itē duo genera sunt. Vnū liburnarū: aliud lusoriarū. Equitibus cāpi, classibus maria et flumina, peditibus colles, urbes, plana, & abrupta, seruantur. Ex quo intelligitur magis reip. necessarios pedites: qui possūt ubiq; prodesse. Et maior numerus peditū, sumptu & expensa minore nutritur. Exercitus ex re ipsa atq; ope exercitij, non mē accepit: ut ei nunq̄ liceret obliuisci, qd' uocabatur. Verū ipsi pedites, in duas diuisi sunt partes: hoc est, in auxilia & legiōes. Auxilia a socijs, uel foederatis gentibus mitterbātur. Romana autē uirtus, praecipue in legionū ordinatione praepollet. Legio autē ab eligendo appellata ē: quod uocabulū eorū de syderat fidem atq; diligentiam, quibus milites probantur. In auxilijs minor, in legionibus longe amplior consueuit numerus militum ascribi.

¶ Quid inter legiones & auxilia intersit. Cap. II.

Deniq; Macedones. Graeci, Dardani, phalanges habuerūt: ut in una Phalāge armatorū octo milia censerentur. Galli atq; Celtiberi, pluresq; barbaricā natiōes, cateruis utebantur in pralio: in quibus erāt sena milia armatorū. Romani legiones habent, in quibus singulis sena milia, interdum amplius, militare cōsueuerunt. Quid autē inter legiones & auxilia interesse uideatur, expediā. Auxiliares conducuntur ad praliū ex diuersis locis, ex diuersis muneribus uenientes: nec disciplina inter se, nec noticia, nec affectatione con-

Classium
duo genera.

Exercitus.
Peditū duo
genera.

Legio.

Phalāges.
Caterue.

Legio:

Auxiliares

ne con-

FLA. VEGETII DE RE MILITARI:
ne consentiunt. Alia instituta, alius inter eos est usus
armorum. Necesse est autem tardius ad uictoriam per-
ueniri, qui discrepant aniequam dimicent. Deniq; cum
in expeditionibus plurimum profit, omnes milites uni
us præcepti significatione conuerti: non possunt equali-
ter iussa complere, qui ante pariter non fuerunt. Tamē
hæc ipsa si solemnibus diuersisq; exercitijs prope quo-
tidie roborentur, non mediocriter iuuant. Nam legi-
onibus semper auxilia, tanquā leuis armatura in acie
iungebantur: ut in his præliandi magis adminiculum
esset quam principale subsidium. Legio autem proprijs
cohortibus plena, cum grauē armaturam, hoc est prin-
cipis hastarios, triarios, antesignarios: item leuem ar-
maturam, hoc est ferentarios, sagittarios, funditores
balistarios, cum proprijs & sibi impositos equites Le-
gionarios, iisdem matriculis teneat: cū uno animo pa-
rique consensu castra muniat, aciem instruat, prælium
gerat ex omni parte perfecta: nulloque extrinsecus in-
digens adiumento, quantamlibet hostium multitudi-
nē superare cōsueuerat. Documētū est magnitudo Ro-
mana, quæ semp cū legionibus dimicans, tantū hostiū
uicit, quantum uel ipsa uoluit uel re: um natura pmissit.

¶ Que causa exhauriri fecerit legiones. Caput. III.

Legionum nomen in exercitu permanet hodie: sed
per negligentiam superiorum tēporum, robur
infractū est, cū uirtutis præmia occuparet ambitio, et
p gratiā pmouerētur milites, qui pmoueri cōsueuerāt
per laborē

Legio.

Leuis ar-
matura.

Deinde cōtubernalibus completis stipendijs, per testi-
 moniales ex more dimissis, non sunt alij substituit. Præ-
 terea necesse est, morbo aliquātos debilitari atq; dimit-
 ti: aliquantos militiam deserere, uel diuersis casibus in-
 terire: ut nisi annis singulis, imo singulis pene mensi-
 bus ī recedentiū locum iuniorum turba succedat, quā-
 uis copiosus exhauriatur exercitus. Est & alia causa,
 cur attenuatae sint legiones. Magnus in illis labor est
 militadi, grauiora arma, sera munera, seuerior discipli-
 na. Quod uitantes pleriq; in auxilijs saepe festinant mi-
 litie sacramenta percipere: ubi & minor sudor & ma-
 turiora sunt praemia. Cato ille maior, cum & armis in-
 uictus esset, & consul exercitum saepe duxisset, plus se
 reip. credidit profuturum, si disciplinam militarem cō-
 ferret in literas. Nā unius aetatis sunt res quae fortiter
 fiunt: quae uero pro utilitate reip. scribuntur aeterna
 sunt. Idem fecerunt alij complures: sed praecipue Frōti-
 nus diuo Traiano ob eiusmodi comprobatur industriā
 Horū instituta, horū pracepta, inquantū ualeo, stricti
 fideliterq; signabo. Nam cū easdē expēsas faciat &
 diligenter et negligēter exercitus ordinatus, non solū
 praesentibus, sed etiam futuris saeculis proficiet: si pro-
 uisione maiestatis tuae imperator Auguste. & fortissi-
 ma dispositio reparetur armorum, & emendetur d. s.
 simulatio praecedentium.

Cato rei
 militaris
 scriptor.

¶ Quotenas legiones antiqui ad bellū duxerūt.

Caput. III:

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.

IN omnibus authoribus inuenitur, singulos con-
sules aduersus hostes copiosissimos, non amplius
quam binas duxisse legiones, additis auxilijs sociorum
Tanta in illis erat exercitatio, tanta fiducia, ut cuius
bello duæ legiones crederentur posse sufficere. Qua-
propter ordinationem legionis antiquæ secundū nor-
mam militaris iuris exponam. Quæ descriptio si ob-
scurior aut impolitior uidebitur: non mihi, sed difficul-
tati ipsius rei conuenit imputari. Attento itaq; animo
sepius relegenda sunt, ut memoria intelligentiãq; uale-
ant comprehendi. Necessè est enim inuictam esse rēp.
cuius imperator militari arte percepta, quantos uolu-
erit faciat exercitus bellicosos.

¶ Quemadmodū legio constituatur.

Caput. V.

Diligenter igitur lectis iunioribus, animis cor-
poribusq; præstantibus, additis etiam exerci-
tys quotidianis, quatuor, uel eo amplius mensiū, iussu
auspicijsq; iuictissimi præcipis legio formatur. Nā & pi-
cturis in cute punctis milites scripti et matriculis in-
serti iurare solent. Et ideo militiæ sacramenta dicun-
tur. Iurant autem per deum & christum & spiritum
sanctum & per maiestatem imperatoris, quæ secundū
deum generi humano diligenda est et colenda. Nā impe-
ratori, cum Augusti nomē accepit, tanquam præsentī et
corporali deo fidelis est præstāda deuotio: & impēden-
dus peruigil famulatus. Deo enim uel priuatus, uel mi-
litans

& pictis

Militiæ sa-
cramenta.

litans seruit, cum fideliter cum diligit, qui deo regnat
 autore, iurant autem milites omnia se strenue factu-
 ros, quæ præceperit imperator, nunquam deserturos
 militiam, nec mortem recusaturos pro Romana rep.

¶ Quot cohortes in una sint legione. Itē
 quot milites in una cohorte. Caput. VI.

Sciendum est autem in una legione decem cohor-
 tes esse debere. Sed prima cohors reliquas, & nu-
 mero militum, et dignitate præcedit. Nam genere et in-
 stitutione literarum viros electissimos querit. Hæc enī
 suscipit aquilam: quod præcipuum signum ī Romano
 est semper exercitu, & totius legionis insigne. Hæc im-
 mages imperatorum, hoc est diuina & presentia si-
 gna ueneratur. Habet pedites mille centum quinque.
 Equites loricanos centum triginta duos: & appellatur
 cohors milliaria. Hæc caput est totius legionis: ab hæc,
 cum pugnandum est, prima acies incipit ordinari. Se-
 cunda cohors habet pedites. 555. Equites loricanos.
 66: & appellatur cohors quingentaria. Tertia cohors
 similiter habet pedites. 555. Equites. 66. sed in hæc
 cohorte tertia, ualidiores probari moris est: quia ī me-
 dia acie consistit. Cohors quarta habet pedites quin-
 gentos quinquaginta quinque; Equites. 66. Cohors quin-
 ta habet totidem. Sed & ipsa strenuos desiderat mili-
 tes: quia sicut prima in dextro, ita quinta in sinistro
 ponitur cornu. Hæc quinque cohortes in prima acie or-
 dinantur. Sexta cohors habet pedites. 555. Equites.

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.

In ipsa quoq; enucleati ascribendi sunt iuniores: quia in secūda acie post Aquilā & Imagines cohors sexta consistit. Cohors septima habet pedites. 555. Equites. 66. Cohors octaua habet pedites. 555. Equites 66. Sed & ipsa animosos desyderat uiros: quia in secunda acie consistit media. Cohors nona habet pedites. 555. equites. 66. Cohors decima habet pedites. 555. equites. 66 & ipsa bonos accipere consueuit bellatores: quia in secunda acie sinistrum possidet cornu. His decem cohortibus legio plena fundatur, quæ habet pedites sex milia centū equites septingētos triginta. Minor itaq; numerus armatorū in una legione esse nō debet. Maior autem interdum esse consueuit, si non tantum unā cohortē, sed etiam aliās miliarias fuerit iussa suscipere

¶ Nomina & gradus principiorum legionū.

Caput. VII.

Principia Antiqua ordinatione legionis exposita, principalium militum, et (ut proprio utar uocabulo) principiorum nomina & dignitates secundum presentes matriculas indicabo. **Tribunus maior** per epistolā sacrā imperatoris iudicio destinatur. Minor tribunus prouenit ex labore. Tribunus autem uocatur a tribu, tribuendog; iure: quia præest militibus quos ex tribu **Ordinarij** primus Romulus legit. Ordinarij dicuntur qui in prælio præsunt & primos ordines ducunt. **Augustales** appellantur qui ab Augusto ordinarijs iuncti sunt. **Flauiales**. uiales item tanquam secundi augustales, a diuo Vespasiano

siano sunt legionibus additi. Aquiliferi qui aquilam Aquiliferi.
 portant. Imaginarij, uel imaginiferi qui imperatorum Imaginarij
 imagines portant. Optiones ab optando appellati, q̄ Optiones.
 antecedētibus a gritudine præpeditis, hi tanq̄ adoptati Signiferi.
 eorū, atq; uicarij solēt uniuersa curare. Signiferi, q̄ si Tesserarij.
 gna portāt: quos nūc draconarios uocant. Tesserarij, Tessera qd
 qui tesseram per cōtubernia militū nunciant. Tessera campigeni
 autem dicitur præceptum ducis ul' ad aliq̄ opus quo Metatores
 uel ad bellum mouetur exercitus. Campigeni, hoc est Beneficia
 antesignani, ideo sic nōminati, quia eorum opera atq; rij.
 uirtute exercitij genus crescit in campo. Metatores q̄ Librarij.
 præcedentes, locum eligunt castris. Beneficiarij, ab eo Tucicines.
 appellati, quod promouentur beneficio tribunorum. Cornici
 Librarij, ab eo quod in libros referant rationes ad mi nes.
 lites pertinentes. Tubicines, Cornicines, & Buccinato Buccinatores
 res qui tuba, uel æreo cornu, uel buccina committere res,
 præliū solent. Armaturæ duplares, quæ binas cōsequū Armaturæ
 tur annonas. Simples, quæ singulas. Mensores, q̄ in Mensores.
 castris ad podismū demetiuntur loca, in quibus milites Torquati.
 tentoria figant: uel hospicia in ciuitatibus præstant. Candidati.
 Torquati duplares, Torquati simples, quibus tor- Mucifices.
 ques aureus solidus uirtutis præmium fuit: quem qui
 meruisset, præter laudē interdū duplas conseq̄ebatur
 annonas: duplares duas, simples unā. Erant & secun
 dū annonam candidati duplares, cādidati simples. Hi
 sūt milites principales, qui priuilegijs munitur. Re
 liq̄ munifices appellantur, quia munia facere coguntur.

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.

¶ Nomina eorum qui antiquos ordines ducebant. Caput. VIII.

Centurio primipili. **V**etus autem consuetudo tenuit, ut ex primo principe legionis, promoueretur Centurio primipili: qui non solum aquilæ præerat, uerum etiam quattuor centurias, hoc est quadringentos milites, in prima acie gubernabat. Hic tãquam caput totius legionis merita consequebatur et commoda. Item primus hastatus duas ceturias. i. ducentos homines ducebat in acie secunda, quem nunc ducenarium uocant. Princeps autem primæ cohortis centuriam & semis, hoc est centum quinquaginta homines gubernabat. Ad quem prope omnia, quæ in legione ordinanda sunt, pertinent. Item secundus hastatus centuriam & semis, id est centum quinquaginta milites gubernabat. Triarius prior, centum homines regebat: sic decem centuriæ cohortis primæ, a quinque ordinarijs regebantur: quibus magnæ utilitates & magnus honor est a ueteribus constitutus: ut cæteri milites ex tota legione omni labore ac deuotione contenderent ad tanta præmia peruenire. Erant etiã centuriones qui singulas centurias curabant: qui nunc centenarij nominantur. Erant decani, denis militibus præpositi: qui nunc caput contubernij uocantur. Secunda cohors habebat ceturiones quinque. Similiter tertia, quarta, quinta, usque ad decimam cohortem: in tota autem legione erant centuriones. 55.

¶ De officio præfecti legionis. Caput. IX.

Sed

Sed legati imperatoris ex cōsularibus ad exerci-
 tus mittebantur, quibus legiones & auxilia uni-
 uersa obtemperabant in ordinatione pacis uel necessi-
 tate bellorum: in quorum locum nunc illustres uiros
 constat magistros militum substitutos: a quibus non
 tantum binæ legiones, sed etiam plures numero guber-
 nantur. Proprius autem iudex erat præfectus legiōis, *Præfectus*
 habens communem primi ordinis dignitatem: qui ab- *legionis.*
 sente legato, tanquam uicarius ipsius, potestatem maxi-
 mam retinebat. Tribuni uel centuriones, ceteriq; mili-
 tes, eius præcepta seruabant: Vigiliarum siue profecti-
 onis tessera petebatur ab eodem. Similes crimen aliquod
 admisisset, auctoritate præfecti legionis deputabatur
 a tribuno ad pœnam. Arma omnium militum, item e-
 qui, uestes, arma, ad curam ipsius pertinebant. Disci-
 plinae ius & seueritas & exercitatio, non solum pedi-
 tum, sed etiam equitum legionariorū, præcepto eius
 quotidie curabatur. Ipse autem custos diligēs & sobri-
 us, legionem sibi creditam assiduis operibus ad omnem
 deuotionem, ad omnem affirmabat industriam: sciens
 ad præfecti laudem subiectorum redundare uirtutem.

¶ De officio præfecti castrorum. Caput. X.

Erat etiam castrorum præfectus: licet inferior
 dignitate, occupat tamē nō mediocribus causis:
 ad quem castrorum positio, ualli & fossæ destinatio p-
 tinebat. Tabernacula uel case militum, cum impedi-
 mentis oībus, nutu ipsius curabantur. Præterea agri

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.
contubernales, & medici (a quibus curabantur) expē
se, etiam ad eius industriam pertinebant. Vehicula
sagittarij nec non etiam ferramenta quibus materies
secatur uel ceditur quibusq; aperiuntur fossæ circa si
tum ualli et aquæ ductus. Item ligna uel stramina, arie
tes, onagri, balistæ, cæteraq; genera tormentorum, ne
deessent aliquando procurabat. Is post longam proba
tamq; militiam peritissimus omnium legebatur: ut re
cte doceret alios quod ipse cum laude fecisset.

¶ De officio præfecti fabrorū. Cap. XI.

Habet præterea legio fabros lignarios instru
ctores, carpentorios, ferrarios, pictores, reli
quosq; artifices ad hybernorū ædificia fabricanda, ad
machinas, turres ligneas, cæteraq; quibus uel expugnā
tur aduersariorum ciuitates, uel defenduntur propriæ,
preparatos. Qui arma, qui uehicula cæteraq; genera
tormentorum uel noua facerent, uel quassata repara
rent. Habebant etiam fabricas scutarias, loricarias, ar
cuarias in quibus sagittæ, missilia, cassides, omniaq; ar
morum genera formabātur. Hec enim erat cura præci
pua, ut quicquid exercitui necessariū uidebatur, nunq̄
deesset in castris: usq; eo, ut etiā cunicularios hērent,
qui ad morem Bessorum, ducto sub terris cuniculo, mu
risq; intra fundamenta per fossis, improuisi emergerēt
ad urbes hostium capiendas. Horum iudex erat propri
us præfectus fabrorum.

¶ De officio tribuni militum. Cap. XII

Decem

Decem cohortes habere legionem diximus: sed prima erat miliaria, in qua censu, genere, literis, forma, uirtute, pollentes milites mittebantur. Huic tribunus præerat armorum scientia, uirtute corporis, morū honestate præcipuus. Reliquæ cohortes pro ut principi placuisset, a tribunis uel a præpositis regebantur. Tanta autem seruabatur exercendi milites cura, ut non solū tribuni uel præpositi cōubernales sibi creditos, sub oculis suis iuberent quotidie meditari: sed etiam ipsi armorum arte perfecti, cæteros ad imitationem proprio cohortarentur exēplo. Tribuni autem sollicitudo per hanc laudatur industriam: cū miles ueste nitidus, armis bene munitus ac fulgens, exercitij usu & disciplina eruditus incedit.

De centurijs atq; uexillis peditum. Ca. XIII Aquila.

Primū signū totius legiōis est Aquila, quā aquili Dracones. fer portat. Dracones etiā p singulas cohortes a draconarijs ferūtur ad præliū. Sed antiqui, quia sciebāt in acie cōmisso bello celeriter ordines aciesq; turbari atq; cōfundi: ne hoc posset accidere, cohortes in centurijs diuiserūt, & singulis cēturijs singula uexilla constituerūt: ita ut ex qua cohorte uel quota esset centuria in illo uexillo literis esset ascriptū: quod intuētes uel legētes milites, in quātoius tumultu, a cōtubernalibus suis aberrare nō posset. Cēturiones insuper, qui nunc centurij uocātur, nimium bellicosos loricanos, transumptis castidū cristis, ut facilius noscerētur, singulas iusserūt

FLA. VEGETII DE RE MILITARI

gubernare centurias: quatenus nullus error existeret, cum centeni milites sequerentur, non solum uexillum suum: sed etiam centurionem qui signum habebat in galea. Rursus ipsæ centuriæ in contubernia diuisæ sunt: ut decem militibus, sub uno papilione de gētibus, unus quasi præesset decanus, qui caput contubernij nominatur. Contubernium autem manipulus uocabatur, ab eo quod coniunctis manibus pariter dimicabant.

Decanus

Manipulus

¶ De turmis equitum legionariorum. Cap. XIII

Turma

Decurio.

Quemadmodum inter pedites centuria uel manipulus appellatur, ita inter equites turma dicitur. Et habet una turma equites. 32. Huic q̄ præest, Decurio nominatur. Centum enim pedites ab uno centurione, sub uno uexillo gubernantur: similiter 32. equites ab uno decurione, sub uno uexillo reguntur. Præterea sicut centurio eligendus est magnis uiribus, procera statura, qui hastas uel missilia perite iaculetur & fortiter, q̄ dimicari gladio qui scutū rotare doctissime nouerit, qui omnem artem didicerit armaturæ, uigilans, sobrius, agilis, magis ad facienda quæ ei imperantur, quam ad loquendum paratus. Contubernales suos ad disciplinam retineant, & ad armorum exercitium cogat, ut bene uestiti & calciati sint, ut arma omnium defricentur ac splendeant. Similiter eligendus est decurio qui turmæ equitum præponatur, imprimis habili corpore: ut loricatus & armis circumdatus, omnibus cum summa admiratione equū possit ascendere,
equi-

equitare fortissime, conto scienter uti, sagittas doctissime mittere, turmales suos. i. sub cura sua equites positos, erudire ad omnia quae equestris pugna deposcit: eosdē cogere loricas suas uel cataphractas, cōtos suos & cassides frequenter tergere & curare. Plurimū enī terroris hostibus armorū splendor importat. Quis credat militē bellicosum, cuius dissimulatione situ ac rubigine arma foedantur? Non solum autem equites, sed etiā ipsos equos assiduo labore conuenit edomari. Itaque ad decurionē & sanitatis & exercitationis tam minimum quā equorum pertinet cura.

¶ **Q**uemadmodum legionū acies instruantur. Ca. XV.

Nunc qualiter instruenda sit acies, si pugna imminet, declaretur unius legionis exēplo: quod si usus exegerit transferri possit ad plures legiones. Equites locantur in cornibus. Acies peditū a prima cohorte incipit ordinari in cornu dextro Huic cohors secūda coniungitur. Tertia cohors in media acie collocatur. Huic annectitur quarta. Quinta uero cohors sinistrum suscipit cornu: sed ante signa, et citra signa. Nec nō in prima acie dimicantes, principes uocabantur, hoc est ordinarij, ceteriq; principales. Haec erat grauis armatura, qui habebant cassides, cataphractas, ocreas, scuta, gladios maiores, quos spathas uocant, & alios minores, quos semispathas nominant, plūbatas quinque positas in scutis, quas primo impetu iaciunt. Item bina missilia, unū maius, ferro triangulo, unciarū no-

Turmales.

Principes

Spatha.
Semispatha.

- Pilum.** uem hastili pedum quinque & semis, quod pilū uocant
Spiculum. nunc spiculum dicitur. Ad cuius ictum præcipue
 exercebantur milites, quod arte & uirtute directum,
 & scutatos pedites, & loricatedos equites sæpe trāsuer
 berat. Aliud minus, ferro triangulo, unciarum quinq;
 hastili trium pedum & semis, quod tunc uerriculum,
Verriculū. nunc uerutum dicitur. Prima acies principum. Secun
 da hastatorum, armis talibus docetur instructa. Post
Pherentarij. hos erāt Pherentarij & leuis armatura, quos nunc au
 xiliatores & armaturas dicimus. Scutati qui plūbatis
Scutati. uel gladijs & missilibus accincti, sicut nunc prope om
 nes milites uidetur, armati erant. Item sagittarij, cum
Funditores. cassidibus, cataphractis, et gladijs, sagittis, et arcubus
 Erant funditores, qui ad fundas uel fustibalos lapides
Triangularij. iaciebant. Erant triangularij, qui ad manubalistas uel
 arcubalistas dirigebant sagittas. Secunda acies simili
 ter armabatur: in qua consistentes milites, hastati uoca
 bantur. Sed in secunda acie, dextro cornu, cohors sexta
 ponebatur: cui iungebatur septima. Octaua cohors me
 diam aciem tenebat, nona comitante. Decima cohors
 in undecima acie, sinistrum semper obtinebat cornu.
 Quæadmodū triarij uel cēturiōes armētur ea. XVI
Triarij. **P**ost omnes autem acies, triarij cum scutis, cata
 phractis et galeis ocreati cum gladijs, semispha
 tis, plūbatis & binis missilibus locabatur: qui genu po
 sito subsidebāt, ut, si prima acies uiceretur, ab his qua
 si de integro reparata pugna, posset reparare uictoriā
 Omnes autem signarij uel signiferi, quamuis pedites,
 loricas minores accipiebant: & galeas ad terrorem ho

stium,ur sinis pellibus tectas. Centuriones uero habebat cataphractas, scuta, et galeas ferreas: sed trāsuerfis & argētatis cristis, ut facilius cognosceretur à suis.

¶ Cōmissa pugna graue armaturā stare p muro. XVII

¶ Illud autē sciendū est, & modis oibus retinendū:

¶ Cōmissō bello, prima ac scd'a acies stabant immota.

Triarij quoq; residebant. Pherentarij autē armaturæ scutatores, sagitarij, funditores, hoc ē leuis armatura aduersarios prouocabant ante acie pcedentes: si hostes fugare poterant sequebantur, si eorū uirtute ac multitudie premebatur, reuertebatur ad suos & post eos stabit. Excipiebat autē præliū grauis armatura, & tanq̄ murus (ut ita ducā) ferreus stabat, nō solū nūssi- libus: sed etiā gladijs cominus dimicabāt. Et si hostes fugasset nō sequebatur grauis armatura, ne acie suā ordi natiōemq; p̄turbaret, & ad dispsos recurrētes hostes, in cōpositos opprimerēt: sed leuis armatura cū fundi toribus, sagitarijs, et equitibus, fugientes sequebatur īmicos. Hac dispositione atq; cautela sine periculo legio uicebat, aut supata seruabatur icolūis: quia ius legiois est facile nec fugere nec sequi. ¶ Nota militū et gradus in scutis eorū aduersis scribenda. Ca. XVIII.

¶ Sed ne milites aliquando in tumultu prælij à suis contubernalibus aberrarent, diuersis cohortibus diuersa ī scutis signa p̄gebāt: que ipsi noiant dignata sicut etiā nūc moris est fieri. Præterea ī aduerso scuto uniuscuiusque militis, literis erat nomen ascriptum, addito ex qua esset cohorte, qua ue centuria.

Dignata.

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.

Ex his ergo apparet legionem bene institutam, quasi munitissimā esse ciuitatem, quæ omnia prælio necessaria secum ubique portaret, nec metueret repentinum hostium superuentum, quæ etiam in medijs campis subito fossa se ualloque muniret: quæ omne genus militum contineret & armorum. Si quis ergo pugna publica superare Barbaros cupit, ut diuinitatis nutu, dispositione imperatoris innicti reparantur, ex tyronibus legiones uotis omnibus petat. Intra autem breue spacium temporis, iuniores diligenter electi & exercitati, quotidie, non solum mane: sed etiam post meridiem, omni armorum disciplina uel arte bellandi, ueteres illos milites, qui orbem terrarum integrum subegerunt, facile coæquabunt. Nec moueatur. *Cæsar*, tua maiestas: quod olim consuetudo est mutata quæ † uiguit: sed huius prouisionis ac fœlicitatis est perhennitas tua, quod pro salute reip. & noua excogitet & antiqua restituat. Omne enim opus difficile uidetur antequam tentes. Ceterū si exercitati & prudentes uiri delectui præponantur, celeriter manus bellis apta poterit aggregari & diligenter institui. Quiduis enim efficit solertia, si competentes non denegentur expensæ.

† nocuit

¶ Præter corporis robur notarum uel computandi artem in tyronibus eligendam.

Caput. XIX.

Sed quoniam in legionibus plures scolæ sunt, quæ literatos milites quærunt: ab his qui tyrones probant

bāt in oībus quidē staturæ magnitudinem, corporis
 robur, alacritatem animi, conuenit explorari. Sed ī qui
 busdam notarum peritia, calculandi computandique
 usus exigitur. Totius enim legionis ratio, siue obsequi
 orum, siue militarium numerorum, siue pecuniæ quo
 tidie ascribitur actis maiore prope diligentia, quā res
 annonaria uel ciuilibus politicis libris annotatur. Quo
 tidianas etiam in pace uigilias. Item excubium siue ā
 gareas, de omnibus centurijs & cōtubernijs, quæ uicis
 sim milites faciunt: ut ne quis contra iusticiam præ
 grauetur, aut alicui præstetur immunitas. Nomina eo
 rum qui uices suas fecerunt, breuibus inseruntur. Quā
 do quis commeatum acceperit, uel quot dierum, anno
 tatur in breuibus. Tunc enim difficile commeatus daba
 tur: nisi causis iustissimis approbatis. Nec aliquibus mi
 lites instituti deputabantur obsequijs, nec priuata ijs
 dem negotia mandabantur. Siquidem incongruum ui
 deretur, imperatoris militē, qui ueste et annona publi
 ca pascbatur, utilitatibus uacare priuatis. Ad obsequi
 a tamen iudiciū uel tribunorum, nec non etiam princi
 palium deputabantur milites, qui uocabantur accensi,
 hoc est postea additi quam fuffet legio completa: quos
 nunc supernumerarios uocāt. Fascicularia tamen. i. li
 gnum, foenum, aquā, stramen etiam legitimi milites in
 castra portabant. Munifices enim ab eo appellantur, q̄
 hæc munia faciunt.

Accensi.
 Supernu
 merarij.

¶ Donatiui partem dimidiā debent apud

signa

Illud uero ab antiquis diuinitus institutum est, ut
 ex donatiuo quod milites consequuntur, dimidia
 pars sequestraretur apud signa, & ibidem ipsis militi-
 bus seruaretur: ne per luxum aut inanem rerum com-
 parationem, a contubernalibus possit absumi. Plerique
 enim homines et præcipue pauperes tam um erogant,
 quantum habere potuerunt. Sepositio autem ista pecu-
 niæ, primum ipsis contubernalibus docetur accommo-
 da. Nam cum publica sustententur annona, ex omni-
 bus donatiuis augetur eorum pro medietate castrense
 peculium Miles deinde, qui sumptus suos scit apud si-
 gna depositos, de deserendo nihil cogitat: magis diligit
 signa. Pro illis in acie fortius dimicat more humani in-
 genij, ut pro illis habeat maximam curam: in quibus
 suam uidet positam esse substantiam. Deniq; 10. folles
 hoc est. 10. sacci, per cohortes singulas ponebantur: in
 quibus hæc ratio condebatur Addebatur etiam saccus
 undecimus, in quem tota legio particulam aliquam cõ-
 ferebat, sepulturæ scilicet causa: ut si quis ex contuber-
 nalibus defecisset, ex illo undecimo sacco ad sepulturã
 ipsius promeretur expensa. Hæc ratio apud signiferos
 (ut nunc dicunt) in cophyno seruabatur. Et ideo signi-
 feri non solum fideles, sed etiam literati homines eli-
 gebantur: qui & seruarent deposita, & scirent singu-
 lis reddere rationem.

¶ In legione ita fieri promotiones, ut per oēs cohortes trafeāt q̄ promouentur. Cap. XXI

Non tantum humano consilio, sed etiam diuinitatis instinctu, legiones arbitror a Romanis constitutas. In quibus 10. cohortes ita sunt ordinatae, ut omnium unum corpus, una uideatur esse coniunctio. Nam quasi in orbem quendam per diuersas cohortes & diuersas scholas milites promouentur: ita ut ex prima cohorte ad gradum quempiā promotus uadat ad decimā cohortem: & rursus ab ea, crescentibus stipendijs, cū maiore gradu per alias recurat ad primam. Ideo primipili centurio, postquam in orbem omnes cohortes per diuersas administrauerit scholas, in prima cohorte ad hanc peruenit palmam: in qua ex omni legione infinita commoda consequatur. Sicut primicerius in officio praefectorum praetorioq; ad honestum quaestuosumq; militiae peruenit gradum: ita legionarij equites cohortes suas contubernij affectione uenerantur: cum naturaliter equites a peditibus solcant discrepare. Per hanc ergo contextionem, in legionibus, & omnium cohortū equitum peditumq; seruabatur una concordia.

Primicerius.

¶ Quid inter tubicines et cornicines & classicū intersit. Caput XXII

Habet praeterea legio tubicines, cornicines, & buccinatores. Tubicines ad bellū uocāt milites & rursū receptui canētes reuocāt. Cornicines quotiēs canūt, nō milites: sed signa ad eorū obtēperant nutum

Ergo

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.

Clasficum.

Ergo quotiens ad aliquod opus exituri sunt soli milites, tubicines canunt. Quotiens mouenda sunt signa, cornicines canunt. Quotiens autem pugnatur, & tubicines & cornicines pariter canunt. Clasficum itē appellatur, quod buccinatores per cornu dicūt. Hoc insigne uidetur imperij: quia clasficum canitur imperatore presente, uel cum in militem capitaliter animaduertitur: quia hoc ex imperatoris legibus fieri necesse est. Si uero ad uigilias uel angarias faciendas, siue ad opus aliquod, uel ad decursionem campi exeunt milites, tubicine uocante operantur, & rursus tubicine admonente cessant. Cum autē mouentur signa, aut iam mota signa sunt: cornicines canunt. Quod ideo in omnibus exercitijs & processionibus custoditur, ut in ipsa pugna facilius obtemprent milites: siue eos pugnare, siue stare, siue sequi, uel redire praeceperint duces. Si quidem ratio manifesta sit, semper in ocio debere fieri: quod necessario faciendum uidetur in pralio.

¶ De exercitatione milium. Ca. XXIII

Legionis ordinatione digesta, ad exercitium reuertamur: unde (sicut iam dictum est) exercitus nomen accepit. Iuniores quidem & noui milites, mane & post meridiem ad omne genus exercebantur armorum. Veteres autē & eruditi sine intermissione semel in die exercebantur armis. Neque enim longitudo ætatis aut annorum numerus artem bellicam tradit: sed post quanta uolueris stipendia, in exercitatus miles semper

semper est tyro. Idcirco armaturam quæ festis diebus
 exhibetur, non tantum qui sub campi doctore sunt, sed
 omnes æqualiter contubernales quotidiana meditatio
 ne discabant, & corporis uelocitatem. Nam & uoloci
 tas usu ipso acquiritur corporis, & scientia feriendi ho
 stem seq; protegendi, præsertim si gladijs cominus di
 micetur. Illud uero maius est, ut seruare ordines discant,
 ut uexillum suum in tantis permixtionibus in ipsa pro
 lusione comitentur. Nec inter doctos aliquis error ex
 istat, quamuis in multitudine sit tanta confusio. Ad pa
 lum quoq; uel sudes iuniores exerceri per commodum
 est, cum latera uel pedes aut caput petere, punctim ce
 simq; condiscant. Saltus quoq; & ictus facere pariter
 assuescant, insurgere tripudiantes in clypeum: rursusq;
 subsidere, nunc gestiendo prouolare cum saltu, nunc ce
 dentes in terga resilire. Missilibus etiam palos ipsos
 procul ferire meditentur: ut & ars dirigendi, & de
 xtræ uirtus possit accrescere. Sagittarij uero uel fundi
 tores scopas, hoc est fruticū uel stramium fasces, pro
 signo ponebant: ita ut sexcenti pedibus remouerentur
 a signo, ut sagittis uel certe lapidibus ex fustibalo de
 stinatis, signum sæpius tangerent. Propterea sine tre
 pidatione in acie faciebant, quod ludentes in campo fe
 cerant. Semper assuescendū est etiam, ut semel tantum
 funda circa caput rotetur, cum ex ea emittitur saxum
 Sed & manu sola, omnes milites meditabantur libra
 lia saxa iactare: qui usus paratior creditor, quia non
 d desy:

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.
desyderat fundā. Missilia quinque uel plūbatas iugi &
perpetuo exercitio dirigere cogebantur: usque adeo, ut
tēpore hyemis detegulis uel scādulis, quæ fida essent et
certæ, de cānis, ulua uel culmo & porticus tegerentur
ad quites, & quædam uelut basilicæ ad pedites: in qui-
bus tēpestate uel uentis aëre turbato, sub tecto armis
erudiebatur exercitus. Cæteris autē etiā hybernis di-
ebus, si niues pluuiaque cessarēt, exerceri cogebātur in
cāpo: ne intermissa cōsuetudine, animos militum debili-
tarēt et corpora. Syluā cedere, portare onera, trāsili-
re fossas, natate in mari siue fluminibus, gradu pleno
ambulare, uel currere etiā armatos cum sarcinis suis:
frequentissime cōuenit ut quotidiani laboris usus ī pa-
ce, difficilis nō uideatur ī bello. Siue ergo legio fuerit,
siue auxilia: exerceantur assidue. Nam sicut bene exer-
citus miles prælium cupit: ita formidat indoctus. Pos-
tremo sciendum est, ī pugna usum amplius prodesse q̄ ui-
res. Nam si doctrina cesset armorum, nihil paganus di-
stat a milite.

¶ Exempla adhortationum exercitij militaris,
de alijs artibus tracta. Cap. XXIII.

Athleta, uenator, auriga, propter exiguā mer-
cedem, uel certe plebis fauorem, continua me-
ditatione artes suas aut seruare aut augere consue-
cunt. Militem, cuius est manibus seruanda respublica,
studiosius oportet scientiam dimicandi, usumque rei
bellicæ iugibus exercitijs custodire. Cui contingit nō
tantum.

LIBER SECVNVS FOL. 33

tantum gloriosa uictoria, sed etiam amplior prædæ quemque ad opes ac dignitates ordo militiæ & imperatoris iudicium consuevit euehere. Artifices scænici ab exercitijs nõ recedunt pro laude uulgi. Miles sacramento lectus ab exercitijs armorum, uel nouellus uel iam uetustus cessare non debet: cui pugnandum est pro salute propria & libertate comuni: præsertim cum antiqua sit prudensque sententia, omnes artes in meditatione consistere.

¶ Enumeratio ferramentorum uel machinarum legionis. Cap. XXV.

LEgio autem nõ tãtum militum numero: sed etiã genere ferramentorum uincere consueuit. Primum omnium instruitur iaculis, quæ nullæ lorice, nulla possunt scuta sufferre. Nam per singulas centurias singulas carrobalistas habere cõsueuit, quibus muli ad trahendum, & singula contubernia ad armadum uel dirigendum, hoc est undecim homines, deputatur. Nam hæ quanto maiores fuerint, tãto longius ac fortius tela iaculantur. Non solum autem castra defendunt: uerum etiam in campo post aciem grauis armaturæ ponuntur. Ad quarum impetum, nec equites loricati, nec pedites scutati possunt obstare. In una autem legione quinquaginta quique carrobalistæ esse solent. Itẽ decẽ onagri, hoc est, singuli p singulas cohortes i carpentis bobus duobus portatur armatis: ut si forte hostes ad oppugnandum uenerit uallum, sagittis et saxis possint castra defendi.

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.
Scaphas quoq; de singulis trabibus excauatas, cū longissimis funibus, interdum etiam ferreis cathenis, secū legio portat: quatenus contextis eisdem (sicut dicunt) monoxylis, superiectisq; tabulatis, flumina sine pontibus, quæ uadari nequeunt, tam a peditibus quam ab equitibus sine periculo transeantur. Habet ferros harpagones, quos lupos uocant: & falces ferreas confixas longissimis contis. Item ad fossarum opera facienda bidētes, ligones, palas, rastra, alueos, cophinos, quibus terra portetur. Habet quoq; dolabras, secures, ascias, serras, quibus materia ac pali dolantur atq; secantur. Habet præterea artifices cum omnibus ferramentis: qui ad expugnandas hostium ciuitates, testudines, musculos, arietes, uincas (ut appellant) turres etiam ambulatorias faciant. Verum ne singula enumerando plura dicantur, uniuersa quæ in quoq; belli genere necessaria esse creduntur, secum legio debet ubiq; portare: ut in quouis loco fixerit castra, armatam faciat ciuitatem.

Harpago-
nes.

¶ FLAVII VEGETII RE
NATI DE RE MILITARI
LIBER SECVNDVS EX
PLICIT.

¶ FLAVII VEGETII RENATI DE
RE MILITARI LIBRI TER
TII PROLOGVS.

Atheni

Thenienses et Lacedæmonios ac Macedonas rerū potitos, prisca loquūtur annales. Verum apud Athenienses, non solum rei bellicæ: sed etiam diuersarum artium uiguit industria. Lacedæmonijs autem præcipua fuit cura bellorum. Primitiorum curamq; experimenta pugnarum de euentibus colligentes, artem præliorum scripsisse firmantur: usque eo ut cura rem militarem, quæ uirtute sola, uel certe fœlicitate creditur contineri, ad disciplinam peritiæq; studia reuocarint: ac magistros armorum (quos *τοκτικους* appellauerunt) iuuentutem suam usum uarietatemque pugnandi præceperint edocere. O uiros summa admiratione laudandos, qui eam præcipue artem ediscere uoluerunt, sine qua aliæ artes esse non possunt. Horum sequentes instituta Romani, Martij operis præcepta & usu retinuerunt, & literis prodiderunt. Quæ per diuersos authores librosq; dispersa, Imperator inuictæ mediocritatem meam abbreviare iussisti: ne uel fastidium nasceretur ex plurimis, uel plenitudo fidei deesset in paruis. Quantum autem in prælijs lacedæmoniorū disciplina profuerit (ut omittam cæteros.) Xantippi Xantippus declaratur exemplo. Qui Attilium Regulum, Romanumq; exercitum, sepe uictorem cum Carthaginensibus, non uirtute: sed artis solo fere auxilio, prostratis exercitibus, cepit ac domuit: unoq; cōgressu triūphans bellum omne confecit. Nec minus Hannibal, petiturus

Hannibal.
rei militaris studio
sus.

Italiam Lacedemonium doctorem quaesivit armorum. Cuius monitis tot consules, tan- a s que legiones, inferior numero ac uiribus, interemit. Ergo qui desyderat pacem, praeparet bellum. Qui uictoriam cupit, instruat militem diligenter. Qui secundos optat euentus, dimittet arte non casu. Nemo prouocare, nemo audet offendere, quem intelligit superiorem esse si pugnet.

¶ Quod modus debeat esse exercitus. Cap. I.

Primum liber tyronum delectum exercitiumq; deprompsit: sequens legionis institutionem disciplinamq; edocuit militarem. Hic autem tertius classicum sonat. Ideo enim illa praemissa sunt, ut haec, in

Exercitus.

quibus peritia certaminum et uictoriae summa consistit, discipline ordine custodito, et intelligerentur celerius, et amplius adiuuarent. Exercitus dicitur tam legionum, quam etiam auxiliiorum: nec non etiam equitum ad gerendum bellum multitudo collecta. Huius modus a magistris quaeritur armorum. Nam cum Xerxis et Darii et Mitridatis ceterorumque regum, qui innumerabiles armauerunt populos, exemplaria leguntur: euidenter apparet nimium copiosos exercitus, magis propria multitudo, quam hostium uirtute depressos. Nam pluribus casibus subiacet amplior multitudo. In itineribus pro mole sua semper est tardior. In longiore autem agmine, etiam a paucis, superuentum assolet pati. In lo-

eis autem asperis & fluminibus transeundis, propter impedimentorum moras saepe decipitur. Præterea ingenti labore numerosis animalibus equisque pabula colliguntur. Rei quoque frumentariæ difficultas, quæ in omni expeditione vitanda est, cito maiores fatigat exercitus. Nam quantolibet studio præparetur annona, tanto maturius desit, quanto pluribus erogatur. Aqua denique ipsa nimie multitudini aliquando vix sufficit.

Quod si casu acies uerterit tergum: necesse est multos cadere de multis: & illos qui effugerint, semel territos, postea formidare conflictum. Veteres autem, qui remedia difficultatum didicerant experimentis, non tam numerosos, quam eruãtos armis exercitus habere uoluerunt. Itaque in leuioribus bellis unam legionem, mixtis auxilijs, hoc est decem milia peditum & duo milia equitum: crediderunt posse sufficere. Quam manũ prætores uelut minores duces, ad expeditionẽ sepe ducebãt. Quam si magnæ hostiũ copiam dicerentur, consularis potestas cum 20. milibus peditũ & quatuor equitũ, tanquam comes maior mittebatur. Quod si infinita multitudo ex gentibus fortissimis rebellasset, tunc nimia necessitate cogente, duo duces & duo mittebantur exercitus: cum eius modi præcepto, ut prouiderent ne quid respu. detrimenti capiat: Cõsules ambo. Denique cum in diuersis regionibus contra diuersos hostes a Po. Ro. annis pene oibus pugnaretur, ideo sufficiebãt militũ copiam: quia utilius iudicabãt nõ tam grandes exercitus habere, quam armis instru-

FLA. VEGETII DE RE MILITARI

Illam tamen rationem seruata, ne unquam amplior multitudo sociorum auxiliariumue esset in castris, quam ciuium Romanorum.

Quemadmodum sanitas gubernetur exercitus. Caput. II.

Nunc (quod uel maxime prouidendum est) quemadmodum sanitas custodiatur exercitus admo-
 nebo: hoc est locis, aquis, temperie, medicina, exercitio
 Locis, ne in pestilenti regione iuxta morbosas paludes,
 ne aridis & sine opacitate arborum capis aut collibus,
 ne sine tentorijs æstate milites comorentur Ne egres-
 si tardius, & calore solis, & fatigatione itineris con-
 trahant morbum: sed potius in æstate ante lucem ad lo-
 ca, cepto itinere, destinata perueniant. Ne seu hye-
 me iter per niues ac pruinas noctibus faciant: aut li-
 gnorum patiantur inopiam: aut minor illis uestium sup-
 petat copia. Nec sanitati enim, nec expeditioni idoneus
 miles est: qui algere compellitur. Nec perniciosus &
 palustribus aquis utatur exercitus. Nam male aquæ
 potus, ueneno similis, pestilentiam bibentibus generat.
 Iam uero ut hoc casu ægri contubernales oportunis ci-
 bis reficiantur, ac medicorum arte curentur, Principum
 Tribunorumque et ipsius Comitum, qui maiorem sustinet
 potestatem, iugis queritur diligentia. Male enim cum
 his agitur, quibus necessitas & belli incumbit & mor-
 bi. Sed rei militaris periti, plus quotidiana armorum ex-
 ercitia ad sanitatem militum putauerunt prodesse, quam
 medicos

dicos. Itaq; pedites sine intermissiōe imbribus uel niui-
 bus sub tecto, reliquis diebus exerceri in campo uolue-
 runt. Similiter equites non solū in planis; sed etiam in
 abruptis, & fossarū hiatu difficillimis semitis seq; &
 equos suos assidue exercere iusserunt: ut nihil ijs in ne-
 cessitate prælij accidere posset incognitum. Ex quo in-
 telligitur, quāto studiosius armorum artem docendus
 sit semper exercitus: cum ei & laboris consuetudo in
 castris sanitatem, & in conflictu possit præstare uicto-
 riā. Si autūnali æstiuoq; tpe diutius in ijsdem locis mi-
 litū multitudo consistat: ex contagione aquarū & odo-
 re ipsius fœditatis uitiatis haustibus & aère corrupto
 perniciosissimus nascitur morbus, qui prohiberi non
 potest aliter, nisi frequenti mutatione castrorum.

¶ Quanta cura providenda sint atq; seruanda pabu-
 bula & frumenta. Caput. III.

ORdo postulat ut de comœatu pabuli frumenti
 que dicatur. Sæpius enim penuria, quā pugna
 consumit exercitum: & ferro seuior fames est. Dein-
 de reliquis casibus potest in tempore subueniri: at pa-
 bulatio & annona in necessitate remediū non habent,
 nisi ante condantur. In omni expeditione unū est &
 maximum consiliū, ut tibi sufficiat uictus: hostes fran-
 gat inopia. Ante igitur quā inchoetur bellum de copijs
 expensisque sollers debet esse tractatus: ut pabula, fru-
 mentum, cæteræque annonariæ species, quas a provin-
 cialibus consuetudo deposcit, maturius exigantur, &

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.

in oppportunis ad rem gerendā ac munitissimis locis,
 amplior semper modus quā sufficit aggregetur. Quod
 si tributa deficiunt, progato auro comparanda sunt om-
 nia. Neque enim diuitiarum secūra possessio est, nisi
 armorū defensione seruetur. Frequenter autem neces-
 sitas geminatur, & obsidio saepe sit longior quā puta-
 tur: cum aduersarij etiā ipsi esuriētes circūsidere non
 desinant, quos fame sperant esse uincendos. Præterea
 quicquid in pecore, uel quacūque fruge uinoq; hostis
 inferens bellum aduictū suum poterit occupare, non so-
 lum admonitīs per edicta possessoribus: sed etiam coac-
 ctis per electos per scrutatores ad castella idonea &
 armorum firmata præsidijs, uel ad tutissimas confe-
 rendum est ciuitates: urgendique prouinciales, ut ante
 irruptionē seque & sua mœnibus condant. Reparatio
 enim murorum tormentorumque omnium, ante curā
 da est. Nam si semel hostes præuenerint occupatos, me-
 tu uniuersa turbantur. Et quæ ex alijs urbibus petenda
 sunt, interclusis itineribus denegantur. Sed fidelis ser-
 uatorum custodia, & erogatio moderata, cōsueuit suf-
 ficere pro copia: maxime si ab initio procuretur. Cate-
 rum sera parsimōia est, tum seruare cum deficit. In ex-
 peditionibus arduis, per capita magis militū, quam per
 dignitates ab antiquis præbebātur annonæ: ita ut post
 necessitatē eisdē a rep. redderētur. Hyeme lignorū &
 pabuli, estate aquarū uitanda est difficultas. Frumen-
 ti uero uini & aceti nec non etiā salis omni tpe neces-
 sitas declināda: ita ut urbes atque castella ab ijs mili-

tibus, qui minus pröpti inueniuntur in acie armis, sagittis, fustibalis, fundis etiã & saxis, onagris, balistisque defendantur. Præcipueque uidetur cauendũ ne aduersariorũ dolo atque pũrijs decipiatur puincialiũ icantia simplicitas. Frequentius enĩ conuentionũ pacisque simulatio credulis, q̃ arma nocuerũt. Qua ratione famẽ collecti patiũtur hostes: dispersi uero crebris supuẽtibus facile uincuntur. ¶ Quomodo oporteat prouidere ne milites seditionem faciant. Ca. III.

Interdũ mouet tumultũ, ex diuersis locis collectus exercitus: & cum pugnare nolit, irasci se simulat, ut non ducatur ad bellum. Quod ij præcipue faciunt, qui in sedibus ociose delicateq; uixerunt. Nã asperitatis insoliti, labore offensi, quẽ in expeditione necesse est sustinere, præterea metuentes prælium, qui armorum exercitia declinant, ad eiusmodi præcipitantur audaciã. Cui uulneri multiplex medicina consuevit opponi: ut dum adhuc separati sunt in sedibus suis, tribunorum uel uiciorum, necnon etiam principum ad omnem disciplinã arctissima seueritate teneantur, nihilq; aliud, nisi deuotionem moderatiõemq; custodiant. Campiursionem (ut ipsi appellant) inspectionemq; armorum assidue faciãt. Nullis comitatibus uacent. Nomen & signa obseruare non desinant. Ad sagittas iaciendas, ad missilia dirigenda, ad iactandos lapides uel funda, uel manu. Ad armaturæ gestum, ad uectes iactandos pro similitudine gladiatorum, pũctim cesimq; feriendo, multo die usq; ad sudorem sunt frequentissime detinendi. Cursu etiam et

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.
saltu ad transmittendas fossas nihilominus imbuendi:
si mare uel fluius uicinus est sedibus. Aestiuo tempore
ad natādum cogendi sunt omnes. Præterea syluam cæ
dere, iter per dumos et abrupta facere, materiē dolare,
aperire fossam, occupari aliquem locum, & ne a contu
bernalibus detrudantur, in scutis inuicem obuiantibus,
niti. Ita exercitati atq; eruditi in sedibus milites Rho
mani, siue legiōarij, siue auxiliares, siue equites fuerit
cum ad expeditionem ex diuersis conuenerint locis e
mulatiōe uirtutis, præliū magis necesse habeant opta
re quam ocium. Nemo cogitat de tumultu, qui fiducia
de arte uel uiribus gerit. Dux autē esse debet attētus: ut ī
omnibus legionibus siue auxilijs uel uexillationibus a
tribunis, uicarijs, principibusq; si qui turbulenti uel se
ditiosi fuerint milites, non pro inuidia suggerentium:
sed pro rerū ueritate cognoscat: eosq; prudentiori cō
silio segregatos a castris, ad agendum aliquid quod ip
sis prope uideatur optabile: aut ad castella urbescq; de
putent muniēdas atq; seruandas, tanta subtilitate, ut cū
abiciūtur, uideantur electi. Nunquā enim ad contuma
ciam pari consensu multitudo prorūpit: sed incitantur
a paucis qui uitiorū scelerūq; īpunitate sperāt pecca
re cū plurimis. Quod si fieri medicinā necessitas ex
trema persuaferit, rectius est more maiorū ī authores
criminū uindicari, ut ad omnes metus, ad paucos poena
puentat. Laudabiliores tamen duces sunt, quorum ex
ercitus ad modestiā labor & usus instituit, quā illi quo
rum

rū milites ad obedientiā supliciorū formido cōpellit.

¶ Signorū militariū quot sint genera. Cap. V

Multa quidem sunt discenda atq; obseruanda pugnātibus: siquidem nulla sit negligentiae uenia, ubi de salute certatur. Sed inter reliqua nihil magis ad uictoriam proficit, quā monitis optemperare signorum. Nam cum uoce sola inter praeliorum tumultus regi multitudo non possit, & cum pro necessitate rerum plura ex tempore iubenda atque facienda sint: antiquus omniū gentium usus inuenit, quomodo quod solus dux utile iudicasset, per signa totus agnosceret & sequeretur exercitus. Tria itaque genera constat esse signorum, uocalia, semiuocalia, muta. Quorum uocalia & semiuocalia percipiuntur auribus. Muta uero referuntur ad oculos. Vocalia dicuntur quae uoce humana pronunciantur, sicut in uigilijs uel in praelio pro signo dicitur: ut puta, uictoria, palma, uirtus, deus nobiscum, triumphus imperatoris: & alia quaecunqua uoluerint dare ij qui in exercitu habent maximam potestatem. Sciendum tamen est, ista uocabula quotidie debere uariari, ne ex usu signum hostes agnoscant: & exploratores inter nostros uersentur impune. Semiuocalia sunt, quae p̄ tubam, aut cornua, aut buccinā dantur. Tuba quae directa est, appellatur Buccina, quae in semetipsam aereo circulo flectitur. Cornu quod ex uris agrestibus, argento nexum, temperatum arte, & spiritu, quem canentis flatus emittit, auditur. Nam indu-

Signa uocalia.

Signa semiuocalia.

Tuba.

Buccina.

bita

FLA· VEGETII DE RE MILITARI:

Cornu.

Signa muta.
ta.

bitatis per hæc sonis agnoscit exercitus, utrum stare aut progredi, an certe regredi oporteat: utrum longe persequi fugientes, an receptui canere. Muta signa sunt aquilæ, dracones, uexilla, flammulæ rufæ, pinne. Quocunque enim hæc ferri iusserit ductor: eo necesse est signū suū comitātes milites pergāt. Sunt & alia muta signa: quæ dux belli in equis, aut indumentis, & etiā in ipsis armis, ut dignoscatur hostis, præcipit custodiri. Præterea manu aliquid, uel flagello more barbarico, uel certe mota qua utitur ueste significat. Quæ omnia in sedibus, itineribus, in omni exercitatione castrensi, uniuersi milites & sequi & intelligere consuescant. Continuus enim usus necessarius uidetur in pace eius rei, quæ in prælij confusione seruanda sit. Item mutum & cœ signū est, quotiens proficiscente turba excitatus puluis ad similitudinē nubium surgit, hostiūq; prodit aduentum. Similiter si diuisæ sint copie, per noctem flammis, per diem fumo significant socijs: quod aliter non potest nunciari. Aliquando in castellorum aut urbium turribus appendūt trabes, quibus aliquando erectis, aliquando depositis indicant quæ geruntur.

¶ Quanta sit seruanda cautela, cum uicinis hostibus mouetur exercitus. Caput. VI.

¶ **Q**uare militarē studiosius didicerunt, asserunt plura in itineribus, quā in ipsa acie pericula solere contingere. Nā in conflictu armati sunt
oēs

omnes milites & hostem cominus uident, & ad oppugnandum animo ueniunt parati. In itinere autem minus armatus minusq; attentus est miles: & superuentus impetu uel fraude repente turbatur. Ideo omni cura, omniq; diligentia prouidere dux debet, ne proficiens patiatur incursum: uel facile ac sine damno repellat illatum. Primum itineraria omnium regionum, in quibus bellum geritur, plenissime debet habere perscripta: ita ut locorum interualla, non solum passuum numero, sed etiam uiarum qualitates perdiscat: compedia diuerticula, montes, flumina, ad fidem descripta consideret: usque eo, ut solertiores duces, itineraria prouinciarum, in quibus necessitas gerebatur, non tantum ad notata: sed etiam picta habuisse firmentur: ut non solum consilio mentis, uerum aspectu oculorum uiam profecturis eligerent. Ad hæc a prudentioribus & honoratis ac locorum non ignaris, separatim debet uniuersa perquirere: & ueritatem colligere de pluribus. Præterea sub periculo eligendarum uiarum, duces idoneos, scientesque percipere eosque custodiae mancipare, addita pœne contestatione uel præmij. Erunt enim utiles, cum intelligant nec fugiendi sibi copiã superesse, & si dei præmium, ac per fidem parata supplicia. Prouidendum quoque ut sapientes exercitatusque querantur, ne duorum aut trium error discrimen pariat uniuersis. Interdum autem imperita rusticitas plura promittit: & credit se scire quæ nescit.

Itineraria.

Sed

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.

Sed cautela caput est, ut ad quæ loca uel quibus itineribus sit profecturus exercitus ignoretur. Tutissimum nãque in expeditionibus creditur facienda nesciri. Ob hoc ueteres Minotauri signum in legionibus habuerunt: ut quæadmodũ ille in inimo & secretissimo labyrintho abditus phibetur, ita ductis cõsiliũ sēper esset occultũ. Securũ iter agitur, qd' agẽdũ hostes minime suspiciãtur. Verum, quia exploratores altrinsecus missi, profectio- nem suspicionibus uel oculis deprehendunt, uel interdum transfuge proditoresq; nõ desunt: quemadmodũ occurri ingruentibus debeat, intimetur. Dux cum agmine exercitus profecturos, fidelissimos, argutissimosq; cum equis probatissimis mittat: qui loca, per quæ iter faciendum est, in progressu et a tergo, dextra, leuaq; perlustrent: ne aliquas aduersarij moliantur insidias. Tutius autem operantur exploratores noctibus quam diebus. Nam quodãmodo ipse sui proditor inuenitur, cuius speculator fuerit ab aduersarijs cõprehensus. Primi ergo equites iter arripiant. Inde pedites, impedimẽta, sagittarij, calones, uehicalaque in medio collocẽtur: ita ut expedita pars peditum & equitum subsequatur. Nam ambulanti- bus, interdum quidem a fronte: sed frequẽtius a tergo superuentus infertur. A lateribus quoq; pari armatorũ manu impedimẽta claudẽda sũt. Nã insidiatores in alio loco impulsant, trãuerso frequẽter incursu. Illud quoq; præcipue obseruandũ est: ut ea pars ad quã hostis uenturus creditur, oppositis electissimis equibus

bus & leui armatura, nec non etiam peditibus sagittarijs muniatur. Quod si undique circumfunduntur inimici: undiq; preparata debet esse subsidia. Ne uero re-
 pētinus tumultus amplius noceat, ante cōmonēdi sunt milites ut parati sint aīo: ut arma in manibus habeāt. Nam in necessitate subita quæ cōterrent, prouisa non solēt esse formidini. Antiqui diligētissime præcauebāt, ne a calonibus interdum uulneratis, interdum timentibus et sagittarijs clamore pauefactis, pugnātes milites turbarentur: ne dispersi longius aut cōglobati, āplius quā expedit impedirēt suos: hostibusque prodesset. Et ideo ad exemplum militum, etiā impedimenta sub quibusdam signis ordinanda duxerūt. Denique ex ipsis ca-
 lonibus (quos galearios uocant) idoneos ac peritos u-
 su legebant: quos non amplius quam ducentis sagittarijs puerisq; præfecerant. Hisq; uexilla dabant: ut scirent ad quæ signa deberent impedimenta colligere. Sed propugnatores ab impedimentis laxamēto aliquo diuiduntur: ne constipati ledantur in prælio, ambulante exercitu. Vt locorum uarietas euenerit, ita defensionis ratio uariatur. Nam in campis patentibus equites magis solent impugnare quā pedites. At uero in locis syluestribus uel mōtosis, uel palustribus, pedestres magis formidāde sunt copiæ. Illud quoq; uitādū, ne per negligentiam alijs festinantibus, alijs tardius incedentibus interrumpatur acies, aut forte tenuetur. Continuo enim hostes interpollata peruadunt. Præponendi
 e ergo

Calones.

Galearij.

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.

ergo sunt exercitatusissimi campi doctores, uicarij, uel tribuni: qui alacriores retardent, & pigrius incedentes accelerare compellant. Nam qui multum præcesserunt, superuentu facto, non tam redire quam fugere cupiunt. Qui uero extremi sunt, deserti a suis, uel hostium ac propria desperatione superantur. Sciendum est etiam, quod aduersarij in his locis quæ sibi oportuna intelligunt, subsestas occultius collocat: uel aperto Marte impetum faciunt. Sed ne secreta noceant, ducis præstat industria: & quæ omnia prius conuenit explorare. Deprehensa quoque subsestis, si circūueniatur utiliter, plus periculi sustinet quam parabat inferre. Aperta autem uis si præparetur in montibus, altiora loca præmissis sunt præsidijs occupanda: ut hostis cum aduenerit reperiatur inferior, nec audeat obuiare: cum tã a fronte quã supra caput suũ cernat armatos. Quod si angustæ sint uia, sed tamen tutæ, melius est præcedere cum securibus ac dolabris milites: & cum labore uias aperire: quam in optimo itinere periculum sustinere. Præterea noscere debemus hostium consuetudinem: utrum nocte, an incipiente die, an hora reficiendi lassis superuenire consueuerint: & id uitare quod illos facturos ex more putamus. Iã uero utrũ peditibus an equitibus, utrũ funditoribus, utrũ cõtatis, an sagittarijs amplius ualeant, utrũ numero hominũ an armorum munitione præcellant, nos scire conuenit: & ordinare quod nobis utile, illis docetur aduersum. Tractare quoq; per diẽ

¶ quem

an p noctē iter expediat inchoare: quæ & quanta loco
 rū interualla sint, ad quæ cupimus pperare: ne astate pe-
 nuria obsit cuntibus: ne hyeme difficiles aut inuia oc-
 currant paludes, maioresq; torrentes: & impedito iti-
 nere circūueniatur exercitus, priusquā ad destinata p-
 ueniat. Vt nostra cōmoditas est, ista sapiēter uitare: ita
 si aduersariorū imperitia uel dissimulatio occasionem
 nobis dederit, non oportet dimitti: sed explorare solli-
 cite proditores, ac transfugas inuitare: ut quod hostis
 molietur, in præsentī uel in futurū possimus agnosce-
 re: paratisq; equitibus ac leui armatura ambulantes
 eosdem, uel pabula uictumq; quærentes, improviso ter-
 rore decipere.

¶ Quemadmodum flumina, quæ sunt maio-
 ra, transeantur. Caput. VII

IN trāsitu fluuiorum grauis molestia negligentibus
 frequenter emergit. Nam si qua aqua uiolentior fia-
 rit, aut alueus lator: impedimenta, pueros, & interdū
 ipsos ignauos solet mergere bellatores. Ergo explora-
 to uado, duæ acies equitū, electis aīalibus ordinantur,
 interuallis cōpetētib; separatæ: ut p mediū pedites &
 impedimenta trāseant. Nā acies superiora aquarū impetū
 frāgit: inferior, q; rapti submersiq; fuerit, colligit atq;
 trāsponit. At cū altior fluctus nec peditē nec equitē pa-
 titur, si p plana decurrat, ductis multi sariā spargitur
 fossis: diuisusq; facile transitur. Nauigio uero amnes,
 hastis fixis ac superpositi stabulatis, puij sūt: uel certe

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.

tumultuario opere colligatis inanibus cupis, additisque
trabibus transitum præbent. Expediti uero equites fa-
sces de cannis aridis uel ulua facere consueuerunt: sup

† colliga q; natando transeunt † colligatisque secum fasces per
rosq; secum trahunt sarcinis. Sed commodius repertum est, ut mo-
fasces per- noxylos, hoc est paulo latiores scaphas, ex singulis tra-
trahunt ad bibus excauatas, pro genere ligni & subtilitate leuissi
socios ma, carpentis secum portet exercitus: tabulis pariter
Monoxyli. & clauis ferreis præparatis. Ita absq; mora constru-
ctus pons, & funibus (qui propterea habendi sunt) uin-
ctus, lapidei arcus soliditatem præstet in tempore.
Sed instantes aduersarij ad transitus fluminum insidi-
as uel superuentus facere consueuerunt. Ob quam ne-
cessitatem in utraq; ripa collocantur armata præsidia,
ne aluco interueniente, diuisi opprimantur ab hosti-
bus. Cautius tamen est sudas ab utraq; parte præfigere
ac sine detrimento, si qua uis illata fuerit, sustinere.
Quod si pons non tantum ad transitum, sed etiam re-
cursum & comæatum necessarius fuerit: tunc in u-
troq; capite, percussis latioribus fossis, aggereq; con-
structo, defensores milites debet accipere. A quibus tã
diu teneatur, quamdiu necessitas locorũ postulat.

¶ Quæadmodũ castra debet ordinari.

Caput. VIII.

Consequens uidetur, itineris obseruatione descri-
pta, ad castrorũ (in quibus manendum est) ueni-

re rationē. Nō enī belli tēpore ad statiuā uel māfione
 murata ciuitas semp̄ occurrit: et incautū est plenumq;
 discriminis, exercitū p̄ssim sine aliqua munitiōe cōsi-
 dere: cū militibus ad capiendū cibum occupatis, aut ad
 munia facienda dispersis, facile nectantur insidiæ. Po-
 stremo noctis obscuritas, necessitas somni, pascentium
 equorū dispersio, occasiōē superuenientibus pręstat.
 In metādīs castris non sufficit bonum locum eligere: nī
 si talis sit, ut alter eo non possit melior inueniri: ne uti-
 lior prętermisus a nobis, & ab aduersarijs occupatus,
 apportet incommodū. Cauēdū quoq; ne per æstatē aut
 aqua morbosa in proximo, aut salubris aqua sit longi9.
 Hyeme, ne pabulatio desit aut lignū, ne subitis tempe-
 statibus campus, in quo manendū est, soleat inundari:
 ne sit in abruptis ac deujs, & circūsedētibus aduersa-
 rijs difficilis pręstetur egressus: ne ex superioribus
 locis, missa ab hostibus, in eū tela perueniant. Quibus
 ut oportet caute studioseq; prouisi9, prę necessitate lo-
 ci, uel quadrata, uel rotunda, uel trigona, uel oblonga
 castra constituas. Nec utilitati pręiudicet forma. Tam-
 en palchriora credūtur, quibus ultra latitudinis spa-
 cium tertia pars additur longitudinis. Ita autem
 ab agrimensoribus podisimum mēsuræ colligi oportet,
 ut ad quantitatem concludatur exercitus. Nam propu-
 gnatores angusta cōstipant: & ultra quam cōuenit lac-
 tiora diffundunt. Tribus autē modis diffiniunt castra
 muniri posse. Primum in unius noctis transitum, & iti-

FLA. VEGETII DE RE MILITARI

neris occupationem leuiorem: cum sublatis cespites circundant, & aggerem faciunt: supra quem ualli, hoc est fudes uel tribuli lignei, per ordinem digeruntur. Cespes autem circunciditur ferramentis, qui herbarum radicibus continet terram: fit altus & semissem, latus pedem, longus pedem semis. Quod si terra solutior fuerit, ut ad similitudinem lateris cespes non possit abscinditur: tunc opere tumultuario fossa producitur, lata pedes quique, alta tres: cui intrinsecus agger excrescit, ut sine metu securus quiescat exercitus. Statiua autem castra aestate uel hyeme, hoste uicino, maiore labore ac cura firmantur. Nam singula centuriæ, diuisentibus campi doctoribus & principibus, accipiunt pedaturas, & scutis uel sarcinis suis in orbem circa propria signa depositis, cincti gladio, fossam aperiunt, latam aut nouem, aut undecim, aut tredecim pedibus: uel, si maior aduersariorum uis metuitur, pedibus decem & septem (imparem enim numerum obseruari moris est) tum sepibus ductis uel iterpositis stipitibus ramisque arborum, ne facile terra dilabatur, agger erigitur. Supra quem ad similitudinem muri pinne & propugnacula componuntur. Opus uero centuriones decempedis metiuntur: ne quis minus foderit, aut errauerit alicuius ignauia. Id tribuni circueunt: nec ante discedunt, qui strenui sunt, quam fuerint omnia perfecta. Ne tamen aliquis superuentus laborantibus fiat, omnes equites & pars peditum, qui non operantur, dignitatis priuilegio ante fossam in praecinctu armata consistit: ut ingruentes repellat inimicos. Pri-

† semis pedem.
dem.

ma igitur signa locis suis intra castra ponuntur, quia
 nihil est uenerabilius eorum maiestate militibus. Duci
 praetorium, eiusque comitibus praeparatur. Tribunis ta-
 bernacula collocantur, quibus per cū tubernales ad mu-
 nia deputatos, aqua, lignum, & pabula ministrantur.
 Tunc pro gradu legionibus & auxilijs, equitibus, &
 peditibus, loca in quibus papiliones tendant, deputan-
 tur in castris: ac de singulis centurijs quaterni equites
 & quaterni pedites, qui excubitem noctibus faciunt,
 eliguntur. Et quia impossibile uidebatur in speculis p
 totā noctē uigilātes singulos pmanere: ideo in quatuor
 partes ad clepsydram sunt diuisae uigiliae, ut nō ampli-
 us quā tribus horis nocturnis necesse sit uigilare. A tu-
 bicine omnes uigiliae committuntur. Et finitis horis a
 cornicine reuocantur. Idoneos tamen tribuni & pro-
 batissimos eligunt, qui circūeant uigilias, & renunci-
 ent, si qua emerferit culpa: quos circuitoires appellant.
 Nunc militiae factus est gradus, & circitoires appellantur. **Circitoires.**
 Sciendū tamē est eqtes extra uallū nocturnas excu-
 bias facere debere. Per diē autē castris positus, alij mane
 alij post meridiē propter fatigationē hominū equorū
 q; angarias faciūt. Inter praecipua cōuenit ducē p uide-
 re, siue in castris, siue ī ciuitate cōsistat: ut aī aliū pas-
 cua, subuectio frumēti, ceterarū q; specierū, aquatio,
 lignatio, pabulatio, secuta ab hostiū reddatur ī cursu.
 Quod aliter non potest euenire, nisi per loca idonea,
 qua nostrorum ambulat commeatus: praesidia dispo-
 nantur. Siue illae ciuitates sint, siue castella munita.

FLA. VEGETII DE RE MILITARI

Quod si nō reperitur antiqua munitio, oportunis locis circūdata: maioribus fossis tumultuaria castella firmātur. Nam a castris diminutiuo uocabulo sūt nūcupata castella. Intra quæ ī angarijs aliquanti pedites, equitesq; degētes, tutum iter cōmeatibus præstāt. Difficile enim hostis ad ea loca audet accedere, in quibus & a frōte & a tergo nouit aduersarios commorari.

Castella a castris.

Quæ et quāta cōsideranda sunt, ut itelligatur utrum superuentibus & insidijs, an publico debeat Marte conflagri. Cap. IX.

Quisquis hos artis bellicæ cōmentarios, ex probatissimis autoribus breuiatos, legere dignabitur: quā primū legem prælij, depugnādiq; cupit audire præcepta. Sed cōflictus publicus duarū uel triū horarū certamine diffinitur: postquā partis eius, quæ superata fuerit, spes omnis intercudit. Ideo oīa ante cogitāda sunt, ante tētanda. *ante faciēda*: quam ad ultimū ueniatur abruptū. Boni enī duces, nō aperto Marte præliū ī quo est comune periculū, sed ex occulto semp attētant: ut integris suis, quantū possint hostes interimant certe uel terreant. In qua parte quæ necessaria ad modum sunt, ab antiquis recepta perscribam. Præcipua ars & utilitas ducis est, ut adhibitis ex uniuerso exercitu scientibus belli & sapientibus uiris, de suis & hostium copijs, sæpius tractet: oī (quæ plurimū nocet) adulatione sumnota, utrum maiorem numerū pugnatorū ipse an hostes habeat, utrum ipsius, an aduersariorum homines.

homines magis armati sint & muniti. Qui magis exercitati: qui sint in necessitatibus fortiores. Quærendū est etiā, utra pars equites, utra pedites habeat meliores. Sciendūq; in peditibus maxime consistere robur exercitus: Et inter ipsos equites, qui contatis, qui sagittarijs antecedāt. Qui plures loricas induāt: quis utiliores equos adduxerit. Postremo ipsa loca in quibus pugnandum est: utrum inimicis an nobis uideantur accommoda. Nam si equitatu gaudemus, cāpos optare debemus: si pedite, loca eligere angusta, fossis, paludibus, uel arboribus impedita, & aliquoties montosa: cui magis uictus abundet quā desit. Nam fames (ut dicitur) intrinsecus pugnat, & uincit sæpius sine ferro. Maxime autem tractandum est, utrum protrahi necessitatē expediat, an celerius dimicari, interdum enī sperat aduersarius expeditionem cito posse finire: & si delatus fuerit in longum, aut penuria exercitus maceratur, aut desyderio suorū reuocatur ad ppria: aut nihil magnum faciēs, perdesperationem abire cōpellitur. Tūc fracti labore & tedio plurimi deserunt, aliquanti produnt, aliquanti se tradūt: Quia aduersis rebus rarior fides est, & nudari incipit qui copiosus ad uenerat. Ad rem pertinet nosce qualis ipse aduersarij uel eius comites optimate sq; sint: utrum temerarij, an cauti, an audaces, an timidi, scientes ariē bellicā, an ex usu temere pugnantes: quæ gentes cum his fortes, quæ ignauæ pugnauerint: nostra auxilia cuius fidei qualiū

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.

q̄ sint uiriū, quos aīos illius copia, quos habeat noster
 exercitus, quæ pars sibi magis uictoriã repromittat.
 Eiusmodi enim cogitationibus uirtus augetur aut frã-
 gitur. Desperantibus autem crescit audacia adhortati
 one ducis, & si nihil ipse timere uideatur, crescit ani-
 mus si ex insidijs uel occasione aliquid fortiter fecerit,
 si hostibus aduerse res cœperint euenire, si uel infirmi
 ores aut minus armatos ex inimicis potueris superare.
 Cauendū aut̄ est ne dubitantem aut formidantem ex-
 ercitiū ad pugnã publicã aliquãdo pducas. Interest utrū
 tyrones an ueteres milites habeas: utrum ante breue tē-
 pus in expeditionibus fuerint, an annos aliquot in pa-
 ce durarint. Nã pro tyromibus accipiendi sunt, qui pu-
 gnare longo tempore desierunt. Sed cum legiones, au-
 xilia, uel equites ex diuersis aduenerint locis, dux opti-
 mus & separatim singulos numeros p̄ tribunos elec-
 tos, quorum scitur industria, ad omnia genera exerce-
 re debet armorum: & post in unum collectos, qua-
 si depugnaturus cōslictu publico exercebit. ipse sepius
 tentabit quicquid artis possint habere, quid uiriū: quē
 admodum sibi ipsi consentiant, utrū ad tubarū moni-
 ta, ad signorum inditia, ad præcepta uel nutum suum
 diligenter obtemperent. Si errant in aliquibus, exerce-
 antur atq; doceantur quam diu possint esse perfecti. Si
 uero in campi cursione, in sagittando, in iaculando, in
 ordinanda acie ad plenum fuerint eruditi: nec sic qui-
 dē temere occasione captata ad publicam deducendi
 sunt

sunt pugnā: sed ante minoribus prælijs imbuēdi. Dux itaq; uigilans, sobrius, prudens, tāq; de ciuili causa inter partes iudicaturus adhibito cōsilio de suis, et aduersarij copijs iudicet. Et si multis rebus superior inuenitur, oportunum sibi non differat inire consuetū. Si uero aduersariū intelligit potiozem, certamē publicū uitet. Nam pauciores numero & inferiores uiribus superuentus & insidias facientes, sub bonis ducibus reportauerunt sepe uictoriam.

¶ Quid oportet fieri, si quis desuetū a pugna habeat exercitū uel tyronē. Cap. X.

OMnes artes oīaq; opera quotidiano usu & iugi exercitatione proficiūt. Quāsi i paruis uerū est, quāto magis debet in maximis custodiri: Quis autē dubitat artem bellicā rebus omnibus esse potiorē: p quā libertas retinetur, & dignitas prouinciae propagatur: et conseruatur imperium: Hāc quōdā relictis doctrinis omnibus Lacedæmonij, et postea coluere Romani. Hāc solā hodie quoq; Barbari putāt esse seruandam. Cetera autem hac arte consistere omnia, aut per hanc assequi se posse confidunt. Hæc dimicatoribus est necessaria, p quam uitam retineant: & uictoriā consequantur. Dux ergo cui tātæ potestatis insignia tradūtur, cuius fidei atq; uirtuti possessorum fortune, tutelæ urbium, salus militum, reip. creditur gloria: non tamen pro uniuerso exercitu: sed etiā p singulis contubernalibus debet esse sollicitus. Siquidem illi eueniat in bello, et ipsius culpa

et pu-

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.

Ergo si tyronem, uel diu armis desuetum exercitum ducit: singularum legionum siue auxiliorū, nec non etiam uexillationum uires, animos, consuetudinem, diligēter exploret. Sciat etiam (si potest fieri) nominatim quis comes, quis tribunus, q̄s domesticus, quis cōubernalis, quantum possit in bello, authoritatemq; maximā seueritate sumat, omnes culpas militares legibus uindictet, nulli errātium credatur ignoscere: in diuersis locis ex diuersis occasionibus omnium experimenta præcipiat, His (ut oportet) ita curatis, cum dispersi ad prædādum securi oberrant hostes: tunc probatos equites uel pedites cum tyroibus aut inferioribus mittat: ut ex occasione, fuis inimicis, & illis peritia, & reliquis crescat audacia. Ad transitus fluuiorum, ad præcipitia montium, ad sylvarum angustias, ad paludum aut uiarum difficultates, superuentus nullo sciēte disponat: atq; ita iter suū tēperet, ut aut cibum capiētes, aut dormiētes, aut uacantes certe securos inermes, discalciatos, distractis equis, nihil suspicātes ipse paratus inuadat: quatenus in huiusmodi certaminibus sui fiduciam colligāt. Nam qui ante longum tēpus, aut omnino nunquā uiderunt homines uulnerari uel occidi, cum primum aspexerint perhorrescūt: & pauore cōfusi, de fuga magis quam de cōflictu incipiunt cogitare. Præterea, si excurrant aduersarij longo itinere, fatigatos aggrediatur: ultimos certe uel inasperatos superueniat. Eos etiā qui longe a suis aut pabuli aut præde gratia commorātur,
cito

tito occupet cū delectis. Illa enī ante tēdāda sūt, quæ si male ceſerit minus noceāt: si bene, plurimū profint. Inter hostes discordiarum serere causas sapiētis est ducis. Nulla enim, quāuis sit minima natio, cito potest ab aduersarijs deleri: nisi proprijs simultatibus seipsa cōsumpserit. Nam ciuile odium ad inimicorū perniciem præceps est, ad utilitatem suæ defensionis incautum. Vnū illud est in hoc opere prædicendum: ut nemo desperet fieri posse quæ facta sunt. Dicat aliquis: Multi aī sunt quibus nullus fossa, aggere, uallo, mansurum circūdat exercitum. Respondebitur, si fuisset ista cautela, nihil nocturni aut diurni superuentus hostium nocere potuissent. Persæ imitantes Romanos, ductis fossis castra constituunt: & quia arenosa sunt prope omnia, saccos, quos inanes portauerant, ex puluerulenta (quæ ibi effoditur) terra cōplent: eorumq; cumulo aggerē faciunt. Omnes barbari carris suis in orbem connexis ad similitudinem castrorum, securas a superuenientibus exigūt noctes. Veremur ne discere nequeamus quæ a nobis alij didicerunt? Hæc ex usu librisq; discenda, quæ antea seruabantur, sed omīsa diu nemo quesitum quia uigentibus pacis officijs, procul aberat necessitas belli. Sed ne impossibile uideatur armorum disciplinā, cuius usus intercidit, reparari posse: doceamur exēplis. Apud ueteres ars militaris in obliuionem sapi9 uenit: sed prius a libris repetita est, postea ducum Authoritate firmata. Scipio Aphricanus sub alijs imperatoribus

Persarum=
mos in fos=
sis ducēdis.

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.

Hispanienses exercitus frequenter uictos accepit: hos disciplina regula custodita, omni ope fossisq; faciendis ita diligenter exercuit: ut diceret fodientes luto inquinari debere, qui madere hostium sanguine uoluissent. Cū ipsis deniq; Numantinos sic, capta ciuitate, concremauit ut nullus euaderet. Metellus i Aphrica Albino imperate subiugatum accepit exercitum. Quem ita emēdauit ueteribus institutis, & disciplina maiorum, ut postea eos, a quibus sub iugū missi fuerant, superarent. Cibri quoq; Cepionis & Manilij & Syllani legiones inter gallias deleuerunt. Quartū reliquias cum C. Marius suscepisset, ita erudiuit sciētia & arte pugnandi, ut innumerabilem multitudinem nō solum Cimbrorum: sed etiā Teutonum & Vmbrorum publico Marte deleret. Facilius autē est ad uirtutem instruere: nouos milites, quā reuocare perterritos. ¶ Quæ ipso die procurāda sunt, cum publica cōmittitur pugna. Caput. XI.

PRemissis leuioribus artibus belli, ad publici conflictus incertum & fatalem diem nationibus ac populis, ratio disciplinae militaris inuitat. Nam in euentu aperti Martis uictoriae plenitudo consistit. Hoc ergo tempore tāto magis duces debent esse solliciti, quanto maior speratur diligentibus gloria, & magis periculum comitatur ignauos. In quo momento peritiae usus, pugnandi doctrina consiliumq; dominatur. Veteribus seculis mos fuit pro cibo curatos milites ad certamen educere: ut citatiores sumpta redderet esca: & longiore conflictu non fatigarentur inedia. Praeterea ob-

seruadum est presentibus hostibus, siue ex castris, siue ex ciuitate producas ad praelium: ne dum per angusta portarum particulatim procedat exercitus, a collectis et preparatis debilitetur inimicis. Ideoque prouidendum est, ut ante omnes milites egrediatur portam, et aciem construant, quam hostis adueniat. Quod si intra ciuitatem manentibus imparatis aduenerit, aut differatur egressus, aut certe dissimuletur: ut dum aduersarij insultare coeperint his quos non putant exituros, cum ad praedam uel redeundum conuerterint animum, cum ordinem soluerint, tunc illis stupentibus lectissimi quique prorumpant, et confestim aggrediantur ignaros. Obseruatur autem ne longo spacio fatigentur milites, ne lassos post cursum equos ad publicum praelium cogas: multum uirum labore itineris pugnaturus amittit. Quid faciet qui ad aciem anhelus adueniat? Hoc et ueteres declinarunt et superiori nostra etate, cum Romani duces per imperitiam non cauisent (ne quid amplius dicam) exercitus perdidit. Impar enim conditio est lassum cum requieto, sudantem cum alacri, currentem cum eo qui steterit inire conflictum. ¶ Inuestigandum quid sentiant milites pugnaturi. Caput. XII.

Ipsa die qua certaturi sunt milites, quid sentiant diligenter conuenit explorare. Nam formido uel fiducia ex uultu, uerbis, incessu, motibus cernitur. Nec confidas satis si tyro praelium cupit: inexpertis enim dulcis est pugna. Et noueris te oportere differre, si exercitati bellatores metuunt dimicare.

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.

Monitis tamē & adhortatiōe ducis, exercitui uirtus accrescit & animus: præcipue si futuri certaminis talē acceperint rationem, qua sperent se facile aduictoriam peruenturos. Tunc inimicorum ignauia uel error ostēdendus est: uel si antea a nobis superati sunt, cōmōrandum. Dicenda etiam, quibus militū mentes i odium aduersariorum, in irā, & indignationem moueantur. Animis pene omnium hominū hoc naturaliter euenit: ut trepident cum ad conflictū uenerint. Sine dubio autē formidolosiores sunt, quorum mentes ipse cōfundit aspectus. Sed hoc remedio formido lenitur, si antequam dimices frequenter exercitum tuum locis tutioribus ordines: unde et uidere hostem & agnoscere cōsuescāt. Interdū audeant aliquid ex occasione, aut fugēt, aut intermināt iimicos Inimicorū mores, aduersariorū arma et equos recognoscāt. Nā quæ ex usu sunt nō timētur.

¶ **Q**uemadmodum idoneus locus eligatur ad pugnam. Caput. XIII.

Bonum ducem conuenit nosce magnam partem uictoriæ, ipsum locū in quo dimicandum est possidere. Elabora ergo, ut conferturus manum, primū auxiliū capias ex loco: qui tanto utilior iudicatur, quāto superior fuerit occupat⁹. In subiectos enim uehementius tela descēdūt, & maiore impetu obnitētes, pars altior pellit. Qui aduerso nititur cliuo, duplex subit cū loco & hoste certamen. Sed illa distātia est: quod si de peditibus tuis uictoriā speras cōtra equites hostiū, loca aspera,

Quibus
dux exerci
iū moucat.

Remediū
in formidi
ne militum

aspera, inæqualia, montosa debes eligere. si uero de equitibus tuis contra aduersariorū pedites uictoriam queris: sequi debes paulo quidē editiora loca, sed plana atq; patentia, neq; syluis, neq; paludibus impedita.

¶ **Q**uemadmodū acies debeat ordinari ut in cōflictu reddatur inuicta. Caput. XIII

Ordinaturus aciem tria debet ante prospicere, solē, puluerē, & uentū. Nā sol ante faciē eripit uisum: uētus contrarius tua inflectit ac deprimat, hostium adiuuat tela. Puluis a fronte congestus oculos implet & claudit. Hęc momento eo quo acies ordinatur, etiam imperiti uitare solent: sed duci prouido cauendū est in futurum, ne post paululū accedente die noceat solis mutata conuersio: ne uentus aduersus hora solita eo pugnante nascatur. Ita ergo cōstituuntur ordines, ut hęc post occipitiū nostrū sint: & (si potest fieri) aduersariorū impetant faciē. Acies dicitur exercitus instructus: frons que aduersum hostē spectat. Hęc in pugna publica, si sapiēter disponitur, plurimum iuuat: si iperite, quāuis optimi bellatores sint, mala ordinatiōe frāgūtur. Instructiōis lex ē, ut in primo exercitati & ueteres milites collocentur: quos antea principes uocabant. In secundo ordine circūdati cataphrattis sagittarij, & optimi milites cum spiculis uel lanceis ordinantur: quos prius hastatos uocabant. Singuli autem

f armati

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.
armati in directum ternos pedes inter se occupare cō-
sueuerunt, hoc est, in mille passibus mille sexcenti sexa-
ginta sex pedites ordinantur in longum: ut nec acies
interluceat, & spaciū sit arma tractandi. Inter ordi-
nem autem & ordinem a tergo in latum sex pedes di-
stare uoluerunt, ut haberent pugnantes spaciū acce-
dendi atq; recedendi: uehementius enim cū saltu cursuq;
tela mittuntur. In his duobus ordinibus & etate ma-
turi, et usu confidentes, & muniti grauioribus etiam
armis collocantur. Hi enim abinuicem muri, nec cede-
re, nec sequi aliquādo cogendi sunt, ne ordines turbēt:
sed uenientes aduersarios excipere, & stando pugnan-
doq; repellere uel fugare. Tertius ordo disponitur de
armaturis uelocissimis, de sagittarijs iuuenibus, de bo-
nis iaculatoribus, quos antea screntarios nominabant
Quartus item ordo construitur de scutatīs expeditissi-
mis, de sagittarijs iunioribus, de his qui acriter ueru-
tis uel martiobarbulis (quas plumbatas nomināt) dimi-
cant: qui dicebantur leuis armatura. Sciendum ergo est
stantibus duobus primis ordinibus, tertium et quartū
ordinem ad prouocandum cum missilibus & sagittis
primo loco semper exire. Quod si hostes in fugam uer-
tere potuerint, ipsi cum equitibus persequuntur. Si ue-
ro ab hostibus pulsī fuerint, redeunt ad primam & se-
cundam aciem: & inter ipsos recipiunt se ad loca sua.
Prima autem & secunda acies cum ad spathas et ad pi-
la (ut dicitur) uentum fuerit, totum sustinet bellum. In
quarta.

quarta acie ponebantur interdum carrolista, & manubalistarij, fundibulatores, funditores. Fundibulatores sunt qui lapides fustibalis iaciunt. Fustibalus fustis est longus pedibus. 4. cui per medium ligatur funda de corio: et utraq; manu impulsus, prope ad instar onagri dirigit saxa. Funditores sunt q; fundis ex lino uel setis factis (has enī dicūt esse meliores) cōtorto circa caput brachio dirigūt saxa. Quib9 scuta deerāt siue lapidibus manu iactis, siue missilibus i hoc ordine dimicabāt quos accensos tanq̄ iuniores & postea additos nominabant. Sextus ordo post omnes a fortissimis, & scutatatis, & omni genere armorū munitis bellatoribus tenebatur: quos antiqui triarios appellabant. Hi ut requieti & integri acius inuaderent hostes, post ultimas acies sedere consueuerant. Si quid enī primis ordinibus accidisset, de horum uiribus reparationis spes tota pendebat.

¶ Ratio podismi quantum spaciū in acie inter singulos homines in longū, uel in latū inter singulos ordines debeat custodiri. Caput. XV.

EXplanato autem qualiter debeat acies instrui, nunc podisimum mensuramque ipsius ordinatiōnis exponam. In mille passibus campi, una acies mille sexcentos sexaginta sex suscipit pedites: propterea quia singuli pugnatōres ternos occupant pedes

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.

Quod si sex acies in mille passibus campi uolueris ordinare: nouem millia nonaginta sex pedites sunt necessarii. Si autem in ternos ordines hunc numerum uolueris tendere, duo millia passuum comprehendes. Sed melius est plures acies facere, quam milites spargere. Senos autem pedes a tergo inter singulas acies in latum diximus patere debere. Et ipsi bellatores stantes singulos obtinent pedes. Ideoque si sex acies ordinaueris, quadraginta et duos pedes in latum, et mille passus in longum, et 10000 hominum tenebit exercitus. Si autem in ternos uolueris 21. pedes in latum et duo milia passuum in longum 10000 tenebit exercitus. Ad hanc rationem siue 20000. siue 30000. peditum fuerint iuxta mensuram podismi, sine aliqua dubitatione difficultatis poterunt ordinari, nec dux fallitur cum sciat qui locus quantos possit capere armatos. Denique si angustior locus sit, uel multitudo sufficiat, et iam inde nouem uel amplius acies ordinari conuenit. Magis enim expedit ut conferti pugnent, quam longius separati a suis. Nam si nimium fuerit acies attenuata, cito ab aduersariis facta impressione pererratur: et nullum postea poterit esse remedium. Qui autem numeri in dextro cornu, qui in sinistro, qui in medio debeant ordinari, et iuxta dignitates eorum seruentur ex more: uel certe pro qualitate hostium commutatur. ¶ De equitibus ordinandis.

Caput. XVI.

Constructa acie peditum, equites ponuntur
in cora

in cornibus: ita ut loricati omnes, & contati iuncti sint peditibus. Sagittarij autem, uel qui loricas non habent, longius euagentur. A fortioribus namq; equilibus, peditum protegenda sunt latera: & a uelocioribus atq; expeditis hostium cornua perfundenda sunt atq; turbanda. Scire dux debet contra quos drumos, hoc est **Drumi.** globos hostium, quos equites oporteat ponere. Nā nescio qua occulta ratione, immo pene diuina, alij contra alios dimicant melius: & qui fortiores uicerant, ab inferioribus sæpe uincuntur. Quā si equites impares fuerint, more ueterum uelocissimi cum scutis leuibus pedites, ad hoc ipsum exercitati ijsdē miscendi sunt: quos expeditos uelites nominabāt. Quo facto quamuis fortissimi hostium uenerint equites, tamen aduersus mixtum agmen pares esse non possunt. Vnum hoc remedium duces ueteres inuenerunt, ut asuescere facerent iuuenes currentes egregie, et inter binos equites singulos ex his pedites collocarēt, cum leuioribus scutis, gladijs, atq; missilibus.

¶ De subsidijs quæ post aciem collocantur. Ca. XVII
Sed optima ratio est, & ad uictoriam plurimū cōfert: ut lectissimos de peditibus, equitibus, cum uicarijs, comitibus, tribunisque uacantibus, habeat dux post aciem præparatos: alios circa cornua, alios circa medium: ut sicubi hostis uehementer insistit, ne rumpatur acies prouolent subito, & suppleant loca: additaque uirtute, innumerorum audaciam frangant. Hoc

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.

primi Lacones inuenerunt: quos imitati sunt Carthaginenses, Romani postea ubiq; seruauerunt. Hac dispositione nulla melior inuenitur. Nam directa acies hoc solum agere debet si potest: ut hostem repellat, aut fundat. Si cuneus agendus sit, aut forfex, superfluos habere debes post aciem, de quibus cuneum aut forficem facias: si copia de proximo ducenda sit. Serra itē ex abundantibus ducitur: nam si de loco suo ordinatum militē trāsferre coeperis, uniuersa turbabis. Si globus hostiū separatus, aut alā tuā, aut partē aliq̄ urgere coeperit: nisi supfluos habeas quos cōtra globos possis opponere, siue eq̄tes siue pedites de acie tuleris: dū aliam uis defendere, aliam periculosius denudabis. Quod si bellatorum tibi copia non abundat, melius est aciem habere breuiorem: dummodo in subsidijs colloces plurimos. Nā plures circa medias partes campi, ex pedibus bene armatis debes habere lectissimos, de quibus cuneum facias: & statim aciem hostium rumpas. Contra cornua autē de contatis loricatisq; equitibus ad hoc seruatis, & leui armatura peditem, alas hostium circūuenire te conuenit.

¶ In quo loco primus dux stare debet, in quo secundus, in quo tertius. Caput. XVIII.

DVX, qui præcipuam sustinet potestatem inter equites & pedites: in parte dextra stare consueuit. Hic enim locus, est in quo tota acies gubernatur: ex quo rectus est liberq; p̄cursus. Ideo autē inter utrosq; cōsistit, ut et cōsilio regē, et authoritate tā equites quā

pedites ad pugnam possit hortari. Hic de equitibus supernumerariis, mixtis peditibus expeditis: aduersario rû sinistrû cornu, quod contra ipsum stat, circuire et a tergo semper urgere debet. Secundus dux in media acie ponitur peditum, qui eam sustet et firmet. Hic fortissimos pedites, et bene armatos de superfluis secû habere debet, ex quibus aut ipse cuneum faciat et hostiû aciem rumpat, aut si aduersarij cuneum fecerint, ipse forficem faciat: ut cuneo illi possit occurrere. In sinistra parte exercitus, tertius dux esse debet, satis bellicosus et prouidus, quia sinistra pars difficilior est et uelut manca in acie consistit. Ideo circa se bonos equites supernumerarios et uelocissimos pedites secû habere debet: de quibus sinistrû cornu semp extēdat, ne circumueniatur ab hostibus. Clamor autem (quem quidam barrhitum uocant) prius nō debet attolli, quā acies utraq; se iunxerit. Imperitorum enim uel ignauorū est uociferari de longe, cum magis hostes terreantur, si cum telorum ic̄tu clamoris horror accesserit. Semper autem studere debes, ut prior instruas aciem quā hostis: quia ex arbitrio tuo potes facere quod tibi utile iudicas, cum nullus obsistat: deinde et tuis auges confidentiā, et aduersarijs fiduciā minuis: quia fortiores uidentur q̄ puocare nō dubitāt. Inimici aut̄ incipiunt formidare, qui uident contra se acies ordinari. Huic additur maximū cōmodū: quia tu instructus paratusque ordinārē et trepidū aduersariū præoccupas. Pars enim uictoriæ est inimicū turbare antequā dimices.

Quibus remedijs uirtuti uel dolis hostiũ resistatur in acie. Caput. XIX.

FXceptis superuentibus uel incursionibus repentinis ex occasiõẽ, quã nũq̃ dux exercitus amittit Nam in itineribus iam fatigatis, in fluminũ transgressione diuisis, in paludibus occupatis, in iugis montiũ laborantibus, in cãpis sparsis, atq; securis in mansiõẽ dormientibus, oportunum prælium semper infertur: cum alijs negocijs occupatus hostis, prius interimatur quã præparare se possit. Quod si cauti sũt aduersarij, & insidiarum nulla sit copia: tũc aduersum præses, scientes, uidentesq; , æqua cõditione pugnatur. Inde ars belli, nõ mirus in hoc aperto cõfluctu, quam in occultis fraudibus adiuuat eruditos. Cauendum uel maxime, ne ab ala, cornuq; sinistro (quod sæpius euenit) aut certe dextro (quod tamen raro contingit) circumueniantur tui a multitudine hostium, a uagãtibus globis, quos drumos uocant. Quod si acciderit, unũ remediũ est, ut alam cornuq; replicas & rotundes: quatenus conuersi tui, sociorum terga defendant. Sed et in agulo ipsius extremitatis fortissimi collocentur, quia ibi impetus amplior fieri cõsuevit. Item aduersum cuneum hostiũ, certis resistitur modis. Cuneus dicitur multitudo peditũ, quæ iuncta cũ acie primo angustior, deinde latior procedit, et aduersariorũ ordines rumpit: quia a pluribus in unũ locũ tela mittũtur. Quã rem milites nominãt

Cuneus

Caput porcaput porcinũ. Cõtra quẽ ordinatio poitur, q̃ forficẽ
cinum. uocant.

uocant. Nam electissimis militibus confertis in.V. litem componitur: & illum cuneum excipit, atque ex utraq; parte concludit, quo facto aciem non potest erumpere. Item serra dicitur, quæ a strenuis directæ, ante frontem opponitur hostibus, ut turbata acies reparatur. Globus autem dicitur, qui a sua acie separatus, ualido superuentu incurSAT inimicos. Contra quem aliter populosior uel fortior imittitur globus. Obseruadū quoq; est, ne sub tempe, quo iam committitur pugna, uelis ordines commutare, aut de locis suis aliquos numeros ad alia transferre. Statim enim nascitur tumultus atq; cōfusio, et imperatis cōturbatisq; facilius hostis icūbit.

Serra.

Globus

¶ Quot generibus pugna publica committatur, et quomodo etiam qui inferior est numero & uiribus ualat uictoriam. obtinere. Caput. XX.

Depugnationum septem sunt genera, quum infesta ex utraq; parte signa confligunt. Vna depugnatio est fronte longa, quadrato exercitu sicut etiam nunc prope semper solet prælium fieri. Sed hoc genus depugnationis periti armorum non optimum iudicant, quia cum in prolixo spacio tēditur acies, nō equalis semper campus occurrit, & si aliquando in medio sinus aut curuatura sit, in eo loco acies frequēter irruitur. Præterea si multitudinē aduersarius atcedit, a lateribus aut dextrā aut sinistrā alā circūuenit, in quo periculū magnum est, nisi supernumerarios habeas qui

f s sustine=

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.
sustineant hostemq; repellant. Hoc genere solus debet
confingere, qui & plures et fortes habuerit bellatores:
ut ex utroq; cornu hostem circumueniat, & quasi in
sinum suum concludat exercitus. Secunda depugnatio
est publica, quæ plurimis melior. In qua si paucos stren-
nuos loco idoneo ordinaueris, etiam si multitudine ho-
stium & uirtute turberis: tamen poteris reportare ui-
ctoriam. Huius talis est modus. Cum instructæ acies ad
congressum ueniunt, tunc tu sinistram alam tuam a de-
xtera aduersarij tui longius separabis: ne uel missilia
ad eam uel sagittæ perueniãt. Dextram autem alam tu-
am sinistræ alæ illius iunges, & ibi primū inchoa præ-
lium: ita ut cum peditibus optimis, & probatissimis e-
quitibus sinistram partem illius, ad quam te iunxeris,
aggrediaris atq; circueas: & detrudendo atq; super-
currendo ad hostium terga peruenias. Quod si semel
aduersarios exinde pellere coeperis, accedentibus tu-
is indubitatam uictoriam consequeris: & pars exerci-
tus tui, quam ab hoste submoueris, secunda durabit. Ad si-
militudinem autem. A. literæ uel libellæ fabrilis, acies
in hoc dimicandi genere constituitur. Quod si te pri-
or aduersarius fecerit: illos quos post aciem supernu-
merarios diximus debere poni, tam equites quã pedi-
tes ad sinistrum tuum colliges cornu: & sic aduersa-
rio resistes magnis uiribus, ne arte pellaris. Tertia de-
pugnatio est similis secundæ: sed in hoc deterior, quod
a sinistro cornu tuo cum illius incipis dextro confinge-
re. Nã quasi mâcus impetus est eorũ, & aperte cū dif-

ficultate aggrediuntur hostes : qui in sinistro dimicant
 cornu. Quā apertius explanabo. Si quādo alā tuā sini-
 strā lōge habueris meliorem, tunc & fortissimos equi-
 tes peditesq; cōiunge, & in congressu ipsam primā ap-
 plica ad alā hostiū dexterā : & quantū potes aduersa-
 rij dextrā partē pellere et circuire festina. Tuā autem
 aliā exercitus partē, in qua deteriores bellatores habe-
 re te nosti, a sinistra longe illius separa: ne uel gladijs
 iuadatur, uel ad eā tela perueniāt. In hoc cauē dū est,
 ne inimicorū cuneis trāsuersa tua acies elidatur. Hoc
 autē modo uno casu utiliter pugnabitur, si aduersarij
 infirmius dextrū cornu habuerit, & tu longe fortius
 sinistrū. Quarta depugnatio talis est. Cū ordinaueris
 aciē ante quadringentos uel quingentos passus, quā ad
 hostē puenias: nō sperante eo subito ambas alas tuas ī-
 citare te conuenit : ut ex utroq; cornu improuisos ho-
 stes uertas in fugam, & celerius uictoriā consequaris.
 Sed hoc genus certaminis licet cito superet, si exerci-
 tatos fortissimosq; produxerit: tamē periculosum est,
 quia mediā aciē suam, qui sic dimicat, denudare cōpel-
 litur: & in duas partes exercitū separare. Et si primo
 impetu uictus non fuerit inimicus, habet postea occa-
 sionem, qua inuadat & diuisa cornua, & mediā aciem
 destitutam. Quintade pugnatio est quarta similis. Sed
 hoc unū amplius habet, quia leuē armaturā & sagit-
 tarios ante primā aciē ponit: ut illis resistētibus nō pos-
 sit irrumpi. Nā sic de dextro cornu suo illius sinistrū,
 & de sinistro cornu suo illius dextrum aggreditur.

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.

Quod si fugare poterit, statim uincit: sin minus, media acies illius non laborat: quia a leui armatura sagittari isq; defenditur. Sexta depugnatio optima est, & prope similis secundæ: qua utuntur qui de numero suorū & de uirtute desperant: Et si bene ordinauerint, quamuis cū paucioribus: semper uictoriam consequuntur. Nam cum instructa acies ad hostes accedit, dextram aliam tuam sinistrae alæ hostium iunge: & ibi per equites probatissimos & uelocissimos pedites incipe præliari. Reliquam autem partem exercitus tui, longissime a dextra parte illius remoue: & directum porrige, quasi uerū. Nam si partem sinistram illius & a lateribus et a tergo cœperis cedere: sine dubio uertes in fugam. Aduersarius autem nec de dextera parte sua, nec de media acie potest suis laborantibus subuenire, quia acies tua extenditur & tota se porrigit ad similitudinem. I. literæ longissimæ, quæ recedit ab hostibus. Quo genere in itineribus sepe confugitur. Septima depugnatio est, quæ loci beneficio adiuuat dimicantem. In hac quoq; & cum paucioribus, & cum minus fortibus poteris aduersarium sustinere, hoc est, si montem, aut mare, aut flumen, aut lacum, aut ciuitatem, aut paludes, aut abrupta in parte una habeas, ex qua hostis non possit accedere, reliquum exercitum tuum directa acie ordines. Sed in illa alâ quæ munitionem non habet, omnes equites & ferentarios ponas. Tunc securus pro tuo arbitrio cum hoste confuges, quia ab

una parte loci natura te munit, ab alia duplex prope ponitur equitatus. Illud tamen obseruandum est, quo nihil melius inuenitur, ut siue de dextro cornu tuo cū illius sinistro pugnare uolueris, ibi fortissimos ponas: siue de sinistro cū illius dextro, ibi strenuosissimos colles: siue in medio facere cuneos uolueris, per quos hostium acies rumpas, in cuneo exercitatissimos ordines bellatores. Victoria enim per paucos fieri consuevit. Tantum est ut electi a duce sapientissimo in his locis, in quibus ratio & utilitas postulat, ordinentur.

Itineraria.

¶ Viam abscedendi hostibus dandam, ut delectantur facilius fugientes. Caput. XXI.

Pleriq; rei militaris ignari, pleniorē uictoriā credūt, si aduersarios aut locorum angustijs, aut armatorum multitudine circundederint, ut aditum nō inueniant abscedendi. Sed clausis ex desperatione crescit audacia, & cum spei nihil est, sumit arma formido. Libenter cupit cōmori, q sine dubio scit se esse moriturū. Ideoq; Scipiōis laudata sentētia est, qui dixit, uiam hostibus qua fugerent, non esse muniendam. Nā cum abscedendi aditu patefacto, mentes omniū ad præbēda terga cōsenserint, multi more pecorū trucidātur. Nec insequentiū ullum periculum est, cum uicti (qui bus defendi poterant) arma conuerterint. Hoc genere quāto maior fuerit exercitus, tanto facilius multo

FLA. VEGETII DE RE MILITARI:
tudo prosternitur. Neque enim ibi requirendus est nu-
merus, ubi animus semel territus, non tam tela hostiū
cupit declinare, quā uultū. Cæterū clausi, licet exigui
numero & infirmi uiribus: hoc ipso tamen sunt hosti-
bus pares, quia desperantes sciunt aliud sibi licere non
posse: sed una salus uictis nullam sperare salutem.

¶ Quemadmodū ab hoste recedatur, si
consiliū pugnae displiceat.

Caput. XXII.

Digestis omnibus quæ ratio militaris experimē-
tis & arte seruauit, unū superest edocere: quē
admodū recedatur ab hostibus. Nam disciplinae belli-
cæ & exemplorum periti, nusquam maius periculum
imminere testantur. Qui enim ante congressum rece-
dit ex acie, & suis fiduciam minuit & inimicis addit
audaciam. Verum quia hoc sæpius necesse est euenire:
quibus modis tuto possit fieri declarandum est. Primū
ut tui nesciant ideo te recedere, quia declinas inire con-
flictum: sed credant arte aliqua se ideo reuocari, ut ad
oportuniorem locum inuitetur hostis, ut facilius supe-
retur: aut certe insequentibus aduersarijs secretiores
collocentur insidiæ. Nam necesse est ad fugam parati
sint, qui ducem suum sentiunt desperare. Illud quoque
uitandum est, ne hostes te recedere sentiant & statim
irruant. Propterea plerique ante pedites suos equites
posuerunt, ut discurrentes aduersarios uidere non si-
nerēt

nerent, quando pedites abscedebāt. Item particulatim incipientes a primis, singulas acies subducebant: retrō que reuocabant, in gradu suo manētibus reliquis: quos sensim post acies seque ad illos iungebant, quos subduxerant. Primū aliquantis exploratis itineribus, noctu cum exercitu recedebant: ut hostes die orto, cum intellexissent, non possent comprehendere præcedētes. Præterea leuis armatura præmittebatur ad colles, a qua subito tuto reuocaretur exercitus: & si hostes insequi uoluissent, a leui armatura, quæ antea occupauerat locum, additis equitibus fundebantur. Nihil enim periculosius existimatur, quam si inconsulte insequentibus, ab his qui in subsesta fuerint, uel qui ante se parauerint, obuietur. ¶ Hoc tempus est quo oportune collocatur insidiæ, quia aduersum fugientes, maior audacia & minor cura est. Necessario aut̄ amplior securitas grauius solet habere discrimen. Imperatis, cibum accipientibus, in itinere lassis, equos suos pascētibus, ac nihil tale suspicantibus superuentus a solet fieri. Quod & nobis uitandum est, & hosti in eiusmodi occasionibus perniciēs inferenda. Hoc enim casu oppressis, nec uirtus potest nec multitudo prodesse: quia qui in acie publica uincitur pugna, licet et ibi ars plurimū prosit: tamen ad defensionē suam potest accusare fortunam. Qui uero superuentus et subsestas insidias passus est, culpam suam non potest excusare: quia hoc euitare potuit, & per speculatores idoneos ante cognoscere.

Cum

FLA. VEGETII DE RE MILITARI:

Cum receditur, talis fraus fieri consuevit. Recto itinere equites consequuntur. Valida manus occulte per alia mittitur loca: ubi ad agmē inimicorum peruenērūt equites, tentāt leuiter atq; discedunt. Ille credit quicquid insidiarū fuerat prateriisse, & sine cura resolutur in negligentiam. Tunc illa manus, quæ secreto itinere destinata fuerat, superueniens opprimit ignorantes. Multi cū ab hoste discedunt, si per syluas ituri sunt præmittunt qui abrupta uel angusta occupent loca, ne ibidē ab aduersarijs patiantur insidias. Et rursus post se præcisīs arboribus uias claudunt, quas compedes uocant, ut aduersarijs facultatem adimant persequendi, & pene utrique parti in itinere ad subsessas communis occasio est. Nam qui præcedit, oportunis uallibus, uel siluosus montibus, quasi post se reliquit insidias, in quas cum incidērit inimicus, recurrit ipse & adiuuat suos. Qui uero sequitur auersis semitis, longe ante destinat expeditos, ut præcedētem aduersarium arceat a transitu, deceptumq; a tergo & a fronte concludat. Dormientibus noctu aduersarijs, & qui præcesserit post se regredi, & qui sequitur, quantumuis intersit, post se superuenire per fraudem. In transffretatione flumīnū, qui præcedit, illam partem tentat opprimere, quæ præmissa transierat, dum reliqui alueo separantur. Qui autem sequitur festinato itinere, illos qui non potuerunt transire, conturbat.

¶ De camelis & cataphrattis equitibus. Ca. XXIII

Camelos

Camelos aliquantæ nationes apud ueteres in acie
 producerunt: ut Vrcilani in Aphrica, Maheles
 hodie quoq; producunt. Sed hoc genus animalium arenis
 & tolerandæ siti aptum, confusas etiam in puluere uē
 touias absq; errore dirigere memoratur. Cæterū pro-
 pter nouitatem, si ab insolitis uideatur, inefficax bel-
 lo est. Cataphratti equites propter munimina quæ ge-
 runt, a uulneribus quidē tuti: sed ppter impedimentū
 & pondus armorum, capi eos facile est: & laqueis fre-
 quenter obnoxij, contra dispersos pedites, quā contra
 eqtes in certamine meliores: tamē sunt aut ante legiōes
 positi, aut cum legionarijs mixti: quando cominus (hoc
 est manu ad manum) pugnatur, acies hostiū sepe rum-
 punt.

¶ Quomodo quadrigis falcatis, uel
 elephātis in acie possit obsisti.

Caput. XX.

Quadrigas falcatas in bello rex Antiochus &
 Muridates habuerunt. Quæ ut primum ma-
 gnum in acie intulere terrorem, ita postmo-
 dum fuere derisui. Nam difficile currus falcatus planū
 sp inuenit agrū, & leui impedimēto retinetur: unōq;
 afflicto aut uulnerato equo decipitur. Sed maxime hæc
 Romanorū militū arte perierūt. Vbi ad pugnam uentū
 est, repente toto cāpo Romani tribulos abiecerunt: in
 quos currentes quadrigæ cum incidissent, deletæ sunt.
 Tribulus autem est ex quatuor palis confixum propu Tribulus
 gnaculum: quod quomodo abieceris, tribus radijs stat

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.
Erecto quarto infestus est. Elephanti in prælijs magnitudine corporum, barrhitis horrore, formæ ipsius nouitate, homines equosq; conturbant. Hos contra Romanum exercitum primus in Lucania rex Pyrrhus eduxit. Postea Hannibal in Aphrica, Rex Anthiocus in oriëte. Iugurtha in Numudia copiosos habuerunt. Aduersus quos diuersa resistendi excogitarunt genera armorum. Nam & Centurio in Lucania gladio manum (quã promusciden uocant) uni abscidit: & bini cataphratti equi iungebantur ad currum. Quibus insidentes clibanarij, sarissas, hoc est longissimos, contos in elephantos dirigebant. Nam muniti ferro, nec a sagittarijs (quos uehebãt) beluæ ledebantur: & earum impetũ equorum celeritate uitabant. Alij contra elephantos cataphrattos milites immiserunt: ita ut in brachijs eorum, & in cassidibus uel humeris, aculei ingentes ponerentur e ferro: ne manu sua elephas bellatorum contra se uenientem posset apprehendere. Præcipue tamen uelites antiqui aduersum elephantos ordinarunt. Velites autem erant iuuenes, leui armatura, corpore alacri: qui ex equis optime missilia dirigebant. Hi equis prætercurrentibus ad latiores lanceas uel maiora spicula beluas occidebant: sed crescente audacia postea collecti, plures milites pariter pila, hoc est missilia, in elephantos congerebant: eosq; uulneribus elidebant. Illud tamen additũ est, ut funditores cum fustibalis & fundis rotũdis lapidibus destinatis, Indos (per
quos

quos regebantur elephanti) cum ipsis turribus affli-
gerent atque mactarent, quo nihil tutius inuenitur.
Præterea uenientibus beluis, quasi irrupissent acie, spa-
cium milites dabant. Quæ cum in agmen medium per-
uenissent, circūfusus undique armatorum globis: cum
magistris absque uulneribus capiebantur illesæ. Car-
robalistas aliquanto maiores (hæ enim longius & ue-
hementius spicula dirigunt) superpositas curriculis,
cum binis equis aut mulis post aciem ordinari conue-
nit: & cum sub iactu teli acceperint, bestia sagittis ba-
listariorum transfiguntur. Latius tamen & firmitus
contra eas præfigitur ferrum, cum in magnis corpori-
bus maiora sint uulnera. Aduersum elephantos plura
exempla & machinamēta retulimus: ut si quando neces-
sitas postulauerit, sciatur quæ sint tam immanibus be-
luis opponenda. ¶ Quid fieri debeat, si uel pars uel
totus exercitus fugerit. Caput. XXV.

Sciendū uero est, si pars exercitus uicerit & pars
fugerit, minime desperandū: cū in eiusmodi neces-
sitate, ducis cōstantia totā sibi possit uendicare uicto-
riā. Innumerabilibus hoc accidit bellis, & pro superio-
ribus sunt habiti qui minime desperarunt. Nam in si-
mili cōditione fortior creditur, quæ aduersa non fran-
gūt. Prior ergo de cæsis hostibus spolia capiat, qd' ipse
dicūt colligat cāpū: prior clamore ac buccinis exulta-
re uideatur. Hac fiducia ita pterrebit inimicos, ita suis
fiduciā geminabit: quasi uictor ex oī parte disceserit.

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.

Quod si aliquo casu omnis in acie fundatur exercitus pernicioſa clade: tamen reparationis multis fortuna non defuit, et medicina quaerenda est. Dux ergo prouidus sub ea cautela publico debet Marte conſulere, ut si quid pro uarietate bellorum, uel conditionis humanae secus acciderit: absq; graui detrimēto liberet uictos. Nam si uicini colles fuerint, si post terga munitio, si caeteris abscedētibus fortissimi quiq; restiterit, se suosque seruabunt. Frequenter iam fusa acies, dispersos ac passim sequentes, reparatis uiribus intererunt. Nam nunquam exultantibus maius solet esse discrimen, quā cum ex subita ferocia in formidinem commutantur.

Sed quicumq; euentus fuerit, colligendi sunt superstites, bello erigendi, adhortationibus congruis & armorum instauratione refouendi. Tunc noui delectus, noua quaeruntur auxilia: & (quod amplius prodest) captatis occasionibus in ipsos uictores per occultas insidias impetus faciendus est: ac sic audacia reparanda. Nec oportunitas deerit, cum pro felicitate superbius et incautius mentes efferantur humanae. Si quis hunc casum ultimum putat, cogitet euentus omnium praeriorum, inter initia contra illos magis fuisse: quibus uictoria debebatur. ¶ Regulae bellorū generales. Ca. XXVI

IN omnibus praelijs expeditionis cōditio talis est, ut quicquid tibi prodest, aduersario noceat: quod illum adiuuat, tibi semper officiat. Nunquā igitur ad illius arbitriū aliquid facere aut dissimulare debemus: sed id so-

lum

lum agere, quod nobis utile iudicamus. Contra te enim esse incipis, si imiteris quod fecit ille pro se: & rursus quicquid pro tua parte tentaueris, contra illū erit: si uoluerit imitari. In bello, qui plus in angarijs uigilauerit, plusq; in exercendo milite laborauerit: minus periculū sustinebit. Nunquā miles in aciem producendus est, cuius antea experimenta nō cœperis. Aut inopia, aut superuentibus, aut terrore melius est hostem domare, quā praelio: in quo solet amplius fortuna potestatis habere quā uirtus. ¶ Nulla cōsilia meliora sunt, quam illa quæ ignorauerit aduersarij antequā facias. ¶ Oc casio in praelio amplius solet iuuare quā uirtus. ¶ In sollicitandis suscipiendisq; hostibus, si cū fide ueniant, magna fiducia est: quia aduersariū amplius frangunt trassuge quā perēpti. ¶ Melius est post aciē plura ser uare præsidia, quā latius militē spargere. ¶ Difficile uincitur, qui uere potest de suis et de aduersarij copijs iudicare. ¶ Amplius iuuat uirtus q̄ multitudo. ¶ Amplius prodest sæpe locus q̄ uirtus. ¶ Paucos uiros fortes natura procreat, bona istitutiōe plures reddit idustria. ¶ Exercitus labore proficit, ocio consenescit. ¶ Nunquā ad certamen publicū produxeris militē: nisi cū eū uideris sperare uictoriā. ¶ Subita conterrent hostes, usitata uilescunt. ¶ Qui dispersis suis incōsul te insequitur, quā ipse acceperat aduersario uult dare uictoriā. ¶ Qui frumentū necessariāq; nō præparat, uincitur sine ferro. ¶ Qui multitudine & uirtute præ

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.

cedit, quadrata dimicet fronte, qui primus est modus.

¶ Qui imparem se iudicat, dextro cornu suo sinistrū cornu pellat inimici: qui est secundus modus. ¶ Qui sinistram alam fortissimam habere se nouerit, dextrā alam hostis inuadat: qui est tertius modus. ¶ Qui habet exercitatissimos milites, in utroq; cornu pariter præliū debet incipere: qui est quartus modus. ¶ Qui leuem armaturam optimā regit, utramq; alam hostis inuadat, ferentarijs ante aciem constitutis: qui quintus est modus.

¶ Qui nec numero militum, nec uirtute cōfidit: si depugnaturus est, de dextera sua sinistram alā hostium pulset: reliquis suis porrectis in similitudinē ueru: qui sextus est modus. ¶ Qui pauciores infirmioresq; habere se nouit, septimo modo ex uno latere aut montem, aut ciuitatem, aut mare, aut fluuium, aut ali-

quod debet habere subsidiū. ¶ Qui confidit equitatu, altiora loca querat equitibus: & rem magis per equites gerat. ¶ Qui confidit pedestribus copijs, altiora loca peditibus querat: & rem magis per pedites gerat.

¶ Cum explorator hostium latēter oberret in castris, omnes ad tentoria sua per diem redire iubeantur: & statim apprehenditur explorator. ¶ Cum consilium tuum cognoueris aduersarijs proditum, dispositionem mutare te conuenit.

¶ Quid fieri debet tractato cum multis: quid uero factururus sis, cum paucissimis ac fidelissimis, uel potius ipse tecum.

¶ Milites

¶ Milites pœna & timor in sedibus corrigunt: in expeditione spes & præmia faciunt meliores.

¶ Boni duces publico certamine nunquam nisi ex occasione aut nimia necessitate confligunt.

¶ Magna dispositio est, hostem fame magis urgere quàm ferro. ¶ De equitatu sunt multa præcepta: sed cùm hæc pars militiæ usu exercitij, armorum genere, & equorum nobilitate profecerit: ex libris nihil arbitror colligendum, cum præsens doctrina sufficiat.

¶ Quo genere depugnaturus sis nesciant hostes: ne aliquibus remedijs obsistere moliantur.

¶ Dignæ gesta sunt (imperator inuicte) quæ nobilissimi athores, diuersis probata temporibus, per experimentorum fidem memoriæ tradiderunt: ut ad sagittæ diuertiam, quæ in serenitate tua Persa miratur, ad equitæ diuertiam scienciam uel decorem, quem Hunnorum, Alanorumque natio uelit imitari, si possit: ad currendi uelocitatem, quam Sarracenus Indusque non æquat: ad armaturæ exercitationem, cuius campi doctores uel pro parte exempla intellexisse gaudent. Nunc regula præliandi, immo uincendi artificium ingeratur: quatenus uirtute pariter ac dispositione mirabili, reipublicæ & imperatoris officium exhibeas & militis.

¶ FINIS TERTII.

¶ FLAVII VEGETII RENATI
DE RE MILITARI LIBRI
QUARTI PROLOGVS.

Grestem incultāq; hominū initio secu-
 li uitā, a cōmunionē mutorū animalia-
 um uel ferarū, urbiū constitutio pri-
 ma discreuit. In his nomē reip. pepe-
 rit cōmunis utilitas. Ideo potentissimæ
 nationes ac principes consecrati nullam maiorem glo-
 riam putauerunt, quā aut fundare nouas ciuitates, uel
 ab alijs conditas in nomē suū sub quadā amplificatiōe
 trāsserre. In quo ope clemētia serenitatis tuæ obtinet
 palmā. Ab alijs enī uel pauca uel singula, a pietate tua
 innumerabiles urbes ita iugi labore pfectæ sunt: ut nō
 tam humana manu conditæ, quam diuino nutu uidean-
 tur paratæ. Cunctos itaq; imperatores foelicitate, mo-
 deratione, castimonia, exemplis, indulgentia, studiorum
 amore præcellis. Regni animiq; tui bona cernimus.
 Hec enim anticipare & superior optauit ætas: & ex-
 tendi in perpetuum uentura desyderat. Quibus rebus
 tantum uniuerso orbi præstitum gratulamur bonum:
 quantū uel humana mens petere, uel gratia potuit di-
 uina cōferre. Sed dispositionibus uestre clemētiæ, quā
 tū profecerit murorū elaborata constructio, Roma do-
 cumētū est: quæ salutē ciuiū Capitolinæ arcis defensio-
 ne seruauit, ut gloriosius postea totius orbis possideret
 imperiū. Ad cōplementū ergo operis maiestatis uestre
 præceptione suscepti, rationes quibus uel nostræ
 ciuitates defendendæ sunt, uel hostium subruendæ, ex
 diuersis autoribus in ordinē digeram: nec laborispige-
 bit

bit cum omnibus profutura credantur.

¶ Ciuitates aut opere aut natura aut utroque debere muniri. Caput. I

Rbes atq; castella aut natura muniuntur, aut manu, aut utroq;: quod firmitus ducitur. Natura, aut loco edito uel abrupto, aut circūfuso mari siue paludibus uel fluminibus. Manu, fossis ac muris. In illo

naturali beneficio tutissimū eligētis cōsiliū, in plano queritur fundantis industria. Videmus antiquissimas ciuitates ita in campis patentibus constitutas, ut deficiente auxilio locorum: arte tamen & opere redderentur inuictæ.

¶ Non directos, sed angulosos muros faciēdos.

Caput. II

Ambitum muri directum ueteres ducere noluerunt, ne ad ictus arietum esset dispositus: sed si nuosis anfractibus iactis fundamentis clausere urbes, crebrioresq; turres in ipsis angulis ediderunt. Propterea, quia si quis ad murum tali ordinatione cōstructiue uel schalas uel machinas uoluerit admouere, non solē a fronte: sed etiam a lateribus & prope a tergo ueluti in sinum circumclusus opprimitur.

¶ Quemadmodū murus e terra iungatur aggestus, nunquā possit elidi. Ca. III.

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.

Murus autem ut nunquā possit elidi hac ratiōe perficitur. Interuallo uicenu pedum interposito, duo intrinsecus parietes fabricantur. Deinde terra quæ de fossis fuerit egesta, inter illos mittitur, uectibusq; densatur: ita ut a muro primus paries parum inferior, secundus longe minor ducatur: ut de plano ciuitatis ad similitudinem graduū quasi cliuo molliusq; ad propugnacula possit ascendi. Quia nec murus ullis potest arietibus rumpi quem terra confirmat: & quouis casu destructis lapidibus, ea quæ inter parietes densata fuerit, ad muri uicem ingruentibus moles obsistit.

¶ De cataractis, & portis, ne exurantur ab ignibus. Caput. III.

Cauetur præterea, ne portæ subiectis ignibus exurantur. Propter quod sunt corijs & ferro tegendæ. Sed amplius prodest quod inuenit antiquitas: ut ante portam addatur propugnaculum. In cuius ingressu ponitur cataracta, quæ anulis ferreis ac fumbus pendet: ut si hostes intrauerint, demissa eadem extinguantur inclusi. Ita tamen supra portam murus est ordinandus: ut accipiat foramina, per quæ de superiore parte effusa aqua, subiectum extinguat incendium.

¶ De fossis faciendis. Caput. V.

Fossæ autem ante urbes altissimæ latissimæque faciendæ sunt, ut nec possint coequari repletiq; ab obsidentibus: et cum aquis coeperint inundari, ab aduersario cuniculum continuari minime patiantur. Nā

duplia

duplici modo opus subterraneum pera gi, earum altitudine & inundatione prohibetur.

¶ Ne sagittis hostium homines ledantur
in muro. Caput. VI.

Formidatur ne multitudo sagittariorum, de propugnaculis exterritis defensoribus, appositisque scalaribus occupet murum. Aduersum quod cataphrattas atque scuta in ciuitatibus debent habere quam plurima. Deinde propugnacula duplicia, saga ciliciaque tendantur: impetumque excipiant sagittarum. Nec enim facile transeunt spicula, quod cedit ac fluctuat. Inuentum quoque remedium est, ut de ligno crates facerent, quas metellas uocauerunt: lapidibusque complerent: ea arte inter binas propugnacula constitutas, ut si per scalas ascendissent hostes, et partem aliquam ipsius contigerent: supra caput suum uergerent saxa.

¶ Quibus modis prouidendum sit, ne famem patientur obsessi Caput. VII.

Multa defensionum oppugnationumque sunt genera: quae locis competentibus inferemus. Nunc sciendum est obsidendi duas esse species. Vnam cum aduersarius opportunis locis praesidijs ordinatis, continuis insultibus impugnat obsessos. Alteram cum uel aqua prohibet inclusos, uel deditioem sperat a fame: quando omnes prohibuerit com meatus. Hoc enim consilio, ipse ociosus ac tutus fatigat inimicum. Ad quos casus possessores, quamuis leui suspitione pulsati, omnem alimoniam ui-

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.

Ad quos casus possessores, quamuis leui suspicione pul-
sati, omnem alimoniam uictus intra muros debent stu-
diosissime collocare: ut ipsis exuberet substantia, aduer-
sarios inopia cogat abscedere. Non solum autem por-
cinum: sed & omnium animalium genus, quod inclu-
sum seruari potest, deputari oportet ad lardum: ut ad-
miniculo carnis frumenta sufficiant. Aues autem cor-
tales & sine expensa in ciuitate nutriuntur, & propter
egrotantes sunt necessariae. Pabula equis congerenda
praecipue, & quae apportari nequiverint exurenda.
Vini, aceti, ceterarumque frugum uel pomorum conge-
rendae sunt copiae: nihilque quod suis proficiat, hostibus
relinquendum est. Nam ut hortorum cura in uiridarijs
domorum, uel areis exerceatur: utilitatis aut uolupta-
tis ratio persuadet. Parum autem proficit plurimum
collegisse, nisi ab exordio dimensione salubri per ido-
neos procuratores erogatio temperetur. Nunquam
periclitati sunt fame, qui frugalitatem inter copiam
seruare ceperunt. Ambellus quoque, etas ac sexus propter
necessitatem uictus foris frequenter exclusa est, ne pe-
nuria opprimeret armatos, a quibus saepe moenia ser-
uabantur.

¶ Quae species praeparandae sint pro
defensione murorum. Ca. VIII.

Exurimenta, bitumen, sulphur, picem liquidam,
oleum (quod incendiarium uocant) ad exu-
rendas hostium machinas: conuenit praeparari.

Ad ar4

Ad arma faciēda ferrum utriusq; temperaturæ, et car-
bones seruantur in conditis: ligna quoq; hastilibus sa-
gittisq; necessaria reponuntur. Saxa rotūda de fluuijs
qui pro rotunditate grauiora sunt et aptiora, mittenti-
bus diligentissime colliguntur: ex quibus muri replen-
tur & turres. Minima etiam fundis siue fastibalis uel
manibus iacienda. Maiora per onagros diriguntur. Ma-
xima uero pondere, formaq; uolubuli, in propugnacu-
lis diriguntur: ut dimissa per præceps, non solū hostes
obruāt subeuntes: sed etiam machinamenta cōfringāt.
Rotæ quoq; de lignis uiridibus ingentissimæ fabrican-
tur: uel iterum ex ualidissimis arboribus cylindri (quas
taleas uocant) ut sint uolubiles leuigantur. Quæ per
prorum labentia, subito impetu bellatores sternunt:
equosq; solent deterrere. Trabes quoq; & tabu-
lata uel diuersæ magnitudinis clauos ferreos esse oportet
i præoptu. Nā talibus oppugnantium machinis, p alias
machinas cōsueunt obsisti. Præcipue cū subitis opibus
addēda sit muris uel propugnaculis altitudo: ne aduer-
satorū mobiles turres supemineāt et capiāt ciuitatē.

¶ Quid faciendum si neruorum disuerint
copia. Caput. IX.

Neruum quoq; copiam summo studio expedit
colligi: quia onagri uel balistæ cæteraq; tormē-
ta, nisi funibus neruis intenta, nihil profunt. Et quo-
rum tamen setæ de caudis ac iubis ad balistas utiles af-
feruntur. In dubitatum uero est crines faminarum in
eiusmodi

FLA· VEGETII DE RE MILITARI:
eiusmodi tormentis non minorem habere uirtutē, Ro-
manæ necassitatis experimēto. Nam in obsidione Cae-
pitoliij corruptis iugi ac longa fatigatione tormentis,
cum neruorum copia defecisset, matronæ abscissos cri-
nes uiris suis obtulere pugnātibus: reparatisq; machi-
nis aduersariorum impetum repulerunt. Maluerunt
enim pudicissimæ fœmine deformato ad tempus capite
libere uiuere cū maritis: q̄ hostibus integro decore ser-
uire. Cornua quoq; uel cruda coria proficit colligi ad
cataphrattas tegendas aliaq; machinamenta siue mu-
nimina ¶ Quid faciendum ne aquæ inopiam pa-
tiantur obsessi. Caput. X.

Magna urbis utilitas est, cum perennes fontes
cuiuslibet altitudinis effodiendi sunt putei: aquarūq;
haustus funibus extrahendi. Sed interdū sicciora sunt
loca, quæ mōtibus sūt saxiq; munita: i qbus supposita
castella extra murū i inferiores repperiūt fontium uenas,
ac de propugnaculis uel turribus destinatis protegūt
telis: ut aquatoribus liber præstetur accessus. Quod ul-
tra iactum teli, in cliuo tamen ciuitatis subiecta sit ue-
na: castellū paruulum (quem Burgum uocant) inter ci-
uitatem & fontē cōuenit fabricari, ibiq; balistas sagita-
tariosq; cōstitui: ut aqua defendatur ab hostibus. Præ-
terea in omnibus publicis ædificijs, multisq; priuatis, ci-
sternæ sunt diligentiissime substituendæ: ut receptacula
aquis pluuialibus, quæ de tectis effluūt præstent. Diffi-
cile enī.

cile enim uincit sitis eos, qui quamuis exigua aqua ad potum tantum in obsidione sunt usi.

¶ Si sal defuerit quid faciendū sit. Caput. XI.

Si maxima sit ciuitas et sal defuerit, liquor ex mari sumptus, p̄ alueos aliaq; patula uasa diffunditur: qui a calore solis duratur in salem. Quod si hostis ab unda prohibeat (nā hoc sepe accidit) harenas, quas excitato uento mare superfuderat, aliquando colligūt & dulci aqua eluunt: quæ sole siccata nihilominus mutatur in salem.

¶ Quid faciendum cum primo impetu uenitur ad muros. Caput. XII.

Violenta autem impugnatio, quando castellis uel ciuitatibus præparatur, mutuo utrinq; periculo, sed maiore oppugnantium sanguine exercentur luctuosa certamina. Illi enim qui muros inuadere cupiūt, terrifico apparatu expositis copijs, in spem deditiois formidinem geminant: tubarum strepitu hominumq; permixto. Tunc, quia timor magis frangit insuetos, primo impetu stupentibus oppidanis, si discriminum experimenta non norunt: ad motis scalis inuaditur ciuitas. Quod si a fidetibus siue militaribus uiris repellatur prima congressio: statim clausis crescit audacia, & iam non terrore: sed uiribus & arte confligitur.

¶ Enumeratio machinarum quibus muri oppugnantur. Caput. XIII

Ad mouens

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.

Admouentur etiam testudines, arietes, falces, uineæ, plutei, muscoli, turres: de quibus singulis qualiter fabricentur, quo etiam pacto prælientur uel repellantur edisseram.

¶ De ariete, falce, testudine. Ca. XIII.

DE materia ac tabulatis testudo contextitur, quæ ne exuratur incendio, corijs uel cilicijs centonibusq; uestitur. Hæc intrinsecus accipit trabem, quæ aduico præfigitur ferro: quod falx uocatur, ab eo quod incuruata est, ut de muro extrahat lapides. Aut certe ipsius caput uestitur ferro, & appellatur aries. Vel q̄ habet durissimam frontem, quæ subruat muros: uel q̄ more arietum retrocedit, ut cum impetu uehementi uferiat. Testudo autem a similitudine ueræ testudinis uocabulum sumpsit: quia sicut illa modo reducit modo profert caput, ita machinamentum interdum reducit trabem, interdum exerit, ut fortius cadat.

¶ De uineis, de pluteis, & aggere. Ca. XV.

Vineas dixerunt ueteres, quas nunc militari barbaricoq; usu causias uocant. E lignis leuioribus machina colligitur, lata pedibus. 8. alta pedibus. 7. longa pedibus. 16. Huius tectum munitiõe duplici, tabulatis cratibusq; contextitur. Latera quoq; uimine sepiuntur, ne saxorum telorumq; impetu penetrentur. Extrinsecus autem, ne immisso concremetur incendio, crudis ac recentibus corijs uel centonibus operitur. Iste, cum plures factæ fuerint, iunguntur in ordinem:

sub

sub quibus obsidentes tui ad subruenda penetrant mu-
rorum fundamenta. Plutei dicuntur, qui ad similitudi- Plutei.
nem apsidis contextuntur e uimine, et cilicijs uel corijs
proteguntur: ternisq; rotulis, quarum una in medio,
duæ in capitibus apponuntur. In quacung; partem uo-
lueris admouentur more carpenti: quos obsidentes ap-
plicare muris, eorumq; munitione protecti, sagittis si-
ue fundis uel missilibus defensores omnes de propu-
gnaculis ciuitatis exturbant: ut scalis ascendendi faci-
lior præstetur occasio. Agger autem ex terra lignisq;
extollitur contra murum, de quo tela iactantur.

¶ De musculis. Cap. XVI.

Musculos dicunt minores machinas: quibus pro Musculi.
techi bellatores si lutum effuerit, aut ciuitatis
fossatum, apportatis lapidibus, lignis, ac terra, non so-
lum complent: sed etiam solidant, ut turres ambulatori-
æ sine impedimento iungantur ad murum. Vocantur
autem a marinis beluis musculi. Nam quemadmodum
illi, cum minores sint, tamen balenis auxilium admini-
culumq; iugiter exhibent: ita istæ machinæ breuiores,
deputatæ turribus magnis, aduentui illarum parant
uiam: itineraq; præmuniunt.

De turribus ambulatorijs. Caput. XVII.

Turres autem dicuntur machinamenta, ad ædifi-
ciorum speciem ex trabibus tabulatisq; compa-
cta: & ne tantum opus hostili concremetur incendio,
diligentissime ex crudis corijs uel centonibus commu-
b nuntur:

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.

nitur: quibus pro modo latitudinis additur altitudo. Nā interdum tricenos pedes p quadrum, interdū quadragenos uel quinquagenos lata sunt. Proceritas aut ipsarum tanta sit, ut non solum muros: sed etiam turres lapideas altitudine superēt. His plures rotæ mechanica arte subduntur: quarū lapsu uolubili magnitudo tam alta moueatur. Præsens autem periculum ciuitatis est si ad murum fuerit turris admota: Plures enim accipit scalas, & diuerso genere conatur irrumpere. Nā in inferioribus habet arietem, cuius impetu destruit muros. Circa uero mediā partē accipit pontē, factā de duabus trabibus, septūq; de uimine, quē cito prolatum inter turri murūq; cōstituunt: et p eū ingredientiē de machina bellatores in ciuitatē transeunt, & occupant muros. In superioribus aut turris illius partibus cōtati et sagittarij collocantur, qui defensores urbis cōtis, missilibus, saxisq; ex alto psternt. Quo facto ciuitas capitur sine mora. Quid enim auxiliij superest, cum hi qui de murorum altitudine sperabāt, repēte supra se aspiciāt altiorū hostiū murū? ¶ Quemadmodum ambulatoria turris possit incēdi. Caput. XVIII.

HVictam manifesto discrimini occurritur multis modis. Primum si confidentia uel uirtus est militaris, eruptione facta, globus egreditur armatorū & ui hostibus pulsus machinamentū illud ingens directis corijs ignis exurit. Quod si oppidani exire nō audeant, maiores balistas, malleolos, uel phalaricas cū incendio

incendio destinant: ut pruptis corijs uel centonibus in
 trinfecus flamma condatur. Malleoli uelut sagitte, & *Mallioli.*
 ubi adheferint (quia ardentes sunt) uniuersa cōflagrāt. *Phalarica.*
 Phalarica autem ad modū haste ualido præfigitur fer
 ro: iter tubum etiam & hastile sulphure, resina, bit
 umine, stuppisq; conuoluitur infuso oleo: quod incen
 diariū uocant. Quæ balistæ impetu destinata, prærup
 to munimine ardens figitur ligno: turritamq; machi
 nā frequēter incēdit. Depositi quoq; homines funibus
 cū hostes dormiunt, in latebris portant lucernas, & i
 cēs machinis rursus leuantur in murum.

Quemadmodum altitudo muris addatur. Ca. XIX.

Præterea partem muri, ad quam machina conatur
 accedere, cemento atq; lapidibus uel luto siue la
 teribus, postrema tabulatis extruendo faciūt altiorē:
 ne defēsores mœniū desup urbē uētura possit opprime
 re. Constat autē inefficax machinamentū reddi, si ue
 niatur inferius. Verū obsidētes eiusmodi dolū ad hibe
 re cōsueuerunt: Primo talem exstruūt turrē, quæ pro
 pugnaculis ciuitatis uideatur inferior. Deinde secreto
 aliam de tabulatis intrinfecus faciūt turriculam, et cū
 muris fuerit machina sociata, subito funibus trochleis
 q; de medio turricula illa producitur: de qua egredien
 tes armati (quæ altior inuenitur) statim capiūt ciuitatē.

Quo pacto fodiat terra, ut machina nocere non

Interdū lōgissimas ferratasq; trabes (possit. C. XX.

Opponūt machine ueniētī, eaq; a muri uicinitate p-

h 2 pellūt. Sed

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.

Rodiorum astutia. Sed cum Rhodiorum ciuitas oppugnaretur ab hostibus, & turris ambulatoria super murorum altitudinē ac turriū omnium pararetur: mechanici ingenio inuentum est tale remedium. Per noctem sub fundamentum muri cuniculum fodit: & illum ad quem die postero turris fuerat promouenda, nullo hostium sentiente, egesta terra cauauit intrinsecus: & cum rotis suis moles impulsa fuisset, atq; ad locum qui subtus cauatus fuerat uenisset: tanto pondere solo cedente subsedit, ut nec iungi muris aut moueri ulterius potuit. Ita ciuitas liberata est, derelicta q; machina.

¶ De scalis, sambuca, exostra, & tollenone. Cap. XXI.

Admotis turribus funditores lapidibus, sagittarij iaculis, manubalistarij uel arcubalistarij sagittis, iaculatores plumbatis ac missilibus, e muris submouent homines. Hoc facto scalis appositis occupant ciuitatem. Sed qui scalis nituntur, frequenter periculum sustinent: exemplo Capanei, a quo primū hæc scalarum oppugnatio perhibetur inuenta: qui tanta uir occisus est a Thebanis, ut extinctus fulmine diceretur. Et ideo sambuca, exostra, & tollenone obsidentes in murum hostium penetrant. Sambuca dicitur ad similitudinem cythare. Nam quemadmodum in cythara chordæ sunt: ita in trabe, quæ iuxta turrim ponitur, funes sunt, qui pontem de superiore parte trocleis laxant, ut descendat ad murum. statimq; de turri exeunt bellatores, & per eam transcuntes moenia urbis inuadunt. Ex
ostra

ostra dicitur pōs quē superius exposuimus: qui de turri in murum repēte protruditur. Tollenō dicitur quo Tollenon.
 ties una trabs in terram praelata defigitur. Cui in summo uertice alia transuersa trabs longior, dimensa medietate connectitur: eo libramento, ut si unū caput depresso, aliud erigatur. In uno ergo capite cratibus siue tabulatis contextitur machina: i qua pauci collocantur armati. Tunc per funes uno attracto depressoq; alio capite eleuati imponuntur in murum.

¶ De balistis, onagris, scorpionibus, arcubalistis, fustibalis, fundis, per quæ tormenta defenditur murus. Caput. XXII.

ADuersum hæc obsessos defendere cōsueuerunt balistæ, onagri, scorpiones, arcubalistæ, fustibali, sagittarij, fundæ. Balista funibus, neruis, chordisq; tenditur: quæ quanto prolixiora brachiola habuerit, hoc est quanto maior fuerit, tanto spicula longius mittit. Quæ & si iuxta artem mechanicam temperetur, et ab exercitatis hominibus, qui mensuram eius ante collegerint, dirigatur: penetrat quodcunq; percusserit. Onager autem dirigit lapides: sed præ neruorum crassitudine & magnitudine saxorum pondera iaculatus. Nam quanto amplior fuerit, tanto maiora saxa fulminis more contorquet. His duobus generibus nulla tormētorum species uehementior inuenitur. Scorpiones dicebātur quas nunc manubalistas uocāt: Scorpiones. ideo sic nūcupati quod paruis subtilibusq; spiculis in se

FLA. VEGETII DE RE MILITARI
runt mortem. Fustibulos, arcubalistas, et fundis descri-
bere superfluum puto: quæ præsens usus agnoscit. Sa-
xis tamen grauioribus per otia agrum destinatis, non so-
lum equi eliduntur & homines: sed etiam hostium ma-
chinarum franguntur.

¶ Aduersum arietes prosunt culcitrae, laquei,
lupi: & columæ grauiores. Ca. XXII.

Aduersum arietes etiam uel falces sunt plura re-
media. Aliquantum centones & culcitrae funi-
bus calcant, & illis opponunt locis quæ cedit aries: ut
impetus machinæ materia molliore fractus non destru-
at murum. Alij laqueis captos arietes, per multitudinem
hominum de muro in obliquum trahunt: & cum ipsis
testudinibus euertunt. Plures in modum forficis den-
tatum funibus alligant ferrum, quod lupum uocant:
apprehensumque arietem aut euertunt, aut ita suspen-
dunt ut impetum non habeat ferendi. Interdum bases
columæ in tremore uibrato impetu iaciuntur e mu-
ris: arietesque confringunt. Quod si tanta uis fuerit, ut
murus arietibus perforetur, & (quod sepe accidit) de-
cidat, salutis una spes superest, ut destructis domibus
alius intrinsecus murus addatur, hostesque intra binos
parietes (si penetrare tentauerint) perimantur.

¶ De cuniculis per quos murus foditur. Ca. XXIII

Cuniculus. **A**liud genus oppugnationum est, subterraneum
atque secretum, quod cuniculum uocant: a lepori-
bus qui casulas sub terras fodiunt, ibique conduntur.

Adhi

Adhibita ergo multitudine ad speciem metallorum, in quibus auri argentiue uenas befforum rimatur industria, magno labore terra defoditur: cauatoque specu exitium ciuitatis inferna queritur uia. Que fraus duplicibus operatur insidijs. Aut enim penetrant urbem, & noctu non sentientibus oppidanis egrediuntur per cuniculum, reseratisq; portis suorum agmen inducunt, hostesq; in ipsis domibus perimunt ignorantes. Aut certe cum ad murorum fundamenta peruenerint, suffodiunt eorum maximam partem, appositis siccioribus lignis: ruinamq; muri tumultuario opere suspēdunt. Sarcina in super iungunt aliaq; fomenta flammarum. Tūc preparatis bellatoribus subter ignis immittitur, combustisq; columnis ligneis atq; tabulatis, muro subito corruente irruptioni aditus reseratur.

¶ Quid facere debeant oppidani, si hostes irruerint ciuitatem. Ca. XXV.

Innumerabilibus declaratur exēplis, sepe caesos ad internitionem hostes: qui peruaserant ciuitatem. Quod sine dubio euenit, si oppidani muros ac turres retinuerint: uel altiora loca occupauerit. Tūc enim de fenestris ac tectis omnis ætas ac sexus irrumpentes obruunt saxis, alijsq; generibus telorum. Quod ne sustineant obidentes, portas ciuitatis aperire consueuerunt, ut resistere desinant, fugiendi potestate concessa. Necessitas enī quēdā uirtutis est desperatio in hoc ca

FLA. VFGETII DE RE MILITARI
Vnum oppidanis auxilium est, siue per diem siue per
noctem hostis intrauerit: ut muros turreſq; teneant, ac
loca superiora conscendant: hostesq; per uicos & pla
teas undiq; obruant dimicantes.

¶ Que sit adhibenda cautela, ne hostes
furtim occupent murum.

Caput. XXVI.

Frequentem dolum excogitant obsidentes, ac si
mulata desperatione longius abeunt. Sed ubi post
medium, murorum uigiliis derelictis, requieuerit incau
ta securitas, tenebrarum ac noctis occasione captata
cum scalis clanculum ueniunt, murosq; conscendunt. Prop
ter quod murus est adhibenda custodia cum hostis absces
serit, & in ipsis muris ac turribus tuguriola locanda. In
quibus uigiles hybernis mensibus ab hyemibus uel fri
gore, aestiuis defendantur a sole. Illud quoque usus inue
nit, ut acerrimos ac sagacissimos canes in turribus nu
triant: qui aduentum hostium odore presentiant, latra
tuq; testentur. Anseres quoque non minore sollertia no
cturnos superuentus clamoribus indicant. Nam ingres
si Capitolinam arcem Galli, Romanum nomen erue
rant: nisi clamore anserum excitatus Manlius restitue
ret. Mira diligentia siue fortuna uiros, qui uniuersum
orbem erant in sursu sub iugum, auis una seruauit.

¶ Quomodo oppidanis inferantur insidiae

Caput. XXVII.

Non

Non solum in obsidionibus, sed in uniuerso genere bellorum super omnia ducitur, hostium consuetudinem explorare diligenter ac nosce. Opportunitas enim insidiarum aliter non potest inueniri: nisi scias quibus horis aduersarius a laboris intentione discedat, quibus reddatur incautior, interdum medio die, interdum ad uesperum, saepe nocte, aliquando eo tempore quo sumitur cibus: cum utriusque partis milites ad requiem aut curanda corpora disperguntur. Quod in ciuitate cum coeperit fieri, obsidentes astu se de praetio subtrahunt, ut aduersariorum negligentiae licentiam tribuant. Quae ipsa impunitate cum creuerit, repente admotis machinis, uel appositis scalis occupant ciuitatem. Et ideo in muris saxa caeteraque tormenta ponuntur in promptu, ut cognitis insidijs occurrerent, ad manus habeant quod supra capita hostium euoluant atque iaculentur.

¶ Quid faciant obsidentes ne ab oppidanis patiantur insidias. Cap. XXVIII.

Cum negligentia interuenerit paribus insidijs subiacent obsidentes. Nam siue cibo siue somno fuerint occupati, siue ocio aut aliqua necessitate dispersi: tunc oppidani repente prorumpunt, ignorantes perimunt, arietes, machinas, ipsosque aggeres ignibus concremant: omniaque in perniciem suam fabricata opera subuertunt. Propter hoc obsidentes ultra iactum teli fossam faciunt, eamque non solum uallis et sudibus: sed

h 5 etiam

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.

Loricula

etiam turrulis instruunt: ut erumpentibus ex ciuitate possint obsistere, quod opus loriculam uocant, & sepe cum obsidio describitur, inuenitur in hystorijs loricula urbem esse circumdatam.

Quo genere tormentorum defendantur ciuitates.

Caput. XXIX.

Sed ex alto destinata missilia, siue plumbata, uel lancea, ueruta, uel spicula in subiectos uehementius cadunt. Sagittae quoque, arcubus missae, & saxa manibus, fundis, siue fistibulis directae, quanto de excelsiori loco exeunt: tanto longius penetrant. Balistae uero & onagri, si a peritis diligentissime temperentur, uniuersa praecidunt. A quibus nec uirtus ulla nec munimenta possunt defendere bellatores. Nam more fulminis quicquid percusserint aut dissoluerent, aut irrumperent conueuerunt.

Quomodo mensura colligatur, ad scalas uel machinas faciendas. Caput. XXX.

Ad capiendos muros scale uel machine plurimum ualent: si ea magnitudine compacte fuerint, ut altitudinem exuperent ciuitatis. Mensura autem colligitur duplici modo: Aut enim linum tenue & expeditum, uno capite nequitur in sagitta: quae cum ad muri fastigia directa peruenerit, ex mensura lini murorum altitudo deprehenditur. Aut certe cum sol obliquus umbram turrium murorum periaculatur in terram: tunc ignorantibus a luciferijs umbrae illius spatium mensuratur.

ratur. Itēq; decēpeda figitur, & umbra illius similiter mēsuratur. Quo collecto numero, nemo dubitat ex umbra decēpede inueniri altitudinē ciuitatis, cū sciatur quāta altitudo, quātum umbra mittat ī longum. Que ad oppugnādas uel defendēdas urbes autores bellicarū artiū prodiderūt, uel quæ recētior necessitatū usus inuenit, pro publica (ut arbitror) utilitate digessi: illud iterū iterūq; cōmonens, ut solertissie caueatur, ne quādo aut potus iopia emergat, aut cibi: quibus malis nulla arte succurritur. Ideoq; ītra muros tāto plura cōdēdas sūt, quāto sciatur clausuræ tēpus in obsidentū potestate consistere. ¶ Præcepta belli naualis. Cap. XXXI

PRæcepto maiestatis tuæ (imperator inuicte) terrestris prælij rationibus absolutis: naualis belli residua (ut opinor) est portio. De cuius artibus ideo pauciora dicenda sunt, quia iam dudum pacato mari cum barbaris nationibus agitur terrestre certamen. Romanus autem populus pro decore & utilitate magnitudinis suæ, non propter necessitatem tumultus alicuius, classem parabat ex tempore: sed ne quando necessitatē sustineret, semper habuit præparatam. Nemo enim bello laceßere aut facere audet iniuriam ei regno uel populo, quæ expeditū & promptū ad resistendū uindicandūq; cognosuit. Apud M senū ergo & Rauennā singule legiones Romani noīs cū classibus stabant: ne lōgius a tutela urbis abscederēt: & cū ratio postulasset, sine mora, sine circuitu ad oēs mūdi ptes nauigio penetrēt

Nam

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.

Nam Misenatium classis, Galliam, Hispanias, Mauritaniam, Aphricam, Aegyptum, Sardineam, atq; Siciliã in proximo habebat. Classis autẽ Rauennantiũ, Epirõ Macedoniam, Achaiam, Propontidem, Pontum, Orientem, Cretam, Cyprum petere directa nauigatione consueuerat: quia i rebus bellicis celeritas amplius solet pdesse quam uirtus.

¶ Nomina iudicum qui præerant classi. Cap. XXXII

Liburnis autem, quæ in Campania stabant, præfectus classis Misenatium præerat. Eas uero quæ in Ionio mari locatæ fuerant, præfectus classis Rauennantium retinebat. Sub quibus erant deni tribuni per cohortes singulas constituti. Singulæ autem liburnæ singulos nauarchos, id est quasi nauicularios habebant: qui exceptis cæteris, nauarũ officijs gubernatoribus atq; remigibus & militibus exercendis, quotidianã curam & iugem exhibebant industriam.

¶ Unde appellantur liburnæ. Caput. XXXIII.

Diuersæ autem prouinciæ quibusdam tẽporibus mari plurimum potuerunt: & ideo diuersa genera nauium fuerunt. Sed Augusto dimicante Attiaco prælio cum liburnorũ auxilijs præcipue uictus fuisset Antonius: experimento tant certaminis patuit liburnorum naues cæteris aptiores. Ergo similitudine & nomine usurpato, ad earundẽ instar classẽ Romani præcipes texuerunt. Liburnia nanq; Dalmaciæ pars est Iadertinae subiaccens ciuitati, cuius exemplo nunc naues bellicæ

bellucæ fabricantur: & apellantur liburnæ.

¶ Qua diligentia fabricantur liburnæ

Caput. XXXIII.

Sed cum in domibus struendis harena uel lapidū
qualitas requiratur, tanto magis in fricandis na-
uibus diligente, cuncta quærenda sunt: quāto maius pe-
riculum est nauem uitiosam esse quam domum. Ex cy-
presso ergo & pinu domestica, siue syluestri larice, et
abiete precipue liburna cōtextitur: utilius æreis clauis
quam ferreis cōfigenda. Quæ licet esse grauior aliquā-
to uideatur, expensa tamen, quia amplius durat, lucrū
probatur afferre. Nam ferreus clauos tempore & hu-
more celeriter rubigo consumit: ærei autem etiā in flu-
etibus propriam substantiam seruant

¶ Qua obseruatione sit cædenda mate-
ries. Caput. XXXV.

Obseruandum præcipue, ut a quinta decima luna
usq; ad uigessimam tertiam arbores præscindatur
ex quibus liburnæ contextendæ sunt. His enī tantū octo di-
ebus cæsa materies immunis seruatur a carie. Reliquis
autem diebus præcisa, etiam eodem anno interna uermi-
um labe exesa in puluerem uertitur. Quod ars ipsa &
omniū architectorū quotidianus usus edocuit, et cōtē-
platione ipsius religionis agnoscimus: quā pro eterni-
tate his tantū diebus placuit celebrari.

C¶ Quo mense sint cædendæ trabes. CXXXVI.
Aedūtur autem trabes utiliter post solstitium
Æstiuum,

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.

Illud etiā cauendū ne cōtinuo ut deisctæ fuerit trabes
 fecentur: uel statū ut sectæ fuerint mittātur in nauē. Si
 quidē et adhuc solidæ arbores etiā diuisæ per tabulas
 duplices ad maiore siccatē mereātur inducias. Nā uirides
 cōpinguntur, cū natiuū humorē exsudauerint cō
 trahūtur, & rimas faciunt latiores, quo nihil est pericu
 culosius nauigātibus. ¶ De mō l. burnarū C. XXXVII

Quod ad magnitudinē ptinet, minime liburnæ re
 morū habēt singulos ordines, paulo maiores bi
 nos, idoneæ mensuræ ternos uel quaternos: in
 terdū quinos sortiuntur remigū gradus. Nec hoc cuiq̄
 enorme uideatur, cū in Actiaco prælio lōge maiora re
 ferātur cōcurrisse nauigia: ut seniorū etiā uel ultra or
 dinū fuerit. Scaphæ tamē maioribus liburnis exploratō
 riæ sociātur, quæ uicinos prope remiges in singulis
 partibus habebāt: quas Britāni *pyctas* uocant. Per has
 & superuentus fieri & cōmeatus aduersariorū nauū
 aliquādo itercipi a solet, & speculandi studio aduētus
 earū uel consiliū deprehendi. Ne tamē exploratoricæ
 naues cādore p̄dātur, colore Veneto (q̄ marinis est flui
 ditibus similis) uela tinguntur & fane: cera etiā quā
 ungere solent naues inficitur. Nautæ quoq; uel milites
 Venetam uestem induunt, ut nō solum per noctem: sed
 etiā per diem facilius lateant explorantes.

¶ Nomina uentorum & numerus. Ca. XXXVIII.

Quicunq; exercitum armatis classibus uehit, tur
 binum signa debet ante prænoscere. Procellis
 nam=

Color.
 Venetus.

namque & fluctibus liburne grauius quam ui ho-
 stium saepe perierunt. In qua parte naturalis phi-
 losophiae tota est adhibenda solertia: quia uentorum et
 tempestatum coelesti ratione natura colligitur. Et pro
 acerbitate pelagi, sicut cautos & prouidos cautela tu-
 tatur: ita negligentes extinguit incuria. Igitur uento-
 rum numerum atque uocabula, ars nauigandi primum
 debet inspicere. Veteres autem iuxta positionem car-
 dinu tantum quatuor uentos principales a singulis coe-
 li partibus flare credebant. Sed experimento posterior
 aetas duodecim comprehendit. Horum uocabula ad sub-
 mouendam dubitationem non solum Graeca, sed etiam la-
 tina protulimus: ita ut uentis principalibus declaratis,
 eos qui ipsis dextra leuocque iuncti sunt indicemus. A uer-
 no itaque solstitio. i. ab orientali cardine, sumimus exor-
 dium: ex quo uentus oritur ἀπὸ κλιώτης id est subso-
 lanus. Huic a dextra adiungitur κοκκία. A sinistra
 eurus siue uulturus. Meridianum autem cardinem pos-
 sidet νότος id est auster. Huic a dextra iungitur λευκο-
 ποτος id est albus notus. A sinistra libonotos. i. co-
 rus. Occidentalem uero cardinem tenet ζέφυρος. Huic
 a dextra iungitur λίψ siue Aphricus. A sinistra ἰάωυξ
 siue Fauonius. Septentrionalē uero cardinem sortitus
 Απαρτίας siue septentrio. Cui adheret a dextra Thra-
 cias siue Circius. A sinistra boreas id est aquilo. Hi
 saepe singuli, interdum duo, magnis autem tempe-
 statibus etiam tres pariter flare consueuerunt.

Horum

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.

Horum impetu maria, quæ sua sponte iranquilla sunt et quieta, undis æstuantibus seuiunt. Horum flatu pro natura temporum uel locorum ex procellis serenitas redditur: & rursus in procellas serena mutatur. Nā secūdo spiramine optatos classis inuenit portus, aduerso stare uel regredi, aut discrimen sustinere compellitur. Et ideo difficile naufragium pertulit, qui uentorū rationem diligenter inspexit.

¶ Quibus mensibus tutius nauigetur.

Caput. XXXIX.

Sequitur mensium dierumq; tractatus. Neq; enim integro anno uis atq; acerbitas maris patitur nauigantes: sed quidam menses optissimi, quidam dubij, reliqui classibus intractabiles sunt lege naturæ. Phenite decursu. i. post ortum pleadum a die. 6. Kalendas Iunij usq; ad arcturi ortum. i. in diem. 18. Kalendas octobris secura nauigatio creditur: quia æstatis beneficio uentorum acerbitas mitigatur. Post hoc tempus usque in tertium Idus nouembris incerta nauigatio est, & discrimini propior. Propterea quia post septembris Idus oritur arcturus uehementissimum sydus. Octauo Kalendas octobris æquinoctialis euenit acerba tempestas. Circa nonas uero octobris hædi pluuiiales quinto Idus eiusdem Taurus. A nouembri autem mēse crebris tempestatibus nauigia conturbat uergiliarum hyemalis occasus. Ex die igitur tertio Iduum nouembris usque in diem. 6. Iduum Martij maria clauduntur. Nam

lux

lux minima, noxq; proluxa, nubium densitas, aeris obscuritas. Ventorum, hymbrium uel niuium geminata seuitia non solum classes a pelago: sed etiam commeates a terrestri itinere deturbat. Post natalem uero (ut ita dicam) nauigationis qui sollēni certamine publicoque spectaculo multarum gentium celebrantur, plurimorum syderum ipsiusque temporis ratione usque in Idus Maias periculose maria tentantur: non quod negotiatorum cesset industria, sed quia maior adhibenda est cautela, quādo exercitus nauigat cū liburnis, quā cum priuatorum mercium festinat audacia.

¶ Quemadmodum tempestatum obseruantur signa. Caput. XL.

Præterea aliquorum ortus occasusque syderum, tempestates uehementissimas commouent. In quibus licet certi dies autorum attestatione signentur: tamē quia diuersis casibus aliquando mutantur: confitendū est quod coelestes causas humana conditio ad plenum scire prohibetur. Nauicæ igitur obseruationis curam trifariam diuidunt. Aut enim circa diem statutum, aut ante, uel postea tempestates fieri compertum est. Unde præcedentes $\omega\rho\chi\epsilon\acute{\iota}\mu\alpha\sigma\iota\nu$ nascētes die sollēni $\epsilon\tau\omega\chi\epsilon\acute{\iota}\mu\alpha\sigma\iota\nu$ subsequentes $\mu\epsilon\tau\omega\chi\epsilon\acute{\iota}\mu\alpha\sigma\iota\nu$ Græco uocabulo nūcupauerunt. Sed omnia enumerare nominatim aut ineptum uidetur, aut longum: cum autores plurimi, non solum mensium, sed etiam dierum rationem diligenter expresserint. Trāsitusque syderum, quos planetas

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.
netas uocant, quum præscripto cursu diet, arbitrio cre-
atoris suscipiunt signa uel deserunt, frequenter assolēt
serena turbare. Inter luniorum autem dies tempesta-
tibus plenos, & nauigantibus quā maxime metuēdos,
nō solum peritiæ ratio: sed etiam uulgi usus intelligit.

¶ De prognosticis quibus noscitur serenitas & turba-
tio aeris. Caput. XLI.

Multis quoque signis & de tranquillo procel-
la, & de tempestatibus serena produntur.
Que uelut in speculo lune orbis ostendit. Rubicū-
dus enim color uentos: ceruleus indicat pluuias. Ex utroq;
commixtus nimbos & furentes procellas. Letus orbis
ac lucidus serenitatem nauigijs repromittit, quam ge-
stat in uultu: præcipue si quarto ortu neque obtusis
cornibus rutilat, neque infuso fuerit humore fuscata.
Sol quoque exoriens uel diem condens, interest utrum
æqualibus gaudeat radijs, an obiecta nube uarietur, u-
trum solido splendore fulgidus, an uentis urgentibus
igneus, neue pallidus uel pluuia sit impendente macu-
losus. Aer uero & mare ipsum nubiumque magnitu-
do uel species sollicitos instruit nautas. Aliquanta ab-
aibus, aliquanta significātur a piscibus: que Vergilius
in Georgicis diuino pene comprehendit ingenio: et Var-
ro in libris naualibus diligenter excoluit. Hec guber-
natores sese scire profitentur, sed eātenus quatenus
eos imperitiæ usus instruit non altior doctrina firmavit.

¶ De æstuarijs, hoc est de rheumate.

Caput. XLII.

Elementum pelagi tertia pars est mundi: qd' præter uentorum flatum suo quoque spiramine motuq; uegetatur. Nam certis horis diebus pariter ac noctibus æstu quodam (quod rheuma uocāt) ultro citroq; percurrit: & more torrentium fluminū nunc exundat in terras: nunc refluit ī altitudinem suam. Hæc recipro cantis meatus ambiguitas cursum nauium secunda adiuuat, retardat aduersa: quæ dimicaturō magna sunt cautiōe uitanda. Neque enim auxilio remorum rheumatis impetus uincitur: cui interdum cedit & uentus. Et quoniam in diuersis regionibus diuerso lunæ crescentis minuentisque statu, certis horis ista uariātur: ideo prælium nauale gesturus, consuetudinem pelagi uel loci, ante congressum debet agnoscere.

¶ De locorum noticia siue remigibus.

Caput. XLIII.

Nautarum gubernatorumque sollertia est, loca in quibus nauigatur, portusque cognoscere: ut infesta prominentibus uel latentibus scopulis uadosa ac sicca uitentur. Tanto enim securitas maior est, quāto mare altius fuerit. In nautis diligentia, in gubernatoribus peritiam, in remigibus uirtus eligitur. Propterea quia naualis pugna tranquillo committitur mari: liburnarumque moles nō uentorum flatibus, sed remorum pulsū aduersarios percutit rostris: eorumque rur

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.
sum impetus uitat. In quo opere lacerti remigū, & ars
clauum regentis magistri uictoriam præstat.

¶ De telis tormentis que naualibus. Cap. XLIII.

Multa quidem armorum genera prælium ter-
restre desiderat: sed nauale certamen non so-
lum plures armorum species uerum etiam machinas et
tormenta flagitat tanq̄ in muris dimicetur et turribus
Quid enim crudelius congressione nauali, ubi et aquis
homines perimuntur & flammis? Præcipua ergo esse
debet tegminum cura: ut cataphratti uel loricati, galea-
ti etiam & ocreis maniti sint milites. De onere nam-
que armorum nemo potest conqueri, qui stans pugnat
in nauibus. Scuta quoque ualidiora propter ictus lapi-
dum, et ampliora sumantur propter falces (et harpago-
nes, aliaque naualia genera telorū. Sagittis, misilibus,
fundis, fustibalis, plumbatis, onagris, balistis, scorpioni-
bus, iacula inuicem diriguntur et saxa: et (quod est gra-
uius) qui de uirtute præsumunt admotis liburnis inie-
ctis pōtibus in aduersariorū transeūt naues: ibiq; gla-
dijs manu ad manū (ut dicitur) cominus dimicāt. In ma-
ioribus etiā liburnis ppugnacula turreseq; cōstituunt:
ut tanquam de muro, ita de excelsis tabulatis facilius
uulnerent & perimant inimicos. Oleo incendario, stu-
pa, sulphure, & bitumine obuoluta et ardentis sagit-
te per balistas in hostiarum nauū alueos insiguntur
unctasq; cera & pice & resina tabulas tot fomentis ig-
nium repente succendunt. Alij ferro interrimuntur et
saxo, alij

saxo, alij ardere coguntur in fluctibus: inter tanta tamen mortium genera, qui acerrimus casus est, absumuntur a piscibus & insepulta sunt corpora.

¶ Quomodo nauali bello collocentur insidiæ. Caput. XLV.

Ad instar autem terrestris prælij superuentus fiunt ignorantibus nautis: uel circa opportunas insularum angustias collocantur insidiæ. Idque agitur ut imparati facilius deleantur: si longo remigio fatigati sunt hostium nautæ, si uento urgentur aduerso, si prostris est rheuma, si nihil suspicantes dormiunt inimici, si statio quam tenent exitum non habet, si dimicandi optata uenit occasio, fortunæ beneficijs iungendæ sunt manus, & ex opportunitate prælium conferendum. Quod si cautela hostium, euitatis insidijs, publico Marte confligat, tunc liburnarum instruendæ sunt acies non directæ ut in campo, sed incuruæ ad similitudinem lunæ, ita ut productis cornibus acies media sinuetur: ut si aduersarij prorumpere tentauerint, ipsa ordinatione circumdati deprimantur. In cornibus autem præcipuum robur et liburnarum collocetur & militum.

¶ Quid fiat cum aperto Marte nauale committitur bellum. Cap. XLVI.

Præterea utile est, ut alto et libero mari tua semper classis utatur. Inimicorum uero semper pella tur ad littus: quia pugnandi impetum perdunt, qui destruduntur in terras. In huiusmodi certamine tria armo

FLA. VEGETII DE RE MILITARI.
rum genera solent ad uictoriam plurimum prodesse:
asserres, falces, bipennes. Asser dicitur cum trabs subtilis ac longa ad similitudinem antennæ pendet in malo utroque capite ferrato. Hunc siue a dextra, siue a sinistra parte aduersariorum se iunxerint naues pro uice arietis ui impellunt: qui bellatores hostium siue nauitas sine dubio prosternit ac perimit, ipsamque nauem sæpius perforat. Falx autem dicitur acutissimum ferrum curuatum ad similitudinem falcis: quod contis longioribus inditum, collatorios funes, quibus antenna suspenditur, repente præcidit: collapsisque uelis liburnam pigriorem & inutilem reddit. Bipennis est securis habens ex utraque parte latissimum & acutissimum ferrum. Per has in medio ardore pugnandi peritissimi nautæ uel milites cum minoribus scaphulis secreto incidunt funes: quibus aduersariorum ligata sunt gubernacula. Quo facto statim capitur tãquam inermis & debilis nauis. Quid enim salutis superest ei qui amiserit clauum? De lusorijs, quis in Danubio quotidianis utuntur excubijs, reticendum puto: quia artis amplius in his frequentior usus inuenit, quam uetus doctrina monstrauerit.

FLAUII VEGETII RENATI
DE RE MILITARI LIB.
BRI QVATVOR
FINEM HABENT.

AD MAGNIFICVM SENATOREM MINVM ROSCI-
VM PHILIPPI BERO
ALDI EPISTOLA

REI MILITARIS DISCIPLINA ceteris omnibus haud dubie praecellit: utpote maximorum regnorum effatrix ac parens. Haec Cyro Persae, haec Alexandro Macedoni, haec Caesari Romano no-

men peperit aeternam. Haec innumeros principes nunc oli immortalitate donauit. Haec orbē terrarū parere Romano imperio coegit. Vnde non minus uere quam speciose dixit Arpinas orator. Cedat forum castris ociū militiæ, stilus gladio, umbra soli. De hac tā præclara tanque excellenti disciplina militari prisco sæculo nō pauci cōmētātes scripsere eloquēter & sciēter. Ex quibus plane conditoribus ad nepotes peruenerūt Frōtinus, Vegetius, Helianus ac Modestus: q̄ ueluti quadriga per militarem campum latissime decurrunt: omnesque militiæ meandros cum laude ingrediuntur. Hos ego nuprime relegi emēdauiq; Mine mi aruditorū nobilissime in pōticulano tuo feriatu: quo saluberrimo secessu nihil amenius nihil magnificētius, nihil pulchrius noui Adeo ut Laurentinū Plinianū ut uillæ Lucullianæ
ut prae-

1728872
ut prætoria omnia a luxuriosis edificatoribus magni-
ficenter extructa cum Ponticulano Rosciorum com-
parari uix mereantur. Te beatū meritissimo nūcupāt,
cui res adest & uirtus. Hosce igitur doctores rei belli-
cæ luculentos in cōtubernio tuo, quo nihil dulcius, emē-
datos impressori euestigio dedi sub nomine tuo publi-
candos: Quorum eruditio non protrita: quorum lectio
oppido quam erudita est. Qui nō minus utiles futuri
sunt pallentibus in umbra scolasticis: quam coloratis
sub dio bellatoribus. Quos tu (quæso) quū uacabit ne
spreueris uel transiūter inspicere.

Vale. Et Philippum tuum ama mutuiter

FINIS.